

Semmosia ja tämmösi –

Jälkitavujen A-loppuiset vokaaliyhtymät tamperelaisnuorten
puhekielessä

Sanna Salmi
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Suomen kieli
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2013

Tampereen yliopisto
Suomen kieli
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

SALMI, SANNA: *Semmosia ja tämmösii* – Jälkitavujen A-loppuiset vokaaliyhtymät tamperelaisnuorten puhekielessä

Pro gradu -tutkielma, 68 sivua + liitteet (2 kpl)
Kevät 2013

Tämä reaaliaikainen trenditutkimus käsittelee jälkitavujen A-loppuisten vokaaliyhtymien, erityisesti *UA*- ja *iA*-yhtymien, variaatiota tamperelaisnuorten puhekielessä. Tutkimusaineisto koostuu 44:stä vuosina 1991 ja 2011 kerätystä spontaanista henkilöhaastattelusta. Molempina ajankohtina informantteina toimivat 17–20-vuotiaat tamperelaisnuoret, jotka edustavat sosiolingvistiselle tutkimukselle ominaisesti eri sukupuoli- ja koulutusryhmiä. Puhenuhoitteiden lisäksi aineistoa on kerätty kansanlingvististä kieliäsenne-tutkimusta soveltavalla kyselyllä, jolla selvitettiin tamperelaisnuorten asenteita assimiloituneita *UU*- ja *ii*-variantteja kohtaan sekä heidän omaa raportointiaan assimiloituneiden ja säilyneiden vokaaliyhtymävarianttien käyttösuhteista.

Analyysini osoittaa, että sekä *eA*- että *OA*-yhtymissä tilanne on molempina ajankohtina vanhan murrekannan mukainen siten, että assimiloitunut variantti on valtasemassa ja yleiskieliset vokaaliyhtymät ovat lähinnä yksittäistapauksia. *UA*-yhtymissä sen sijaan on tapahtunut pitkävokaalistumiskehitystä 20 vuoden aikana: 1991-aineistossa *UA*-yhtymä edustuu lähes poikkeuksetta säilyneenä vokaaliyhtymänä, kun taas 2011-aineistossa assimilaatioedustus kattaa vajaan neljänneksen esiintymistä. Myös *iA*-yhtymissä on tapahtunut muutosta, sillä 1991-aineistossa assimiloitunutta *ii*-varianttia ei esiinny juuri lainkaan, mutta 2011-aineistossa 10 % esiintymistä on assimiloituneita variantteja.

Tämän tutkimuksen perusteella *UA*- ja *iA*-yhtymien eri varianttien käyttösuhteissa on tapahtunut muutosta, ja pitkävokaaliset variantit ovat levinneet tamperelaisnuorten puhekieleen. Tähän muutokseen ovat vaikuttaneet monet kielensisäiset ja -ulkoiset muuttajat. Analyysini osoittaa erityisesti muutamien frekventtien sanojen ja sanaryhmien olevan alttiimpia variaatiolle. Kielenulkoisten seikkojen tarkastelu osoittaa, että *UA*- ja *iA*-yhtymien pitkävokaalistumiskehitys on pisimmällä ammattikoulutyöillä, joiden ero esimerkiksi vanhaa murrekantaa suosiviin ammattikoulupoikiin on huomattava. Idiolekteittain tarkasteltuna tamperelaisnuoret osoittautuvat melko heterogeeniseksi joukoksi *UA*- ja *iA*-yhtymien pitkävokaalistumiskehityksen kannalta.

Kansanlingvistiikan näkökulmasta mielenkiintoinen huomio on se, että assimiloituneita *UU*- ja *ii*-variantteja ei 2011-aineiston informanttien keskuudessa pidetä kovinkaan negatiivisesti leimautuneina piirteinä, ja informantit kokivat myös itse käyttävänsä kyseisiä variantteja huomattavasti enemmän kuin puheaineisto osoittaa.

Asiasanat: variaationtutkimus, sosiolingvistiikka, kielenmuutos, reaaliaikainen tutkimus, kansanlingvistiikka, hämäläismurteet, puhekieli, vokaaliyhtymät, pitkävokaalistumiskehitys

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuskysymykset	2
1.2 Tutkimusmenetelmät	4
1.3 Tutkimusaineisto	5
2. TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	9
2.1 Sosiolingvistiikka ja kielenmuutos	9
2.2 Yksilön idiolekti tutkimuskohteena	11
2.3 Puhujat asiantuntijoina – kansanlingvistinen tutkimus	12
3. TUTKITTAVAT KIELENPIIRTEET DIALEKTOLOGIASSA JA SOSIOLINGVISTISESSÄ TUTKIMUKSESSA	14
3.1 Levikki aluemurteissa	14
3.2 Levikkisuhteiden kehitys nykypuhekielessä	15
4. JÄLKITAVUJEN A-LOPPUISET VOKAALIYHTYMÄT TAMPERELAISNUORTEN PUHEKIELESSÄ	19
4.1 Aineiston tamperelaisnuoret kieliyhteisönä	19
4.2 Muotoryhmittäiset ja leksikaaliset tekijät variaation taustalla	20
4.2.1 <i>eA</i> -yhtymät	21
4.2.2 <i>OA</i> -yhtymät	25
4.2.3 <i>UA</i> -yhtymät	28
4.2.4 <i>iA</i> -yhtymät	32
4.2.5 Muita äänne- ja muototason huomioita	36
4.2.6 Kokoavia huomioita muotoryhmän ja sanaston vaikutuksista A-loppuisten vokaaliyhtymien variaatioon	37
4.3 Kielenulkoiset tekijät ja yksilöt variaation taustalla	40
4.3.1 Sukupuolen ja koulutuksen vaikutus <i>UA</i> - ja <i>iA</i> -yhtymien variaatioon	40
4.3.2 <i>UA</i> - ja <i>iA</i> -yhtymien variaatio idiolekteittain	43
5. MIELIKUVAT MUUTOKSEN SUUNNANNÄYTTÄJINÄ	49
5.1 Kyselytutkimus kansanlingvistisenä tutkimusmenetelmänä	49
5.2 Puhujien omat käsitykset eri varianttien käytösuhteista	51
5.3 Pitkävokaalisten varianttien leimallisuus puhujien näkökulmasta	55

6. YHTEENVETO	59
6.1 Kokonaiskuva jälkitavujen A-loppuisista vokaaliyhtymistä tamperelaisnuorten puhekielessä	59
6.2 Pitkävokaalistumiskehitys variaationa ja muutoksena	61
7. LOPUKSI	64
LÄHTEET	66
LIITE 1: KYSELYLOMAKE	69
LIITE 2: MURREKARTAT	71

1. JOHDANTO

Pääkaupunkiseudun puhekielen vaikutuksesta muualla asuvien suomalaisten ja erityisesti nuorten puhekieleen on puhuttu jo pitkään, ja sen nähdään vaikuttavan laajalti koko nykypuhekieleen (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 16; ks. myös Antila 1982). Tämä onkin hyvin ymmärrettävää, sillä esimerkiksi viestimien kautta Helsingin puhekieli on useimpien suomalaisten elämässä huomattavasti enemmän läsnä kuin muut oman kotiseudun ulkopuoliset aluepuhekielet.

Yhtenä Helsingin puhekieleen vahvasti liitettynä piirteenä voidaan pitää jälkitavujen *UA-* ja *iA-*yhtymien¹ assimiloitumista (Paunonen 1993: 22; Lappalainen 2004: 85–86). Kyseisten vokaaliyhtymien pitkävokaaliset variantit eivät vanhastaan kuulu perihämäläiseen murrekantaan, eivätkä niin ikään Tampereen aluepuhekieleen (Kettunen 1940: kartta 197). Kuitenkin esimerkiksi juuri Helsingin puhekielen ja sähköisten viestimien voidaan katsoa edistävän myös tämänkaltaisten piirteiden leviämistä alkuperäisten esiintymisalueiden ulkopuolelle (Kurki 2005: 201).

Jälkitavujen *A-*loppuisten vokaaliyhtymien pitkävokaalistumiskehityksestä on tähän mennessä esitetty monenlaisia toisistaan poikkeavia hypoteeseja ja arvioita: Kyseistä ilmiötä on nimitetty jopa kaikkein rajuimmaksi nykypuhesuomen muutokseksi, joka on parhaillaan leviämässä kaikkialle puhuttuun suomeen (Mantila 1997: 16). *ee-* ja *oo-*variantit onkin melko kiistattomasti luokiteltu hyvin elinvoimaisiksi ja leviäviksi piirteiksi (ks. esim. Mustanoja 2011; Paunonen 1993). Sen sijaan tarkkaa tutkimustietoa juuri *UU-* ja *ii-*varianttien leviämisestä ei ole lähiaikoina saatu, ja etenkin monet Tampereen puhekieltä koskevat tutkimukset pohjautuvat nykypuhekielen kontekstissa melko vanhoihin aineistoihin (vrt. esim. Antila 1982; Rautanen 1999).

Juuri *UA-* ja *iA-*yhtymien nykytilaa ja mahdollista pitkävokaalistumiskehitystä koskeva tutkimus on nähdäkseni relevanttia keskittää nimenomaan nuoriin puhujiin, sillä he toimivat usein innovaattoreina omaksuen uusia variantteja ja vieden näin kielenmuutosta eteenpäin. Ikäryhmien välisten erojen voidaan katsoa kertovan myös yleisemmin kielenmuutoksen suunnasta. (Lappalainen 2004: 35.) Piirteen nykytila tamperelaisnuorten puhekieleessä heijastanee siis joiltain osin laajemminkin muutoksen suuntaa, mikä luo yhä enemmän relevanssia aiheen tutkimiselle.

¹ Nimitän tutkimuksessani *eA-*yhtymiksi vokaaliharmonian perusteella eroteltavia *ea-* ja *eä-*yhtymiä, *oA-*yhtymiksi *oa-* ja *öä-*yhtymiä, *UA-*yhtymiksi *ua-* ja *yä-*yhtymiä sekä *iA-*yhtymiksi *ia-* ja *iä-*yhtymiä.

Tässä tamperelaisnuorten puhekieltä käsittelevässä tutkimuksessa huomio on kohdistettu jälkitavujen A-loppuisten vokaaliyhtymien eri varianttien esiintymiin, esiintymäsuhteiden variaatioon ja mahdolliseen ajalliseen muutokseen. Lisäksi tutkimuksessa sovelletaan myös kansanlingvivistä tutkimusotetta piirteen leimallisuuden näkökulmasta.

Luvussa 1 esittelen tutkimuskysymyksiäni, -metodiani ja -aineistoani. Luvussa 2 taustoitin tutkimustani sosiolingvistiikan tutkimussuuntauksen esittelyllä ja kartoitan myös idiolektin käsitettä. Lisäksi esittelen kansanlingvivistä tutkimussuuntausta osana sosiolingvistiikkaa. Luvussa 3 esittelen A-loppuisten vokaaliyhtymien eri varianttien jakautumista murteittain ja tuon esille myös nykypuhekielen tutkimusta kyseisten vokaaliyhtymien osalta. Luvussa 4 analysoin aineistoni vokaaliyhtymien esiintymiä muotoryhmittäin sekä sanaston ja yksittäisten lekseemien näkökulmasta. Lisäksi tuon esille informanttien välisiä eroja yksilöiden ja erilaisten kielenulkoisten taustamuuttujien näkökulmista. Luvussa 5 tuon esille kansanlingvistisen näkökulman ja suhteutan sen puheaineistosta tekemiini havaintoihin. Luvussa 6 esitän kokoavia havaintoja pitkävokaalistumiskehityksestä variaation ja kielenmuutoksen näkökulmasta. Tarkastelun keskiössä on siis koko tutkimuksen ajan A-loppuisten vokaaliyhtymien pitkävokaalistumiskehitys, sen eteneminen ja siihen vaikuttavat kielensisäiset ja -ulkoiset tekijät.

1.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni taustalla vallitsee yleisesti puhekielen variaatioon ja muutokseen liittyvä näkökulma, vaikka pintatasolla tutkimukseni keskittyykin yksittäiseen kielenpiirteeseen, jälkitavujen A-loppuisiin vokaaliyhtymiin ja niiden pitkävokaalistumiskehitykseen. Tutkimukseni päätavoitteena on saada lisää tietoa assimiloituneiden² UA- ja iA-yhtymien mahdollisesta leviämisestä, mikä osaltaan kertonee myös laajemmin puhekielen muutoksen suunnasta.

² Tutkimuksissa puhutaan usein rinnakkain monoftongiutumuksesta ja assimiloitumisesta, mutta itse käytän selkeyden vuoksi vain termiä **assimiloituminen**, sillä tätä termiä käytettäessä ei oteta kantaa siihen, onko kyseessä diftongi vai muu vokaalijono. Myös Mustanoja (2011) on päätenyt väitöstutkimuksessaan vastaavaan ratkaisuun. Assimiloitumisen rinnalla käytän myös termejä **pitkävokaalistuminen** ja **oikeneminen**. Assimiloitumattomia vokaaliyhtymiä kutsun **yleiskiellisiksi varianteiksi**, sekä UA- ja iA-yhtymistä puhuttaessa myös **säilyneiksi varianteiksi**. eA- ja OA-yhtymien kohdalla ei voida puhua varsinaisesta piirteen säilymisestä, sillä assimiloitumattomuus ei kuulu vanhaan murrekantaan (ks. luku 3.1).

Merkittävin tutkimuskysymykseni ja tavoitteeni on selvittää, ovatko Tampereen puhekielelle vanhastaan vieraat, assimiloituneet jälkitavujen *UA*- ja *iA*-yhtymien variantit lisääntyneet tamperelaisnuorten puhekielessä viimeisen 20 vuoden aikana, ja mitkä kielelliset tai kielenulkoiset seikat ovat vaikuttaneet mahdolliseen muutokseen. Lähestyn vokaaliyhtymien pitkävokaalistumiskehitystä sekä muotoryhmittäisten että leksikaalisten näkökulmien kautta. Huomioin myös kielenulkoisia vokaaliyhtymien variaatioon mahdollisesti vaikuttavia tekijöitä, kuten sukupuoli ja koulutustaso, joka tässä tapauksessa tarkoittaa opiskelupaikkaa.

Tarkastelen tutkimuksessani myös *eA*- ja *OA*-yhtymiä, jotta saisin mahdollisimman kattavan kokonaiskuvan koko jälkitavujen *A*-loppuisten vokaaliyhtymien assimiloitumisilmiöstä. En kuitenkaan tarkastele kaikkia vokaaliyhtymiä yhtä yksityiskohdaisesti, sillä *ee*- ja *OO*-varianttien vankka asema Tampereen puhekielessä on kiistaton niin uusien tutkimusten kuin vanhan murrekannankin perusteella (ks. esim. Mustanoja 2011: 247; Kettunen 1940: kartat 191–196). Näin ollen *eA*- ja *OA*-yhtymien assimiloitumisen kohdalla kyse ei ole varsinaisesta muutoksesta, sillä jo lähtömuotokin on vanhastaan ollut assimiloitunut.

Merkittävin muuttuja tutkimani pitkävokaalistumiskehityksen kannalta on aika, sillä tutkimusaineisto on kerätty kahtena eri ajankohtana. Tutkimuksessani on siis kaksi ajallista tarkastelupistettä, 1990-luvun alku ja 2010-luvun alku. Vaikka tutkimukseni perustuukin kahden eri tarkastelupisteen väliseen vertailuun, tarkastelen osaa informanteista myös yksittäin idiolektitasolla. Idiolektitason muutoksen tarkasteluun aineisto ei kuitenkaan tarjoa mahdollisuutta, joten idiolekteihin liittyvät huomiot perustuvat vain yhteen tarkasteluajankohtaan.

Toinen tutkimuskysymykseni on luonteeltaan kansanlingvistinen, yksittäiseen piirteeseen liitettyä kielitietoisuutta ja -asenteita selvittävä: kokevatko tamperelaisnuoret itse käyttävänsä *UA*- ja *iA*-yhtymien assimilaatiovariantteja ja millaisia mielikuvia niihin liitetään tamperelaisnuorten keskuudessa. Lisäksi tarkastelen sitä, kuinka puheaineisosta saadut tulokset suhteutuvat tamperelaisnuorten omiin *UU*- ja *ii*-varianttien käyttöön liittämiin raportointeihin ja asenteisiin. Otan huomioon kansanlingvistisen näkökulman, sillä vokaaliyhtymien eri varianttien positiivisella tai negatiivisella leimallisuudella saattaa olla oma – joko nopeuttava tai hidastava – vaikutuksensa pitkävokaalistumiskehitykseen.

1.2 Tutkimusmenetelmät

Sosiolingvistiisessä tutkimusperinteessä ensisijaisena teoreettis-metodologisena ajatuksena on ollut kielen ja yhteiskunnan välinen suhde, ja sen ulottuminen jokaiseen kieliin. Tyypillisiä taustamuuttujia ovat olleet kielenpuhujien sosioekonominen asema, ikä ja sukupuoli. (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 13.) Kielenmuutosta tutkitaan sosiolingvistiikassa tyypillisesti joko reaaliaika- tai näennäisaikametodilla. Näennäisaikametodissa kielenmuutosta tarkastellaan yhden ajankohdan perusteella tehtävien hypoteesien avulla, kun taas reaaliaikametodissa kielenmuutosta havainnoidaan eriaikaisten aineistojen erojen perusteella. Reaaliaikaisessa paneelitutkimuksessa informanteina toimivat molempina ajankohtina täsmälleen samat puhujat. Reaaliaikaisessa trenditutkimuksessa taas puhujat valitaan samasta yhteisöstä samoin perustein, mutta kyse ei ole täsmälleen samoista ihmisistä. (Ks. esim. Labov 1994: 43–112; Mustanoja 2011: 57 ja siinä mainitut lähteet.)

Tämä pro gradu -tutkimus on reaaliaikainen trenditutkimus, jonka informanteiksi on valittu molempina vertailuajankohtina noin 18-vuotiaita lukiolaisia ja ammattikoululaisia, joista osa on sukupuoleltaan naisia ja osa miehiä. Informanteja yhdistävä sosiaalinen taustatekijä on siis ikä. Reaaliaikatutkimukselle ominaisesti tutkimukseni keskeisin kielenulkoisen muuttujan on aika. Muita muuttuvia taustatekijöitä ovat sukupuoli ja koulutustausta, joka tässä tapauksessa tarkoittaa opiskelupaikkaa. Opiskelupaikkaa ei kuitenkaan mielestäni voi pitää kovinkaan merkittävänä sosioekonomisena taustatekijänä, sillä informanteina toimivat nuoret ovat eriytyneet lukiolaisiksi ja ammattikoululaisiksi vasta hiljattain.

Molempina ajankohtina on aineistonkeruutapana hyödynnetty niin sanottua spontaania henkilöhaastattelua, jossa haastattelu on edennyt pitkälti informantin kiinnostuksen kohteiden mukaan. Toki haastatteluille on mietitty etukäteen suuntaa-antava puheenaiherunko, joka on pyritty vertailun helpottamiseksi rakentamaan melko samankaltaiseksi eri ajankohtina. Kahden eriaikaisen aineiston avulla tarkastelen jälkitavujen A-loppuisten vokaaliyhtymien, erityisesti *UA*- ja *iA*-yhtymien eri varianttien esiintymissä mahdollisesti tapahtunutta muutosta.

Yksittäisen kielenpiirteen variaatiosta ja eri varianttien esiintymämääristä puhuttaessa on aina kyse kvantitatiivisesta tutkimuksesta. Vaikka kvantitatiivisia mene-

telmiä hyödyntänyt tutkimus on saanut osakseen myös kritiikkiä³, on sosiolingvistiksi tutkimuksessa mielestäni keskeistä kokonaisuuksien hahmottamisen ja tutkimustulosten yleistettävyyden kannalta hyödyntää kvantitatiivisia menetelmiä. Tutkimukseni pääpaino onkin kvantitatiivinen, mutta toki ryhmittelyssä ja analyysissä on otettava huomioon myös laadullisia kriteereitä.

Haastattelupuheen lisäksi toisena aineistonkeruun menetelmänä on kyselytutkimus (ks. liite 1), jolla selvitetään tutkittaviin kielenpiirteisiin liittyviä mielikuvia kansanlingvistisen kieliasenne- ja tietoisuustutkimuksen tavoin. Kyselylomake sisältää yhden ympyröimis-/alleviivaamistehtävän, jossa on sovellettu niin sanotun itseraportointitestin ideaa. Informanttien omia raportointeja voidaan siten myös verrata puheaineistosta tehtyihin havaintoihin. Tämän lisäksi kyselyssä on kaksi avointa kysymystä. Kyselylomakkeen tavoitteena on selvittää *UU*- ja *ii*-varianttien leimallisuutta ja niihin liitettyjä asenteita, joilla voi olla vaikutusta myös piirteiden mahdolliseen leviämiseen tai leviämättömyyteen.

Kansanlingvistinen tutkimusote puhenuhoitteiden rinnalla antaa lisätietoa puhujien omien raportointien suhteesta todelliseen kielenkäyttöön. Kansanlingvistinen näkökulma liittyy kuitenkin vain tämänhetkisen tilanteen tarkasteluun, eikä siinä huomioida muutosnäkökulmaa.

1.3 Tutkimusaineisto

Pääasiallisena tutkimusaineistonani on haastattelupuhe. Aineisto koostuu reaaliaikatu-
kimukselle ominaisesti kahtena ajankohtana, vuosina 1991–1992 sekä vuodenvaihteessa
2011–2012, kerätyistä haastattelunauhoitteista. Vuosina 1991–1992 kerätyssä haastatte-
luaineistossa yksilöhaastattelujen informanteina toimii noin 17-vuotiaita lukiolaistyt-
töjä ja -poikia sekä samanikäisiä ammattikoululaistytöjä ja -poikia. Noin tunnin mittaiset
yksilöhaastattelut ovat osa Sanasto ja maailmankuva -hanketta⁴, ja ne ovat silloisten
suomen kielen opiskelijoiden Harri Mustosen ja Pasi Kervisen toteuttamia. Aineiston

³ Esimerkiksi Mustanoja (2011: 91–92) on tuonut esille kvantitatiivisen metodin kritiikkiä, mutta myös huomionut sen olevan usein väärin kohdennettua.

⁴ Sanasto ja maailmankuva -tutkimushanke oli Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen tutkimushanke, jossa etsittiin mahdollisia yhteyksiä sanastonkäytön ja ihmisen maailmankuvan väliltä.

nauhoitteita ei ollut saatavilla, joten aineistosta tehdyt havainnot perustuvat Mustosen ja Kervisen litteraatioihin. Käytän vuosina 1991–1992 kerätystä aineistosta nimityksiä 1991-aineisto tai vanha aineisto.

Vertailuaineistona käytän joulukuussa 2011 ja tammikuussa 2012 kerättyä aineistoa, jossa informantteina on noin 18-vuotiaita lukiolaistyyttöjä ja -poikia sekä samanikäisiä ammattikoululaistyyttöjä ja -poikia. Tämän aineiston keräsin yhdessä Tampereen yliopiston opiskelijoiden Siina Aution ja Marita Mäen kanssa. Vuoden 2011 aineistosta on pyritty kokoamaan mahdollisimman samantyylinen 1991-aineiston kanssa vertailun helpottamiseksi, ja vuoden 2011 aineisto koostuu yhtä lailla kaikkien informanttien noin tunnin mittaisista yksilohaastatteluista. Käytän vuodenvaihteessa 2011–2012 kerätystä aineistosta nimityksiä 2011-aineisto tai uusi aineisto. Kutsun 1991- ja 2011-aineistojen muodostamaa kokonaisuutta myös yleisesti puheaineistoksi erottaakseni sen kyselylomakkeen vastauksista.

Puheaineistoa kerätessä haastattelijan kysymyksillä ja tilanteen muodollisuusasteella saattaa olla vaikutusta myös haastateltavan kielellisiin valintoihin. Tästä syystä onkin tärkeää, että vertailuaineistossa keskustellaan samantyyppisistä aiheista kuin vanhemmassa aineistossa. (Labov 1994: 101.) Vaikka tässä tapauksessa kyse onkin niin sanotuista spontaaneista henkilöhaastatteluista, 2011-aineiston keräämisen yhteydessä on pyritty hakemaan mallia 1991-aineiston puheenaiheista: Sekä uuden että vanhan aineiston haastatteluissa puheenaiheet liittyvät nuorten arkeen, koulunkäyntiin ja vapaa-ajanviettoon sekä joihinkin ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Vanhassa aineistossa ajankohtaiset kysymykset liittyivät muun muassa Neuvostoliittoon ja jengikulttuuriin, kun taas uudessa aineistossa keskusteltiin muun muassa sukupuolineutraalista avioliittolaista ja maahanmuutosta. Vanhassa aineistossa oli lisäksi mukana osio, jossa informantit kertoivat heille esitettyjen kuvien herättämiä ajatuksia. Tämänkaltaista osaa emme ottaneet mukaan uuteen aineistoon.

Informantteja on 1991- ja 2011-aineistoissa yhteensä 44. He ovat kaikki Tampereella tai lähikunnissa asuvia nuoria, joista suurin osa on asunut Tampereella tai sen ympäristössä koko ikänsä. Kolme 1991-aineiston informanttia on asunut elämänsä aikana myös muilla murrealueilla, minkä otan huomioon aineistoa tarkasteltaessa.

Olen nimennyt informantit seuraavasti: ammattikoululaiset informantit on nimetty A-kirjaimella alkavilla miesten tai naisten nimillä informantin sukupuolesta riippuen. Lukiolaiset informantit on nimetty L-kirjaimella alkavilla nimillä. Nimet on annettu informanteille siten, että kunkin ryhmän koodinimien aakkosjärjestys on sama

kuin haastateltujen henkilöiden todellisten etunimien aakkosjärjestys⁵. 1991- ja 2011-aineistojen informantit on erotettu toisistaan siten, että 1991-aineiston informanttien nimet ovat nelikirjaimisia tai lyhempiä, kun taas 2011-aineiston informanttien nimet ovat viisikirjaimisia tai pidempiä. Kaikki informantit on lueteltu taulukossa 1.

Taulukko 1. 1991- ja 2011-aineistojen informantit taustaryhmittäin.

	Ammattikoulu- tytöt	Ammattikoulu- pojat	Lukiotytöt	Lukiopojat
1991-aineisto	Aada	Aapo	Lara	Lari
	Aamu	Aaro	Lea	Lars
	Aino	Aatu	Lila	Leo
	Anne	Aki	Lisa	Leri
	Anu	Aku		Luka
		Atte		Lyly
2011-aineisto	Aliisa	Akseli	Laura	Lasse
	Amanda	Aleksi	Liina	Lassi
	Anette	Anssi	Lilli	Lauri
	Anniina	Anton	Linda	Leevi
	Annika	Antti	Linnea	Lenni
	Annukka	Arttu	Lotta	Luukas

Informanttien määrä ei ole eri aineistoissa täysin vastaava: 2011-aineistossa on kuusi informanttia jokaisesta taustamuuttujaryhmästä. 1991-aineistossa informantteina on kuusi lukio- ja ammattikoulupoikaa, mutta ammattikoulutyttöjä on vain viisi ja lukiotyttöjä neljä. En kuitenkaan huomioi tätä eroa aineistoja vertailllessani, sillä 1991-aineiston informantit ovat tästä huolimatta tuottaneet enemmän puhetta, ja näin ollen myös enemmän A-loppuisia vokaaliyhtymiä kuin 2011-aineiston informantit.

Olen poiminut ja litteroinut aineistosta kaikki jälkitavujen *eA*-, *OA*-, *UA*- tai *iA*-yhtymien jonkin mahdollisen variantin sisältävät sanat sekä sanan välittömän esiintymiskontekstin Excel-tilaukseen soveltaen puolikarkean tarkekirjoituksen ohjeistoa siltä osin, kuin se tutkimuskohteeni kannalta on ollut relevanttia. Litteroinneissa huomio

⁵ Esimerkiksi koodinimi Aadaa vastaavan informantin oikea etunimi on koko 1991-aineiston ammattikoulutyttöjen ryhmän aakkosjärjestyksessä ensimmäinen, Aamu toinen, Aino kolmas jne.

on keskittynyt tutkittavina oleviin A-loppuisiin vokaaliyhtymiin. Kaiken kaikkiaan koko puheaineisto sisältää 8 624 jälkitavujen A-loppuista vokaaliyhtymää. 1991-aineistossa esiintymiä on yhteensä 5 732 kappaletta ja 2011-aineistossa 2 892 kappaletta. Vaikka haastattelutilanteista onkin pyritty luomaan mahdollisimman samankaltaiset, ovat erot tutkittavan piirteen esiintymämäärissä eri aineistojen välillä huomattavat. Suuria eroja selittävät monet seikat: 1991-aineiston haastateltavat ovat selvästi puheliaampia ja koko haastattelutilanne vaikuttaa hieman erilaiselta eri aineistoissa. 2011-aineistossa haastattelu etenee enemmänkin kysymys-vastaus -tyylillä, kun taas 1991-aineistossa haastateltavat esittävät selvästi innokkaammin mielipiteitään esimerkiksi yhteiskunnallisiin asioihin.

Haastatteluaineistoa täydentää lyhyt kansanlingvistinen kysely, jossa selvitetään vuoden 2011 informanttien *UU*- ja *ii*-variantteihin liittämiä mielikuvia kansanlingvististä kieliäsenne tutkimusta soveltaen (ks. liite 1). Kyselylomakkeella toteutettuun lisäselvitykseen vastasi 23 uuden aineiston informanttia. Vastaaminen tapahtui yksilöhaastattelujen yhteydessä. Kyselylomake on laadittu aiempaa kansanlingvististä tutkimusta hyödyntäen sekä ohjaajia konsultoiden (virikkeenä esim. Vaattovaara 2009). Kyselystä ei toteutettu varsinaista pilottitutkimusta, sillä katsoin sen vain täydentäväksi menetelmäksi.

Kyselylomake sisältää monivalintatehtävän, jossa selvitetään sanaesimerkkien avulla, missä suhteessa informantit mitäkin varianttia kyseisestä variaabelista kokevat käyttävänsä (ks. liite 1, tehtävä 1). Tämänkaltainen itseraportointitesti mahdollistaa myös asenteen ja variaation välisen suhteen tarkastelun, sillä kyselyn tuloksia voidaan verrata puheaineistosta tehtyihin havaintoihin (ks. esim. Vaattovaara 2009: 235). Lisäksi selvitetään avoimella kysymyksellä, millaisissa tilanteissa informantit kokevat kyseisiä variantteja käyttävänsä, ja keiden muiden he ajattelevat käyttävän näitä variantteja (ks. liite 1, tehtävät 2 ja 3). Tehtävien tavoitteena on siis selvittää, millaisia mielikuvia ja asenteita informantit assimilaatiovariantteihin liittävät, ja kuinka positiivisesti tai negatiivisesti leimautuneina he kyseisiä variantteja pitävät.

2. TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

2.1 Sosiolingvistiikka ja kielenmuutos

Perinteisen suomalaisen murteentutkimuksen, dialektologian, keskiössä ovat olleet alueelliset erot ja etenkin maaseudulla puhutut vanhat kielimuodot (ks. esim. Kurki 2005: 14; Paunonen 1993: 8–10). Sosiolingvistinen tutkimus alkoi Suomessa 1960–1970-luvuilla, ja se on osin ammentanut tietojaan dialektologian tutkimustuloksista. Sosiolingvistiikassa kiinnostuksen kohteena on ollut sosiaalinen variaatio, mikä onkin monipuolistanut dialektologian kieliyhteisöstä antamaa kuvaa. Sosiolingvistisessä kaupunkikielen tutkimuksessa on usein keskitytty muutamiin sosiaaliselta kannalta erotteleviin piirteisiin, kun taas perinteinen murteentutkimus on keskittynyt hahmottamaan tietyn murteen kokonaiskuvaa. (Esim. Paunonen 1993: 9.)

Yleiskielen vaikutus ja maansisäinen muuttoliike ovat vähentäneet paikallisten kielimuotojen käyttöalaa. Tästä huolimatta on kuitenkin muodostunut erilaisia yleiskielen vaikutuspiirissä olevia nykypuhekielen muotoja, jotka pohjautuvat paikallismurteisiin. (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 12–15.) Näihin aluepuhekieliin, jollaiseksi myös Tampereen puhekieltä nimitän, kuuluu kullekin alueelle ominaisia variantteja. Tässä tutkimuksessa määrittelen Tampereen puhekielen perihämäläismurteelle ominaisia variantteja sisältäväksi, Tampereen alueella puhutuksi nykypuhekielen muodoksi.

Sosiolingvistisessä tutkimuksessa on nähty merkittävänä kielen ja yhteiskunnan suhde, ja variaatiota on selitetty nimenomaan kielenulkoisista taustamuuttujista käsin (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 13). Perinteisiin taustamuuttujiin juuttumista on kuitenkin kritisoitu muun muassa yksilöllisen variaation sivuuttamisesta (ks. esim. Lappalainen 2004: 16). Tässä tutkimuksessa ei lähdetä liikkeelle suoraan kielenulkoisista taustamuuttujista käsin, vaan tarkastelun pääpaino on kielenpiirteessä itsessään, ja sen eri varianttien käyttösuhteiden mahdollistamissa jaotteluissa. Ainoa alusta asti ryhmittelevä muuttuja on aika. Toki myös muut taustamuuttujat, kuten sukupuoli ja koulutus otetaan huomioon, mutta niitä ei käytetä analyysin ja ryhmittelyn lähtökohtana.

Sosiolingvistisessä tutkimuksessa puhutaan sekä variaatiosta että kielenmuutoksesta, mutta on huomioitava niiden käsitteellinen ero: variaatio on vaihtelua, joka voi olla joskus vallalla kauankin johtamatta varsinaiseen muutokseen (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 133). Variaatioissa piilee kuitenkin aina muutoksen mahdollisuus, vaikka variaatio itsessään onkin luonnollinen osa kielen järjestelmää (Mustanoja 2011: 68).

Sosiolingvisticisissä tutkimuksissa on viimeaikoina kiinnitetty huomiota myös tilanteiseen vaihteluun (esim. Lappalainen 2004). Tämän tutkimuksen metodi ei kuitenkaan mahdollista tilanteisen variaation tarkastelua.

Kielen rakenteissa ilmenevää muutosta on kuvattu monien eri mallien avulla. Leksikaalisen diffuusion mallin mukaan innovaatio leviää kielessä sanoittain, ja morfologisesta diffuusiosta puhuttaessa mallinnetaan innovaation leviämistä muotoryhmittäin (Mielikäinen 1995: 325–326). Toisaalta nämä leviämisperiaatteet eivät sulje toisistaan pois, vaan systeemi saattaa olla avoin myös molemmille etenemismekanismille (Zaman-Zadeh 1997: 118–119). Molemmat näkökulmat muutoksen leviämiseen ovat esillä myös tässä tutkimuksessa (ks. luku 4.2).

Kielenmuutoksen etenemistä yhteisössä mallinnetaan usein niin sanotun diffuusion S-käyrän avulla. Tämän mallin mukaan innovaatio leviää siten, että alussa uuden piirteen omaksuvat vain harvat, keskivaiheessa piirre leviää nopeasti suurimpaan osaan puhujayhteisöä ja lopussa leviäminen hidastuu. Nopean leviämisen vaiheessa myös variaatio on suurinta. (Bailey 1973: 77.) Labov (1994: 79–82) on jaotellut muutoksen eri vaiheita toteutuneisiin, loppuvaihetta lähestyviin, keskivaiheen muutoksiin, uusiin ja elinvoimaisiin muutoksiin ja orastaviin muutoksiin⁶. Nämä muutostyyppit voidaan nähdä ikään kuin pysäytyskuvina S-käyrän eri vaiheista (Mustanoja 2011: 78). Tässä tutkimuksessa puhuessani pitkävokaalistumiskehityksestä en tarkoita alkupisteestä loppupisteeseen etenevää muutosta, vaan piirteessä yhä enemmän esiintyvää variaatiota, joka toimii myös laajemmin muutoksen suunnannäyttäjänä.

Sosiolingvisticisen tutkimuksen kohdistaminen nimenomaan nuoriin puhujiin on relevanttia, sillä nuoret toimivat usein innovaattoreina, eli uudennoksen aktiivisempina käyttäjinä. Myös tutkittavana oleva kielenpiirre puoltaa nuorten informanttien käyttöä: nuoret puhujat suosivat yleisiä ja yleistyviä puhekielisyyksiä enemmän kuin muut, ja pitkävokaalistumiskehitys ilmiönä voidaan luokitella yleistyväksi puhekielen piirteeksi. Lisäksi nuoruudessa tarve erottua aikuisista korostuu, mikä näkyy myös kielessä. (Lappalainen 2004: 35.) Tästäkin syystä nuoret ovat avainasemassa, kun puhutaan vieraan kielimuodon leviämisestä uusille puhuma-alueille.

⁶ Labov (1994: 79–82) on käyttänyt jaotteluun alun perin vain äänne- ja äännevuokkojen muutoksiin, mutta esimerkiksi Kurjen (2005: 25) mukaan näitä muutosvaiheita voi soveltaa laajemminkin kielenmuutoksiin.

2.2 Yksilön idiolekti tutkimuskohteena

Yksilö on aina osa yhteisöä, ja yhteisö luo mittasuhteet yksittäisten puhujien kielessä esiintyviin ilmiöihin. Sociolinguivistä tutkimusta on kuitenkin kritisoitu siitä, että ryhmien muodostus ja ryhmäkeskiarvojen esittäminen jättävät usein yksilötason huomiotta. (Mustanoja 2011: 73; Lappalainen 2004: 15.) Yksilömurre, eli idiolekti on yhden puhujan kielimuoto, jonka olemusta voidaan hahmotella myös yksittäisten äänne- ja muoto- piirteiden analyysissä. Idiolektin kuvauksessa on tällöin kyse eri varianttien käyttötendenssien ja variaatiosuhteiden hahmottelusta. (Mustanoja 2011: 73–75.) Tässä tutkimuksessa idiolektikohtaiset huomiot kohdistuvat lähinnä 2011-aineiston informanttien käyttämien *UA*- ja *iA*-yhtymien eri varianttien käyttötendensseihin.

Metodologisista valinnoista johtuen tässä tutkimuksessa ei kiinnitetä huomiota idiolektin muuttumiseen. Tutkimuksessa nostetaan kuitenkin yksittäisistä idiolekteista esille huomionarvoisia seikkoja, jotka muutoin jäisivät ryhmäkeskiarvojen taakse. Tämä antaa myös kattavamman kokonaiskuvan koko piirteen nykytilasta tamperelaisnuorten puhekielessä. Etenkin uusien varianttien omaksumisen kannalta innovaattoreina toimivat yksilöt on mielekästä nostaa esille idiolektikohtaisessa tarkastelussa, sillä he toimivat usein myös koko yhteisön kielenmuutoksen mahdollistajina. Yksilöllä on siis aina vaikutusta yhteisöönsä ja yhteisöllä yksilöön, mutta varsinaisen kielenmuutoksen nopeus ja pysyvyys vaihtelee (Mustanoja 2011: 79).

Idiolektin kehityksen kannalta ratkaisevimpia muutoskohtia ovat kouluikä, ns. aikuistumisvaihe parinkymmenen vuoden iässä sekä opiskeluaika. Toisaalta sosiaaliset kontaktit saattavat muuttaa puhekieltä nopeastikin. Kielellinen verkosto voi olla joko kiinteä tai löyhä jäsenten välisistä yhteyksistä riippuen. (Palander 2005a: 276–282.) Murrepiirteiden variaatiosuhteiden on todettu muuttuvan samalla paikkakunnalla asuneella puhujalla kolmessakymmenessä vuodessa keskimäärin 20–30 prosenttiyksikköä (Palander 2005a: 312).

Yksilön kieli ei siis ole täysin pysyvä ja muuttumaton, vaan sillä on taipumus muuttua elämänsä myötä. Kuitenkaan idiolektin muutos ei voimakkaimmillaan yleensä johda jonkin variantin yksinomaisesta käytöstä saman piirteiden toisen variantin yksinomaiseen käyttöön, eikä näin ollen ole totaalista tai peruuttamatonta (Mustanoja 2011: 380). Tämänhetkisten tamperelaisnuorten yksittäiset idiolektit kertonevat siis myös osansa siitä, mihin suuntaan jälkitavujen *A*-loppuisten vokaaliyhtymien

eri varianttien käyttösuhteet ovat kehittymässä tulevaisuudessa Tampereen aluepuhekielessä.

2.3 Puhujat asiantuntijoina – kansanlingvistinen tutkimus

Murretta voidaan pitää tietoisena tai tiedostamattomana valintana, jonka avulla rakennetaan omaa identiteettiä ja tähdätään joihinkin vuorovaikutuksellisiin päämääriin (Manttila 2008: 64). Variaation tutkimuksen uusimpiin suuntauksiin lukeutuvassa kansandialektologiassa (*perceptual dialectology*) keskiössä ovat tavallisten ihmisten havainnot kielestä ja asenteet eri kielimuotoja kohtaan. Kansandialektologia keskittyy murrehavaintoihin ja murteisiin liitettyihin mielikuviin, kun taas kansanlingvistiikka⁷ ulottuu laajemmin muuhunkin kielitietoisuustutkimukseen. Kansanlingvistinen tutkimus sai alkunsa Yhdysvalloissa 1980-luvulla, ja sen keskeisenä uranuurtajana voidaan pitää Dennis R. Prestonia. (Ks. Preston 1989; Palander 2005b: 10; Palander 2011: 11–13.) Suomessa kansanlingvististä tutkimusta ovat tehneet muun muassa Marjatta Palander, Johanna Vaattovaara ja Anne-Maria Nupponen (ks. esim. Palander 2005, 2011; Vaattovaara 2009; Nupponen 2011).

Kansanlingvistiksessä tutkimuksessa tavallisesta kielenpuhujasta käytetään muun muassa nimityksiä *ei-kielitieteilijä* ja *maallikko*. Yhteistä kaikille kansanlingvistiikan alaan kuuluville tutkimuksille on ei-lingvistien kielitietoisuuden ja kielellisten asenteiden selvittäminen. Keskeisinä tutkimusmetodeina ovat perinteisesti olleet ei-kielitieteilijöiden piirtämät murrekartat, eri murteisiin liitettyjen mielikuvien arviointitehtävät sekä murteentunnistustestit. Nykyään kansanlingvistinen tutkimus on suuntautumassa yhä enemmän yksittäisiä kielenpiirteitä koskevaan kielitietoisuustutkimukseen. (Palander 2011: 13–19.)

Kansanlingvistiikka on täydentänyt sosiolingvistiikan ja murteentutkimuksen menetelmiä luoden kiinnostavan näkökulman variaation ja muutoksen tutkimukseen: sen avulla voidaan selvittää, onko puhuja tietoinen käynnissä olevasta muutoksesta ja miten tämä sijoittaa itsensä muutoksen kenttään (Palander 2005a: 293–294). Kansanlingvistinen tutkimus onkin osoittanut, että puhujien asenteiden tutkiminen on jopa

⁷ Käytän tutkimuksessani tämänkaltaisesta tutkimusotteesta yleisesti nimitystä **kansanlingvistiikka**.

välttämätöntä, jos halutaan tunnustaa kieliaseenteet variaatiota ja kielenmuutosta eteenpäin vieviksi tekijöiksi (Vaattovaara 2009: 26–27).

Marjatta Palander (2005: 303) on yksilömurretta tutkiessaan todennut, että kielenkäyttäjät pystyvät tunnistamaan idiolektistaan tapaukset, joissa murrepiirre on säilynyt täysin tai kahden variantin välinen kilpailu on loppuvaiheessa toisen ollessa jo asemaltaan ylivoimainen. Tällaisiksi tunnistettaviksi piirteiksi Palander (mp.) on luokitellut muun muassa jälkitavujen *eA*- ja *OA*-yhtymien assimiloituneet variantit. Tosin Palanderin tutkimus osoittaa puhujan muutoin kykenevän kontrolloimaan sanan alkua paremmin kuin jälkitavuja. Anne-Maria Nupposen (2011: 165–166) mukaan savon murretta luonnehdittaessa äänne- ja muoto-opin piirteet nousivat eniten esille, ja niistä leimautuneimmat piirteet mainittiin useimmin. Nupponen (2011: 169) ei kuitenkaan nähnyt yhteyttä tutkimansa murteen havainnointikyvyn sekä koulutuksen ja sukupuolen välillä.

Tietoisten valintojen voidaan ajatella ainakin jossain määrin vaikuttavan murteen säilymiseen ja muuttumiseen (ks. myös Palander 2005a: 314). Kielenkäyttäjillä on paljon kollektiivista tietoa siitä, millaiset murrepiirteet ovat kartettavia (Palander 2011: 17). On jokseenkin perusteltua olettaa, että voimakkaan negatiivisesti leimautunut piirre ei ole lisääntymässä, kun taas neutraalilla tai positiivisia mielikuvia herättävällä piirteellä on paremmat mahdollisuudet levitä alkuperäisten esiintymisalueiden ulkopuolelle. Helsingin puhekieleen ja sen piirteisiin liitetyt mielikuvat ovatkin useissa eri tutkimuksissa olleet melko negatiivisia (ks. esim. Palander 74–75; Vaattovaara 2009: 149). Tähän liittyen kansanlingvistisellä kieliäsenntutkimuksella on paikkansa myös jälkitavujen *UA*- ja *iA*-yhtymien eri varianttien käytösuhteiden muutosta tutkittaessa. Kansanlingvistinen tutkimusote antaa lisätietoa myös puhujien omien raportointien suhteesta todelliseen kielenkäyttöön.

3. TUTKITTAVAT KIELENPIIRTEET DIALEKTOLOGIASSA JA SOSIOLINGVISTISESSÄ TUTKIMUKSESSA

3.1 Levikki aluemurteissa

Jälkitavujen *eA*-yhtymä voi edustua murteesta riippuen joko assimiloituneena *ee*-varianttina (*kauhee*), yleiskielen mukaisena *eA*-varianttina (*kauhea*) tai *iA*-varianttina (*kauhia*) (ks. myös liite 2, kartta 1). Lounaismurteissa esiintyy myös *ii*- tai *i*-edustusta. Lisäksi murteista on tavattu myös muutamia muita hyvin suppea-alaisia edustuksia, joita en erittele tässä yhteydessä. (Kettunen 1940: kartat 191–193.)

Assimiloitunut *ee*-variantti on jo vanhastaan kuulunut perihämäläiseen murteeseen. Pitkävokaalinen *ee*-edustus on muutoinkin suomen murteissa erittäin laaja-alainen: sitä esiintyy hämäläismurteiden lisäksi satakuntalaismurteissa, kaakkoismurteissa sekä suurimmassa osassa savolaismurteita. (Kettunen 1940: kartat 191–193; Wiik 2006: kartat 123, 127.)

Suppea-alaisempaa yleiskielen mukaista *eA*-edustusta esiintyy lähinnä vain Kainuun ja Tornion alueiden murteistossa sekä joillakin länsi- ja itämurteiden raja-alueilla. *eA*-yhtymän *iA*-edustusta esiintyy lähinnä pohjalaismurteissa sekä osin myös lounaisissa välimurteissa ja kaakkoismurteissa. (Kettunen 1940: kartat 191–193; Rapola 1969: 127–133; Wiik 2006: kartat 122, 124.)

Jälkitavujen *OA*-yhtymä voi edustua murteesta riippuen joko assimiloituneena *OO*-varianttina (*maitoo*), yleiskielen mukaisena *OA*-varianttina (*maitoa*) tai supistuneena *UA*-varianttina (*maitua*) (ks. myös liite 2, kartta 2). Lisäksi murteista on tavattu muutamia muita suppea-alaisia edustuksia, jotka eivät ole tämän tutkimuksen kannalta relevantteja. (Kettunen 1940: kartat 194–196.)

Assimiloituneen *OO*-variantin levikki on *ee*-variantin tavoin hyvin laaja jo vanhastaan: sitä esiintyy hämäläismurteissa, lounaisissa välimurteissa, valtaosassa savolaismurteita sekä Länsi-Kannaksen murteissa. Yleiskielen mukainen *OA*-variantti on suomen murteissa melko suppea-alainen: sitä esiintyy lähinnä vain tietyillä itä- ja länsimurteiden raja-alueilla sekä Kainuun murteissa. *UA*-varianttia esiintyy suurella osalla pohjalaismurteita, sekä myös pienellä alueella savolaismurteiden eteläosissa. (Kettunen 1940: kartat 194–196; ks. myös Rapola 1969.)

Jälkitavujen *UA*- ja *iA*-yhtymät⁸ voivat esiintyä murteissa yleiskielen mukaisina *UA*- ja *iA*-variantteina (*koulua, ihmisiä*) tai assimiloituneina *UU*- ja *ii*-variantteina (*kouluu, ihmisii*) (ks. myös liite 2, kartta 3). Lisäksi *UA*-yhtymän kolmas mahdollinen variantti on *UO* ja *iA*-yhtymän *ie*. (Kettunen 1940: kartta 197.)

UA ja *iA*-yhtymien osalta levikiltään laajimpia edustuksia ovat yleiskielen mukaiset variantit: *UA*- ja *iA*-variantteja esiintyy pohjalaismurteissa, lounaisten välimurteiden satakuntalaismurteissa sekä suurimmassa osassa savolaismurteita ja hämäläismurteita. Niin ikään siis myös perihämäläisellä alueella *UA*- ja *iA*-edustukset ovat vanhastaan olleet prestiisiasemassa. (Kettunen 1940: kartta 197; Wiik 2006: kartta 129.)

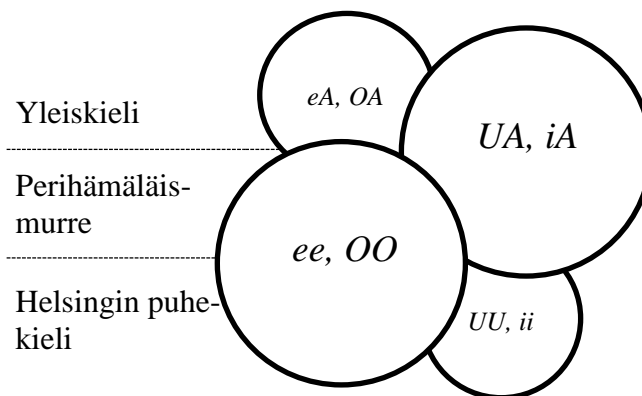
Assimiloitunutta *UU*- ja *ii*-edustusta voidaan pitää pääasiassa reuna-alueiden edustuksena, sillä sitä esiintyy Porin seudun murteissa, lounaismurteissa⁹, länsi-uusmaalaisissa murteissa, etelä- ja kaakkoishämäläisissä murteissa sekä kaakkoismurteiden itäosissa ja osassa savolaismurteita. Harvinaisempaa *UA*-yhtymän varianttia *UO* ja *iA*-yhtymän varianttia *ie* on esiintynyt vanhastaan Kainuun murteissa ja savolaismurteiden länsireunoilla. (Kettunen 1940: kartta 197; Rapola 1969: 143; Wiik 2006: kartta 129.)

3.2 Levikkisuhteiden kehitys nykypuhekielessä

Perihämäläisellä murrealueella, ja niin ikään myös Tampereen aluepuhekielessä, *eA*- ja *OA*-yhtymän sekä vastaavasti *UA*- ja *iA*-yhtymän kehityksen on katsottu kulkevan käsi kädessä (ks. esim. Mustanoja 2011: 242). *eA*- ja *OA*-yhtymien assimiloituminen on Tampereen puhekielessä hyvin yleistä, kun taas *UA*- ja *iA*-yhtymät edustuvat tyypillisesti yleiskielen mukaisina vokaaliyhtyminä. Tampereen aluepuhekieleen vaikuttavat kolme keskeistä mallia: yleiskielen malli, perihämäläismurteen malli ja Helsingin puhekieli. Kuvio 1 on sovellettu esitys muun muassa Ulla Antilan (1982: 84) esittämästä eri mallien vaikutussuhteiden havainnollistuksesta.

⁸ Esitän *UA*- ja *iA*-yhtymien murrelevikin yhdessä, sillä myös esimerkiksi Kettunen (1940: kartta 197) esittää kyseisten vokaaliyhtymien eri varianttien alueellisen levikin yhtenäisenä.

⁹ Lounaismurteissa edustus on usein lyhytvokaalinen, mutta se voidaan laskea kuuluvaksi tähän tyyppiin.

Kuvio 1. Yleiskielen, perihämäläismurteen ja Helsingin puhekielen jälkitavujen A-loppuisille vokaaliyhtymille tarjoamat mallit ja niiden levikkisuhteet.

Assimiloituneille *ee-* ja *OO-*varianteille malli tulee sekä vanhasta perihämäläismurteesta että myös Helsingin puhekielestä. Muutoinkin *eA-* ja *OA-*yhtymien assimilointuminen on nähty nykypuhekielessä hyvin ekspansiivisena ja alueellisesti neutraalina ilmiönä, sillä sitä on vanhastaankin esiintynyt sekä itä- että länsimurteissa (Mieliäinen 1991: 36). Sen sijaan perihämäläismurre ei tarjoa malleja assimiloituneille *UU-* ja *ii-*varianteille, eikä näitä malleja tarjoudu myöskään yleiskielestä. Assimiloituneiden *UU-* ja *ii-*varianttien malli tuleekin pääasiassa Helsingin puhekielestä. Tampereen puhekielessä eniten malleja tarjoutuu siis assimiloituneille *ee-* ja *OO-*varianteille ja yleiskielisille *UA-* ja *iA-*varianteille. Kuvion 1 ympyröiden koot havainnollistavat eroja eri varianttien yleisyydessä.

Kaiken kaikkiaan nykypuhekielessä assimilaatiotapausten yleisyyden voidaan katsoa asettuvan asteikolle, jonka toisessa ääripäässä on *ee* ja toisessa *ii* (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 65). Sama hierarkia näkyy myös muun muassa Helsingin puhekielessä (Paunonen 1995: 109–111). Samaan asteikkoon voidaan nähdäkseni liittää piirteiden leimallisuus: *ee-*varianttia pidetään melko neutraalina puhekielen piirteinä, kun taas *ii-*variantti on usein nähty hyvin leimallisesti Helsingin puhekieleen kuuluvaksi ja ei ole näin ollen kovinkaan neutraali piirre. Esimerkiksi Harri Mantila (2004: 333–334) on katsonut jälkitavujen A-loppuisten vokaaliyhtymien assimilointumisen liittyvän erityises-

ti nuoreen, feminiiniseen ja kaupunkilaiseen identiteettiin¹⁰. Toisaalta esimerkiksi Tommi Kurki (2005: 200–209) on tutkimuksessaan esittänyt täysin päinvastaisia tuloksia eri vokaaliyhtymien assimilaatiotapausten yleisyydestä alatakuntalaismurteiden osalta: hänen tutkimuksessaan pitkävokaalistumiskehitys ei ole lainkaan alkanut *UA*-yhtymässä, kun taas *iA*-yhtymässä muutos on aluillaan ja sen kärjessä ovat lapset.

Jälkitavujen *ee*- ja *OO*-variantit on melko kiistattomasti luokiteltu hyvin elinvoimaisiksi ja leviäviksi piirteiksi, ja niiden asema on vankka myös Tampereen puhekielessä (ks. esim. Mustanoja 2011: 247; ks. myös Paunonen 1993). Myös jälkitavujen *UA*- ja *iA*-yhtymät ovat olleet tarkastelun kohteena monissa sosiolingvistisissä tutkimuksissa, mutta niiden assimiloitumistendenssistä on esitetty erinäisiä toisistaan poikkeavia näkemyksiä. Esimerkiksi Mantila (2004: 366–334) on luokitellut *A*-loppuisten vokaaliyhtymien assimiloitumistendenssin joka puolelle puhuttuun suomeen yleistyväksi piirteeksi.

Yksittäisten piirteiden leviäminen ei kuitenkaan aina etene oletetusti: Esimerkiksi Lappalaisen (2001: 81–82) mukaan jälkitavujen *UA*- ja *iA*-vokaaliyhtymien assimiloituminen ei ole juurikaan levinnyt alkuperäisten esiintymisalueidensa ulkopuolelle. Lisäksi Lappalainen (2004: 85–86) on havainnut helsinkiläispuhujillakin selviä sosiaalisista taustoista johtuvia eroja *UA*- ja *iA*-yhtymien assimiloitumisessa. Myös Niina Kunnas (2007: 140) on esittänyt, ettei *ii*-variantin suosio ole yleistynyt hänen tutkimallaan karjalan kielen vienalaismurteiden alueella, mutta samalla pitänyt tätä yllättävänä tuloksena vedoten piirteen yleisyyteen ja yleistymiseen nykypuhesuomessa.

Ulla Antila (1982) on käsitellyt Tampereen puhekielen *UA*- ja *iA*-yhtymiä Nykysuomalaisen puhekielen murros -tutkimushankkeen yhteydessä. Antila (1982: 91–92) viittaa muun muassa *ii*-esiintymien vähäisyydestä puhuessaan variantin leimautuneen nuorten kieleen ja helsinkiläisyyteen. Samalla Antila (mp.) toteaa helsinkiläispuhekielen vaikutuksen olevan vasta aluillaan, ja arvioi *UU*- ja *ii*-varianttien suosion kasvavan Tampereellakin nimenomaan nuorten keskuudessa. Marianne Rautasen (1999: 93) mukaan taas *UU*- ja *ii*-variantit eivät ole lisääntyneet Tampereen puhekielessä 1970-luvun ja 1990-luvun aineistoja vertailtaessa, sillä ne eivät saa tukea perihämäläismurteesta.

Siihen, miksi toisiin vokaaliyhtymiin omaksutaan helpommin oikeeneminen kuin toisiin, on monia selityksiä kielenulkoisista syistä lingvistisiin perusteisiin. Vanhan

¹⁰ Mantila ei ole tässä yhteydessä tehnyt selvää eroa eri vokaaliyhtymien ja niiden toisistaan poikkeavien assimiloitumistendenssien välillä.

aluemurteen, muiden mallien ja leimallisuuden lisäksi selityksiä voidaan hakea morfologisista seikoista sekä yksittäisten lekseemien ominaisuuksista ja yleisyydestä. Syitä eri vokaaliyhtymien keskenään erilaisiin kehitystendensseihin on haettu myös *UA*- ja *iA*-yhtymien alkukomponentin suppeudesta (Kurki 2005: 209). Toisaalta *A*-loppuisten vokaaliyhtymien assimiloituminen on esitetty jatkumona, joka on alkanut kehityksestä *eA* > *ee*, *OA* > *OO*, jatkunut kehitykseen *UA* > *UU*, *iA* > *ii*, ja lopulta johtanut *talo* -tyyppisten monikon partitiivimuotojen kehittymiseen (Paunonen 1995: 128). Tämänkaltaiset hierarkia-ajatukset tukevat entisestään käsitystä siitä, että kaikki jälkitavujen *A*-loppuiset vokaaliyhtymät on otettava mukaan tarkasteluun kattavan kokonaiskuvan luomiseksi.

4. JÄLKITAVUJEN A-LOPPUISET VOKAALIYHTYMÄT TAMPERELAISNUORTEN PUHEKIELESSÄ

Analyysini aluksi esittelen lyhyesti aineistoni tamperelaisnuoria kieliyhteisönä. Luvussa 4.2 lähestyn aineistoani muotoryhmittäisen jaottelun ja osin myös sanaston näkökulmasta. Nostan esille myös muita yksittäisiä äänne- ja muoto-opillisia huomioita. Luvussa 4.3 keskityn kielenulkoisiin tekijöihin ja niiden vaikutukseen pitkävokaalistumiskehityksen kannalta. Käyn myös läpi 2011-aineiston informantteja yksittäin nähdäkseni, mistä osista *UA*- ja *iA*-yhtymien kokonaiskuva muodostuu ja kuinka yhtenäinen ryhmä tutkittavan piirteen osalta on.

4.1 Aineiston tamperelaisnuoret kieliyhteisönä

Kieliyhteisön käsite on keskeinen sosiolingvistisessä tutkimuksessa. Johanna Vaattovaara (2009: 23) määrittelee ajatuksen kieliyhteisöstä ennen kaikkea kielentutkijan apuvälineeksi. Kieliyhteisön jäsenten ajatellaan jakavan keskenään yhteiset kielelliset normit ja asenteet. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki yhteisön jäsenet käyttäytyisivät saman normin mukaisesti, vaan sitä, että yhteisö jäsenillä on jollain tavalla yhtenevä käsitys paikallisen puhutavan normista. Käyttäytyminen voi siis myös poiketa tästä normista. Jokaisessa sosiolingvistisessä tutkimuksessa on ikään kuin sisään rakennettuna jonkinlainen kieliyhteisönäkemyks, vaikkei sitä erikseen avattaisikaan. Kieliyhteisön käsitteestä on esitetty myös eriäviä näkemyksiä ja lähestymistapoja, joiden voidaan katsoa myös täydentävän toisiaan ja tarjoavan näin lisäymmärrystä kielestä ja sosiaalisesta identiteetistä. (Vaattovaara 2009: 23–25.)

Tämänkin tutkimuksen informanttien voidaan kielentutkijan näkökulmasta katsoa muodostavan keskenään kieliyhteisön: kaikki informantteina toimivat puhujat ovat noin 18-vuotiaita, he kaikki asuvat Tampereella tai lähialueilla ja käyvät koulua Tampereella, vaikka heillä kaikilla ei olekaan keskenään kasvokkaista vuorovaikutussuhdetta. Heidän voidaan kuitenkin ajatella jakavan käsityksen paikallisen puhutavan normista. Toisaalta on huomioitava, että 1991- ja 2011-informanttien kohdalla kyse ei ole samasta kieliyhteisöstä, vaan pikemminkin saman kieliyhteisön eri vaiheista: 20 vuoden aikaväli vaikuttanee omalta osaltaan myös esimerkiksi siihen, mikä koetaan paikallisen puhutavan normiksi.

Ryhmä on kuitenkin tässä tapauksessa muodostettu tietyin ulkoisin kriteerein. Tämä seikka erottaa kieliyhteisön sosiaalisesta verkostosta, jossa puhujat ovat todellisessa vuorovaikutuksessa keskenään (Lappalainen 2004: 16–18, 23–26). Kieliyhteisö voi siis olla hyvinkin heterogeeninen, kun taas sosiaalinen verkosto on usein taustoitetaan homogeenisempi yhteisö (ks. esim. Lappalainen mp).

Aineisto koostuu ammattikoulua käyvistä tytöistä ja pojista sekä lukiolaisista tytöistä ja pojista. Uudessa aineistossa informanteja on yhteensä 24 ja vanhassa 20. Osa informanteista käy keskenään samaan koulua ja heillä on näin ollen myös mahdollisesti todellinen vuorovaikutussuhde. Heidän keskinäisistä vuorovaikutussuhteistaan ei kuitenkaan ole varmaa tietoa, joten en tässä tutkimuksessa käsittele heitä varsinaisena sosiaalisena verkostona. Muutosta on kuitenkin mielekästä tarkastella kieliyhteisössä, ilman vuorovaikutusnäkökulmaa. Ainoastaan vuorovaikutuskontekstin huomioiminen saattaa kaventaa mahdollisuuksia tavoittaa esimerkiksi innovaation leviämistä tai kielenmuutosprosesseja (Vattovaara 2009: 24–25).

Vaikka kieliyhteisö onkin vain tutkijan käsitteellinen apuväline, on mielestäni selvää, että tamperelaisuuteen ja Tampereen puhekieleen liittyy vahva identiteetti (ks. esim. Mustanoja 2009: 78–80). Sosiaalisen identiteetin teoria tarkastelee sosiaalista identiteettiä makrotasolla: identiteetti rakentuu sosiaalisten prosessien ja yhteisiksi miellettyjen normien kautta suhteessa toisiinsa. Tähän liittyen voidaan olettaa, että myös alueellista samaistumista ilmennetään kielellisten valintojen avulla. (Vaattovaara 2009: 25–26.) Näin ollen tamperelaisuuden ja yhteiseksi mielletyn Tampereen puhekielen normin voidaan katsoa yhdistävän aineiston informanteja, vaikka he muutoin muodostavatkin melko heterogeenisen ryhmän.

4.2 Muotoryhmittäiset ja leksikaaliset tekijät variaation taustalla

Seuraavissa alaluvuissa käsittelem eri varianttien muotoryhmittäistä jakautumista vokaalilyhtymittäin. Tarkastelun lähtökohtana on ajallinen muutos ja sen ilmeneminen eri vokaalilyhtymissä ja muotoryhmissä. Tarkastelen kaikkia vokaalilyhtymiä samankaltaisen lähestymistavan kautta, vaikkakin *eA*- ja *OA*-yhtymien ja toisaalta *UA*- ja *iA*-yhtymien lähtötilanteet Tampereen puhekielessä ovat hyvin erilaiset.

Muotoryhmittäisen jaottelun pohjana on Tommi Kurjen (2005: 180–182) jaottelu, jota olen tarkentanut *UA*- ja *iA*-yhtymien osalta niiltä osin, kuin olen sen tar-

peelliseksi katsonut. Lisäksi nostan esille myös joitakin yksittäisiä vokaaliyhtymäkohtaisia sanatason huomioita. Sivuan tässä luvussa jo hieman myös informanttikohtaisia jakaumia, joihin kuitenkin syvennyn tarkemmin luvussa 4.3.2.

Esitän seuraavassa tarkastelussa myös joitakin prosenttilukuja tiedostaen kuitenkin sen, että esiintymämäärät eivät kaikissa yhteyksissä ole kovin suuria. Prosenttilukujen esittäminen on kuitenkin mielestäni joissakin tapauksissa tarkoituksenmukaista niiden informatiivisuuden sekä esiintymämäärien keskinäisten suhteiden hahmottamisen vuoksi.

4.2.1 *eA*-yhtymät

Jälkitavujen *eA*-yhtymissä vaihtelua voi esiintyä seuraavissa tapausryhmissä: *eA*-loppuisissa (alkujaan **eδA*) nomineissa sekä niistä johdetuissa adverbeissa (esimerkki 1), *eA*-vartaloisissa (alkujaan *eδA*) supistumaverbeissä ja niiden johdoksissa (esimerkki 2), *e*-vartaloisten nominien yksikön partitiivimuodoissa (esimerkki 3) sekä *e*-vartaloisten verbien *A*-infinitiivissä (esimerkki 4). Taulukko 2 ilmaisee assimiloituneen ja yleiskielisen vokaaliyhtymävariantin muotoryhmittäisen jakautumisen 1991- ja 2011-aineistoissa.

(1) Lila (1991): *ei sillä mulle on nin **kauheeta** merkitystä.*

(2) Aada (1991): *jos jotkut mummot siitä **rupee** valittaan.*

(3) Lars (1991): *ei niiss om mitääj **järkee**.*

(4) Lari (1991): *mä itte haluaisin silti **lukeer** ruatsia mut haluaisi ettei se ois pakolline.*

Taulukko 2. *eA*-yhtymän eri varianttien tapausryhmittäinen jakautuminen 1991- ja 2011-aineistoissa.

		1991	2011
<i>eA</i> -nominat ja niistä johdetut adverbis	<i>eA</i>	21	10
	<i>ee</i>	1071	554
Supistumaverbit ja niiden johdokset	<i>eA</i>	0	0
	<i>ee</i>	105	18
Yksikön partitiivimuodot	<i>eA</i>	14	2
	<i>ee</i>	255	127
A-infinitiivi-muodot	<i>eA</i>	1	1
	<i>ee</i>	30	50
Yhteensä	<i>eA</i>	36	13
	<i>ee</i>	1461	749

Kaikissa mahdollisissa *eA*-yhtymän muotoryhmissä tilanne on molempina tutkimusajankohtina melko yksiselitteinen ja perihämäläisen murrealueen huomioon ottaen odotuksenmukainen: assimiloitunut *ee*-variantti on valta-asemassa, ja variaatio on hyvin vähäistä (ks. taulukko 2).

Vokaaliyhtymien kohdalla voi havaita selkeästi myös eri aineistojen koeron. Vaikka informantteja on 2011-aineistossa enemmän kuin 1991-aineistossa, ovat 1991-aineiston informantit tuottaneet huomattavasti enemmän puhetta, ja sitä kautta myös *eA*-yhtymiä esiintyy vanhassa aineistossa kaksinkertainen määrä uuteen verrattuna. Aineistojen kokoerosta huolimatta molemmissa aineistoissa *ee*-variantin osuus on huomattava *eA*:an verrattuna. Sekä uuden että vanhan aineiston *eA*-yhtymän esiintymisissä assimiloitumattomien *eA*-varianttien osuus on noin 2 %. *eA*-yhtymän kohdalla aineistossa ei esiintynyt ainuttakaan *iA*-varianttia, jota esiintyykin lähinnä pohjalaismurteissa (vrt. *kauhia*).

eA-variantin osuus on siis hyvin marginaalinen molemmissa aineistoissa, eikä mainittavaa muutosta ole tapahtunut 20 vuoden aikana. Määrällisesti eniten yleiskielisiä *eA*-variantteja esiintyy *eA*-nomineissa ja niistä johdetuissa adverbeissa, mikä johtunee kyseisen muotoryhmän esiintymien muutoinkin suuresta frekvenssistä. Muoto-

ryhmän kokonaisfrekvenssiin suhteutettuna assimiloitumattomia muotoja esiintyy kuitenkin eniten yksikön partitiivissa. Vähäisintä variaatio on supistumaverbeissä ja niiden johdoksissa, joissa ei esiinny lainkaan assimiloitumattomia vokaaliyhtymävariantteja.

Kokonaismäärään suhteutettuna eniten yleiskielisiä variantteja esiintyy siis yksikön partitiivien ryhmässä, jossa vokaaliyhtymän alku- ja jälkikomponentin välissä kulkee morfeemiraja. Aiemmissä tutkimuksissa onkin havaittu juuri morfeemirajan vaikuttavan assimiloitumisherkkyteen: muun muassa Mielikäinen (1995: 331) on nähnyt taiputusmorfeemien ja johdinten erot pitkävokaalistumiskehityksen kannalta oleellisina seikkoina, ja esimerkiksi *eA*- ja *OA*-nomineiden on havaittu assimiloituvan herkemmin, kuin vastaavan vokaaliyhtymän sisältämien yksikön partitiivien, sillä partitiiveissa vokaalien välissä kulkee morfeemiraja. Tässä aineistossa assimiloitumattomien varianttien määrät ovat kuitenkin niin pieniä, ettei laajojen yleistysten teko ole relevanttia.

Molempien aineistojen sanastoa tarkasteltaessa suurin osa (23 kappaletta) kaikista assimiloitumattomista *eA*-varianteista esiintyi muutenkin frekventeissä sanoissa *kaikki*, *oikea* ja *oikeastaan*. Eniten *eA*-variantteja esiintyi yksikön partitiivissa *kaikkea* (12 esiintymää), mikä johtunee *kaikki*-sanana muutoinkin suuresta frekvenssistä (171 kappaletta). Suuri frekvenssi mahdollistaa tässä tapauksessa siis myös suuremman variaation. Lähes kaikki muutkin *eA*-variantin sisältämät sanat ovat tämän aineiston näkökulmasta yleisiä ja frekventtejä (ks. esimerkit 5–7).

(5) Aki (1991): *se on oikeastaan melko lailla samaa tasoo.*

(6) Lyly (1991): *pitäs perjantaina lähteäs sitte tonne järvelle.*

(7) Lila (1991): *-- onko nyt predikaatti on oikeassa paikassa--*

(8) Lisa (1991): *no em mä ois Aittoniemee kyllä äänestäny.*

eA-variantteja sisältävien lekseemien merkityksen yleisyydestä kertoo myös se, ettei *eA*-varianttia esiintynyt yhdenkään erisnimen kohdalla, vaan kaikki yksikön partitiivissa olevat *eA*-yhtymän sisältämät erisnimet olivat valtaedustuksen, eli *ee*:n kannalla (ks. esimerkki 8). Myös aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että tiheästi puheessa esiintyvät sanat ovat herkimpiä varioimaan (esim. Mustanoja 2011: 256; Nahkola 1990: 197).

Sanastokohtainen tarkastelu paljastaa, että *eA*-nominien ja niistä johdettujen adverbien suurta kokonaisfrekvenssiä selittävät yksittäiset sanat: sekä uusi että vanha

aineisto yhteenlaskettuna sanoja *kauhea* ja *hirveä* sekä niiden johdoksia esiintyy yhteensä 859 kappaletta, eli noin 39 % kaikista *eA*-yhtymän esiintymistä (esimerkit 9–11).

(9) Aada (1991): *Ei ne sillai **kauheestit** tappele siälä.*

(10) Anne (1991): *Se tekee **hirveen** arvokasta työtä.*

(11) Annika (2011): *en oo miettiny mitään tommosia **kauheesti**.*

Vaikka kyseiset sanat ovatkin molemmissa aineistoissa varsin frekventtejä, on sanojen keskinäisissä esiintymissuhteissa kuitenkin tapahtunut muutosta eri aikapisteitä vertailtaessa: 57 % kaikista 1991-aineiston *eA*-nomineista ja niistä johdetuista adverbeista koostuu sanoista *kauhea* ja *hirveä* sekä niiden johdoksista. Tällöin sana *hirveä* on hieman frekventimpi 328 esiintymällä suhteessa *kauhean* 291 esiintymään. 2011-aineistossa noin 43 % *eA*-nomineista ja niistä johdetuista adverbeista koostuu sanoista *kauhea* ja *hirveä*, mutta sanojen keskinäinen frekvenssiero on suurempi kuin 1991-aineistossa. 2011-aineistossa sanoja *kauhea* ja *kauheasti* esiintyy 157 kertaa ja sanoja *hirveä* ja *hirveästi* vain 83 kertaa. Tämänkaltaisten korostavien adjektiivien käyttö on siis kaiken kaikkiaan aineiston perusteella hyvin yleistä tamperelaisnuorten puhekielessä. Kuitenkin kyseisten adjektiivien keskinäisissä esiintymissuhteissa on tapahtunut pientä muutosta, sillä *hirveä*-sanan käyttö on uudessa aineistossa hieman vähäisempää kuin vanhassa.

Informanttikohtainen tarkastelu osoittaa, että vaikka *eA*-varianttien osuus onkin hyvin pieni, esiintymät jakautuvat monen eri informantin kesken: 1991-aineistossa yksittäisiä *eA*-variantteja esiintyy 11:llä eri informantilla ja 2011-aineistossa 8:lla eri informantilla. 1991-aineistossa oli kuitenkin 9 informanttia, joiden puheessa ei esiintynyt lainkaan yleiskielisiä *eA*-variantteja. 2011-aineistossa tällaisia informantteja on 16. Määrältään 5 tai enemmän *eA*-variantteja esiintyi 1991-aineistossa vain 2 informantilla, ja 2011-aineistossa ei kenelläkään. *eA*-varianttien esiintymät eivät siis perustu vain yksittäiset informantin tuotoksiin, vaan niitä esiintyy noin puolella 1991-aineiston informanteista ja kolmanneksella 2011-aineiston informanteista.

Kaiken kaikkiaan *eA*-yhtymän esiintymäjakauma noudattelee hyvin pitkälti vanhaa murrekantaa assimiloituneen variantin ollessa valta-asemassa. Muutamat *eA*-variantit ovat yksittäistapauksia, joille ei nähdäkseeni löydy kattavaa selitystä ainakaan muotoryhmäs-

tä, vaikka morfeemirajalla voidaankin ajatella olevan jonkinlainen merkitys assimiloitumisherkkyteen. Sanatasolla tarkasteltuna on kuitenkin selvää, että frekventti sana voi myös varioida enemmän. Tässä aineistossa esiintyviä *eA*-variantteja voidaankin pitää merkkinä kielen luonnollisesta variaatiosta. Osin kyse voi olla myös yleiskielen vaikutuksesta.

Myös tämän aineiston perusteella *ee*-variantin asema on vankka tampere-laisnuorten kielessä, joten oletettavaa on, että *eA*-yhtymän assimiloituneet variantit ovat tulevaisuudessakin valta-asemassa Tampereen puhekielessä. En tässä yhteydessä kuitenkaan puhu varsinaisesta pitkävokaalistumiskehityksestä, sillä myös vanha perihämäläinen aluemurre on assimiloituneen *ee*-variantin kannalla. Vanhan aluemurteen lisäksi *eA*-yhtymän assimiloitumiselle on tarjolla malleja myös muualta, kuten Helsingin puhekielestä. Muutoinkin *eA*-yhtymän assimiloitumista pidetään neutraalina ja yleistyvänä puhekielen piirteenä (esim. Nuolijärvi & Sorjonen 2005; ks. myös Paunonen 1995).

4.2.2 *OA*-yhtymät

Jälkitavujen *OA*-yhtymät voivat esiintyä seuraavissa tapausryhmissä: *OA*-loppuisissa (alkujaan **OδA*) nomineissa ja niistä johdetuissa adverbeissa (esimerkki 12), *OA*-vartaloisissa (alkujaan **OδA*) supistumaverbeissa ja niiden johdoksissa (esimerkki 13), *O*-vartaloisissa nominien sekä *oi*-nominien yksikön partitiivimuodoissa (esimerkki 14) sekä *O*-vartaloisten verbien *A*-infinitiivimuodoissa (esimerkki 15). Taulukko 3 esittää eri varianttien muotoryhmittäisen jakautumisen 1991- ja 2011-aineistoissa.

(12) Anu (1991): *ei heti se ensimmäinen oo **ainoo** ja oikee.*

(13) Lila (1991): *mum mielestä n on hulluja jotka **tuhoo** itteensä.*

(14) Antti (2011): *ei oo mitää **huanoo** sanottavaa.*

(15) Laura (2011): *emmä osaa **sanoo** vielä tarkkaan.*

Taulukko 3. *OA*-yhtymän eri varianttien tapausryhmittäinen jakautuminen 1991- ja 2011-aineistoissa.

		1991	2011
<i>OA</i> -nominat ja niistä johdetut adverbit	<i>OA</i>	2	0
	<i>OO</i>	52	23
Supistumaverbit ja niiden johdokset	<i>OA</i>	2	1
	<i>OO</i>	27	8
Yksikön partitiivimuodot	<i>OA</i>	27	11
	<i>OO</i>	335	215
A-infinitiivi-muodot	<i>OA</i>	14	5
	<i>OO</i>	284	106
Yhteensä	<i>OA</i>	45	17
	<i>OO</i>	698	352

Kaikissa muotoryhmissä *OO*-variantin prestiisiasema on selkeä, mikä saa tukea myös perihämäläismurteesta. Aineistossa esiintyy kuitenkin myös joitakin yleiskielisiä *OA*-variantteja. Pohjalaismurteille ominaisia *UA*-variantteja ei esiinny lainkaan (vrt. *maitua*). (Ks. taulukko 3.)

Vaikka sekä *eA*- että *OA*-yhtymät assimiloituvat herkästi tamperelaisnuorten puheessa, *eA*-yhtymän voi kuitenkin havaita assimiloituvan hieman *OA*-yhtymää herkemmin. Samankaltaisia huomioita on tehty myös aiemmissa tutkimuksissa (ks. esim. Paunonen 1995: 128). Frekvenssit ovat tässä aineistossa kuitenkin hyvin pieniä sekä *eA*- että *OA*-varianttien osalta, joten kaiken kaikkiaan näissä vokaaliyhtymissä assimiloituneen variantin valta-asema on selkeä. Lisäksi *OA*-yhtymän kohdalla näkyy *eA*-yhtymän tavoin selvästi 1991-aineiston kaksinkertainen koko 2011-aineistoon verrattuna.

Vanhassa aineistossa noin 6 % *OA*-yhtymistä edustuu assimiloitumattomina *OA*-variantteina. Uudessa aineistossa *OA*-varianttia esiintyy 5 %:ssa tapauksista. Eniten *OA*-variantteja esiintyy muutoinkin frekventeimmässä muotoryhmässä, yksikön partitiivissa. Myös *eA*-yhtymissä muotoryhmän kokonaisfrekvenssiin suhteutettuna eniten assimiloitumattomia muotoja esiintyy juuri yksikön partitiivissa. Yksi tähän vaikuttava seikka lienee morfeemiraja, kuten luvussa 4.2.1 on esitetty.

Vähäisintä variaatio on *OA*-nomineissa ja niistä johdetuissa adverbeissa, mitä selittänee koko muotoryhmän esiintymien melko pieni frekvenssi: toisin kuin *eA*-yhtymän kohdalla, *OA*-yhtymää ei esiinny senkaltaisissa korostavissa adjektiiveissa, jotka nostaisivat kokonaisfrekvenssin huomattavaksi. *eA*-yhtymän kohdalla tällaisia ovat muun muassa hyvin frekventit adjektiivit *kauhea* ja *hirveä*.

Sanastoa tarkasteltaessa taajimmin koko aineistossa esiintyy *OA*-yhtymien tapauksessa *sanoa*-verbin A-infinitiivimuoto, jossa esiintyy *OA*-varianttia 17 kertaa ja *OO*-varianttia 295 kertaa. *Sanoa*-verbi on frekventein yksittäinen *OA*-variantin sisältämä sana, joten sanan muutenkin suuri frekvenssi mahdollistaa tässäkin tapauksessa suuremman variaation. *Sanoa*-verbin esiintymistajuus johtuu suurelta osin *en osaa sanoo* -lausuman tois-
tuvasta käytöstä haastattelutilanteessa (esimerkit 16–17).

(16) Aamu (1991): *Em mää osaat tästä **sanoo** yhtiäm mitää.*

(17) Aino (1991): *mä en tosiaan osaas **sanoa**.*

Samoin kuin *eA*-yhtymässä, myöskään *OA*-yhtymässä assimiloitumatonta varianttia ei esiinny yhdenkään erisnimen kohdalla. Kaikki yksikön partitiivissa olevat *OA*-yhtymän sisältämät erisnimet ovat siis assimiloituneen *OO*:n kannalla (esimerkki 18).

(18) Lara (1991): *en kommentoi **Suloo** sen enempää.*

Informanteittain tarkasteltuna 1991-aineistossa yleiskielisiä *OA*-variantteja esiintyi 12:lla eri informantilla ja 2011-aineistossa 10:llä eri informantilla. 3:lla 1991-aineiston informantilla esiintyi *OA*-varianttia enemmän kuin 5 esiintymää, 2011-aineistossa yli 5:tä *OA*-varianttia ei esiintynyt yhdelläkään informantilla. Huomattavin määrä *OA*-variantteja esiintyy 1991-aineiston Leolla (13 kappaletta). 1991-aineiston informanteista 8:lla ja 2011-aineiston 14:lla ei esiintynyt lainkaan *OA*-variantteja. Sekä *eA*- että *OA*-yhtymien vokaaliyhtymävariantteja esiintyy siis 1991-aineistossa useammalla informantilla kuin 2011-aineistossa. Tämä johtunee suurelta osin siitä, että 1991-aineiston informantit ovat tuottaneet muutoinkin enemmän puhetta, ja tällöin myös variaation mahdollisuus kasvaa.

Kuten *eA*-yhtymässäkin, myös *OA*-yhtymän kohdalla huomattavaa on assimiloituneen variantin vankka asema tamperelaisnuorten puhekielessä. *OA*-yhtymän kohdalla on kuitenkin havaittavissa molempina ajankohtina hieman enemmän variaatiota kuin *eA*:n kohdalla. Assimiloitumattomia *OA*-variantteja ei voi juurikaan selittää morfologisilla seikoilla muutoin kuin siten, että muotoryhmän suurempi frekvenssi mahdollistaa myös enemmän variaatiota. Sanaston osalta esille nousee jossain määrin sama seikka: sanan suuri esiintymistiheys mahdollistaa myös suuremman variaation.

Assimiloitunut *OO*-variantti näyttää kuitenkin tämänkin aineiston valossa olevan *ee*:n tavoin hyvin pysyvä ilmiö Tampereen puhekielessä. Myöskään *OO*-variantin suosimisessa ei nähdäkseni voida puhua varsinaisesta pitkävokaalistumiskehityksestä, sillä tätä varianttia tukee myös perihämäläinen murrekanta. Sekä *eA*- että *OA*-yhtymissä satunnaisten assimiloitumattomien muotojen esiintymistä selittänee osaltaan yleiskielen vaikutus sekä kielen luonnollinen taipumus varioida. Varsinaisesta muutoksesta yleiskieliseen suuntaan ei kuitenkaan voi havaita merkkejä tämän aineiston perusteella, sillä eri varianttien esiintymissuhteissa ei ollut tapahtunut 20 vuoden aikavälillä varsinaista muutosta kumpaakaan suuntaan.

Samankaltaisia havaintoja *ee*- ja *OO*-varianttien vahvasta asemasta Tampereen puhekielessä on tehty myös muissa laajemmissa tutkimuksissa (ks. esim. Mustanoja 2011: 247). Toisaalta Mustanojan (2011: 247) tutkimuksen eri ikäryhmiä edustaviin informanteihin verrattuna tämän tutkimuksen nuoret informantit ovat vieläkin vahvemmin assimiloituneiden *ee*- ja *OO*-varianttien kannalla. Yleisestikin *eA*- ja *OA*-yhtymien assimiloituminen nähdään nykypuhekielessä hyvin ekspansiivisena ja alueellisesti neutraalina ilmiönä (Mielikäinen 1991: 36). Myös 1991- ja 2011-aineistoista tehdyt havainnot tukevat tätä käsitystä.

4.2.3 *UA*-yhtymät

Jälkitavujen *UA*-yhtymien osalta vaihtelua voi esiintyä seuraavissa tapausryhmissä: *UA*-vartaloisissa (alkujaan **UδA*) supistumaverbeissä ja niiden johdoksissa (esimerkki 19), *U*-vartaloisten nominien yksikön partitiivimuodoissa (esimerkki 20) sekä *U*-vartaloisten verbien *A*-infinitiivissä (esimerkki 21). Lisäksi erotan tässä tarkastelussa omaksi ryhmäkseen *tulla tehtyä* -rakenteisen verbiliiton (esimerkki 22). Vaihtelua ei esiinny *UA*-

nomineissa, joten jätän ne tarkastelun ulkopuolelle (vrt. esim. *saippua*). Taulukko 4 ilmaisee eri varianttien muotoryhmittäisen jakautumisen 1991- ja 2011-aineistoissa.

- (19) Linnea (2011): *mää en haluu joutuu vaikeuksiin.*
 (20) Aatu (1991): *no joskus niistä o hyötyä ja joskus niistä on pelkkää harmia.*
 (21) Liina (2011) *ihmiset ympärillä saattaa vaihtua*
 (22) Antti (2011): *no salkkarit nyt tulee joskus katottua*

Taulukko 4. UA-yhtymän eri varianttien tapausryhmittäinen jakautuminen 1991- ja 2011-aineistoissa.

		1991	2011
Supistuma-verbit ja niiden johdokset	UA	268	76
	UU	10	51
Yksikön partitiivimuodot	UA	226	130
	UU	2	13
A-infinitiivi-muodot	UA	167	65
	UU	1	18
Tulla tehtyä -verbiliitto	UA	78	74
	UU	1	20
Yhteensä	UA	739	345
	UU	14	102

UA-yhtymässä variaatio on lisääntynyt huomattavasti eri aikapisteitä vertailtaessa: vanhan aineiston UA-yhtymistä vain noin 2 % edustuu assimiloituneena UU-varianttina, kun taas uudessa aineistossa UU:n edustus on noin 23 % (ks. taulukko 4). Vanha aineisto on siis hyvin pitkälti vanhalla perihämäläisellä kannalla UA-variantin ollessa valta-asemassa. Uusi aineisto taas sisältää huomattavasti enemmän variaatiota, ja eri aikapisteiden välillä on kiistatta tapahtunut pitkävokaalistumiskehitystä.

Eniten variaatiota esiintyy molempina ajankohtina supistumaverbeissä ja niiden johdoksissa, joissa assimilaatiovariantin osuus 2011-aineistossa on noin 41 %. Tämänkaltaisia havaintoja supistumaverbien assimiloitumisherkyydestä on tehty myös

muissa tutkimuksissa. Samalla on viitattu siihen, että supistumaverbien assimiloitumisherkkyys näkyy myös muissa vokaaliyhtymissä, kuten *OA*-yhtymissä. (Ks. Zaman-Zadeh 1997: 128.) On kuitenkin huomattava, että lähes kaikki tämän muotoryhmän assimilatiotapaukset esiintyvät aineistossa yhdessä tietyssä sanassa, *haluta*-verbissä. On siis selvää, että pelkkä muotoryhmittäinen tarkastelu jättää huomiotta merkittäviä sanatason tekijöitä (vrt. myös Zaman-Zadeh 1997: 128).

Sekä A-infinitiiveissä että *tulla tehtyä* -verbiliitoissa assimiloituneiden varianttien osuus on uudessa aineistossa noin 21 %, eli huomattavasti pienempi kuin supistumaverbeissä. Tämä tulos poikkeaaikin aiemmista tutkimuksista, joissa assimilatioedustusta on havaittu eniten juuri *tulla tehtyä* -tyypissä (vrt. Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 63). Vähäisintä uuden aineiston variaatio on yksikön partitiivissa.

Supistumaverbien ja toisaalta yksikön partitiivien toisistaan merkittävästikin poikkeavaa assimiloitumisherkkyttä vertailtaessa on tuotu esille, että usein itsenäisen A-morfeemin sisältämät partitiivi- ja infinitiivimuodot pitäisivät paremmin pintansa assimilatiotyyppiä vastaan (ks. esim. Zaman-Zadeh 1997: 126). Taivutusmorfeemien rajan kulkiessa vokaaliyhtymän osien välissä assimiloituminen on siis epätodennäköisempää kuin silloin, kun vokaaliyhtymä on osa sanavartaloa (vrt. esim. Mielikäinen 1995: 331). Tämä seikka on nostettu esille myös *eA*- ja *OA*-yhtymien kohdalla luvuissa 4.2.1 ja 4.2.2.

Sanastokohtainen tarkastelu osoittaa, että koko aineiston frekventein *UA*-yhtymän sisältämä yksittäinen sana on *haluta*-verbi¹¹, joka esiintyy aineistossa yhteensä 353 kertaa (esimerkit 23–24). Joissakin näissä tapauksissa *UU*-variantti esiintyy lyhyenä *U*:na (*halun*), mutta en huomioi tätä tarkemmin analyysissäni, sillä käytetty litterointimenetelmä ei mahdollista äänten pituuden tarkkaa mittaamista¹².

(23) Leevi (2011): -- *ne kauheesti haluu kaikkee* –

(24) Arttu (2011): -- *toisaalta haluis töihinkin*.

¹¹ *Haluta*-verbistä puhuessani viitataan kyseisen supistumaverbin taivutusmuotoihin, joissa esiintyy *UA*-yhtymä (esim. *haluan*).

¹² *UU*-varianteiksi on tässä tutkimuksessa luokiteltu myös *haluis*-tyyppiset konditionaalimuodot. Vaikka näissä tapauksissa assimiloituminen ei edustukaan pitkänä vokaalina, on säilyneessä muodossa kuitenkin vokaaliyhtymä (vrt. *haluaisin*), minkä vuoksi kyseiset *haluis*-esiintymät on perustelua luokitella assimiloituneiksi.

Haluta-verbin esiintymistä 237 on 1991-aineistossa ja 116 kappaletta 2011-aineistossa. Suurin osa (10 kappaletta) kaikista vanhan aineiston *UU*-varianteista esiintyy juuri *haluta*-verbissä. Myös uudessa aineistossa assimiloituneiden varianttien määrää nostaa juuri *haluta*-verbi, jossa *UU*-varianttia esiintyy 47 kertaa. Tämä kattaakin lähes puolet kaikista 2011-aineiston *UU*-varianteista. Näin ollen ei nähdäkseen voida puhua *UA*-yhtymän kohdalla supistumaverbien erityisestä assimiloitumistaipumuksesta, vaan pikemminkin frekventin *haluta*-verbin taivutusmuotojen assimiloitumisherkyydestä. Sanastolla on tässä mielessä jopa suurempi vaikutus pitkävokaalistumiskehityksen kannalta kuin muotoryhmällä. Muutoinkin tämä huomio vahvistaa edelleen käsitystä siitä, että frekventti sana mahdollistaa myös suuremman variaation.

Sekä A-infinitiiveissä että *tulla tehtyä* -tyypissä *UU*-varianttia esiintyy hyvin erityyppisten verbien kohdalla (esimerkit 25–27). Kuitenkin myös *tulla tyä* -rakenteessa variaatio on suurta, ja jopa yhdellä informantilla voi saman lekseemin eri esiintymissä esiintyä joko *UA*- tai *UU*-variantti (esimerkit 27–28).

(25) Anniina (2011): *Kylä niitäkij joskus tulee katottuu.*

(26) Annukka (2011): -- *tulee vähän ninku nosteltuu kulmakarvoja.*

(27) Annukka (2011): *Mää saan tän alan hoidettuu niijku yhessä vuadessa.*

(28) Annukka (2011): --*saanun niijku hoidettua loppuun.*

Vanhan aineiston 14:stä *UU*-variantin esiintymistä 10 esiintyy yhden informantin, Lukan puheessa. Kyseinen informantti on taustatietojen mukaan asunut elämänsä aikana eri puolilla Suomea, muun muassa Turussa, joten lounaismurteiden vaikutuksella lienee osuutta Lukan *UU*-varianttien määrään. Uudessa aineistossa assimiloituneet esiintymät ovat jakautuneet tasaisemmin eri informanttien kesken: pitkiä *UU*-variantteja esiintyy 16:lla eri informantilla. Uuden aineiston informanteista 8:lla ei esiinny lainkaan assimiloituneita *UU*-variantteja. Yksi mielenkiintoinen yksityiskohta *UU*-varianttien jakautumisesta on kuitenkin se, että suurin osa (15 esiintymää) *tulla tehtyä* -tyypissä esiintyvistä *UU*-varianteista on kahden eri ammattikoulutytön, Annukan ja Anniinaan tuottamia (ks. esimerkit 25–27).

Tämän aineiston valossa *UA*-yhtymän kohdalla on tapahtunut selvää muutosta eri aikapisteiden välillä. Siinä missä 1991-aineisto on täysin yksiselitteisesti vokaaliyhtymävariantti *UA*:n kannalla, 2011-aineisto on selvästi muutoksen keskellä. Tämän aineiston

perusteella *UA*-yhtymässä on tapahtumassa selvää pitkävokaalistumiskehitystä kaikissa muotoryhmissä, kuitenkin eniten supistumaverbeissä ja niiden johdoksissa.

Vaikka esiintymämäärät ovatkin melko pieniä ja aineisto suppea, on eri varianttien esiintymistendensseissä selvästi tapahtunut muutosta. Kahdella kolmanneksella 2011-inormanteista esiintyy puheessa assimiloituneita *UU*-variantteja, joten pitkävokaalistumiskehitys ei näin ollen perustu vain yksittäisten informanttien tuotoksiin, vaan kattaa suurimman osan informanteista.

Eri aikapisteiden välillä tapahtunut pitkävokaalistumiskehitys on siis kiistatonta. Muutoksen voidaan katsoa olevan tällä hetkellä nopean leviämisen vaiheessa, jossa myös variaatio on suurinta. Runsaan variaation huomaa muun muassa eri tapausryhmiä vertailemalla: variaatiota esiintyy kaikissa tapausryhmissä, eikä vain yksittäisessä muotoryhmässä tai sanassa, vaikkakin frekventti *haluta*-verbi on muutoksen kärjessä. Toisaalta pitkävokaalistumiskehityksen näkyminen kaikissa tapausryhmissä kertoo myös sen kokonaisvaltaisuudesta, mikä nähdäkseni voi tarjota mahdollisuuden pysyvämmällekkin muutokselle.

4.2.4 *iA*-yhtymät

Jälkitavujen *iA*-yhtymien osalta vaihtelua voi esiintyä seuraavissa tapausryhmissä: *iA*-vartaloisissa (alkujaan **iδA*) supistumaverbeissä ja niiden johdoksissa (esimerkki 29), *i*-vartaloisissa verbien A-infinitiiveissä (esimerkki 30), *i*-vartaloisten nominien yksikön partitiivimuodoissa (esimerkki 31) ja *iA*-loppuisissa monikon partitiivimuodoissa (esimerkki 32), joista erotan tässä tarkastelussa omaksi ryhmäkseen *iA*-loppuiset proadjektiivien monikon partitiivimuodot (esimerkki 33), joiden on aiemmissa tutkimuksissa havaittu eroavan assimiloitumisherkkyydeltään muista monikon partitiivimuodoista. Vaihtelua voi esiintyä myös sanoissa *takia*, *äkkiä* ja *yhtäkkiä*, jotka olen luokitellut omaksi ryhmäkseen (esimerkki 34). *iA*-nomineissa ei esiinny vaihtelua, joten jätän ne tarkastelun ulkopuolelle (vrt. esim. *asia*). Taulukko 5 ilmaisee eri varianttien muotoryhmittäisen jakautumisen 1991- ja 2011-aineistoissa.

(29) Anu (1991): *ei sitä oikeim muuta kerkiät tekeenkää*

(30) Lotta (2011): *oppilaat osaa jo vaatia aika paljon*

(31) Aino (1991): *mun mielestä pitäis alkoholia ottaas sillai hyvässä seurassa*

(32) Anton (2011): *täytyyhän vanhempia aina kuunnella*

(33) Linnea (2011): *mut sit siä oli semmosii englantilaisii tai kanadalaisii opettajia*

(34) Linda (2011): *mää tulin sen takia tänne*

Taulukko 5. *iA*-yhtymän eri varianttien tapausryhmittäinen jakautuminen 1991- ja 2011-aineistoissa.

		1991	2011
Supistuma-verbit ja niiden johdokset	<i>iA</i>	10	0
	<i>ii</i>	0	0
A-infinitiivi-muodot	<i>iA</i>	65	30
	<i>ii</i>	0	4
Yksikön partitiivimuodot	<i>iA</i>	415	294
	<i>ii</i>	2	29
Monikon partitiivimuodot	<i>iA</i>	1605	698
	<i>ii</i>	3	49
Proadjektiivien monikon partitiivit	<i>iA</i>	487	116
	<i>ii</i>	2	33
Muut	<i>iA</i>	150	56
	<i>ii</i>	0	3
Yhteensä	<i>iA</i>	2732	1194
	<i>ii</i>	7	118

Myös *iA*-yhtymässä variaatio on lisääntynyt eri aikapisteitä vertailtaessa, mutta ei kuitenkaan yhtä huomattavasti kuin *UA*-yhtymässä. Vanhan aineiston *iA*-yhtymistä vain noin 0,3 % edustuu assimiloituneena *ii*-varianttina, kun taas uudessa aineistossa *ii*:n edustus on noin 10 % (ks. taulukko 5). Molemmat aineistot ovat siis suurelta osin vanhalla perihämäläisellä assimiloitumattomalla kannalla, mutta variaatio on kuitenkin lisääntynyt 20 vuoden aikana.

2011-aineistossa assimiloituneita variantteja esiintyy eniten muutoinkin frekventeissä partitiivien ryhmissä. Samankaltaisia havaintoja partitiivien assimiloitumistendensseistä *iA*-yhtymissä on tehty myös aiemmissa tutkimuksissa (vrt. esim. Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 65).

Tässä tutkimuksessa muista monikon partitiiveista on erotettu proadjektiivien ryhmä. Proadjektiiveiksi voidaan kutsua pronomininkaltaisia adjektiiveja, jotka eivät varsinaisesti kuvaile ominaisuutta, vaan viittaavat yhteydestä ilmenevään ominaisuuteen, kuten *sellainen* ja *tämmöinen* (ISK 2004: § 610). Usein *ii*-variantin on katsottu leviävän herkimmin proadjektiivien monikon partitiivimuotoihin. Esimerkiksi Nuolijärven ja Sorjosen (2005: 65) mukaan artjärveläisnuorilla *ii*-variantti on pronominaaleissa yleisempi kuin muissa partitiiveissa. Myös helsinkiläisillä pitkävokaaliset muodot ovat juuri pronominaalimuodoissa yleisempiä kuin muissa monikon partitiiveissa (Paunonen 1995: 135). Aiemmissa tutkimuksissa on myös esitetty, että juuri frekventti proadjektiivien ryhmä vetää mukaan assimiloitumiskehitykseen myös muita 3-tavuisten nominien partitiivimuotoja (ks. esim. Paunonen 1995: 136).

Niin ikään 2011-aineistoa tarkasteltaessa proadjektiivit poikkeavat muista monikon partitiivimuodoista *iA*-yhtymän assimiloitumisen suhteen: eniten assimiloitunutta *ii*-varianttia esiintyy juuri proadjektiivien ryhmässä, jossa 22 % kaikista *iA*-yhtymistä edustuu assimiloituneina (esimerkit 35–36). Toki proadjektiivien yhteydessä myös sanan frekvenssillä saattaa olla merkitystä assimiloitumisherkkyyteen: esimerkiksi frekventein proadjektiivi *semmoinen* esiintyy koko aineistossa yhteensä 293 kertaa, joten kyseessä on hyvin taajaan esiintyvä sana.

(35) Lilli (2011): *no meillon semmosii leffailtoja*—

(36) Linnea (2011): *mut sit siä oli semmosii eñlantilaisii tai kanadalaisii opettajia*.

Muutoinkin *iA*-yhtymän assimiloitumista esiintyy tässä aineistossa enimmäkseen yksikön ja monikon partitiiveissa (esimerkit 37–39). Myös muissa tutkimuksissa *iA*-yhtymän assimilaatioedustuksen on havaittu liittyvän ensin nimenomaan partitiivimuotoihin (vrt. Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 65; ks. myös Paunonen 1995).

(37) Anniina (2011): *Opiskelisin enemmän eñlantii kur ruatsii*.

(38) Aliisa (2011): -- *sitte on kaikkii kielii ja sit* –

(39) Aliisa (2011): -- *niim paljo parempii kanavia*.

Huomattavasta variaatiosta *iA*-yhtymässä kertoo myös se, että peräkkäiset sanat voivat käyttäytyä assimiloitumisen suhteen joko samoin tai eri tavoin (vrt. esimerkit 37–38 ja esimerkki 39). Selvää linjaa peräkkäisten sanojen vaikutuksesta assimiloitumiseen on vaikea löytää, vaikkakin peräkkäiset samassa sijassa olevat saman sanaluokan sanat saattavat vaikuttaa jossain määrin enemmän toistensa assimiloitumistaipumukseen kuin peräkkäiset eri sanaluokan sanat (vrt. esimerkit 37 ja 39). Tämä on kuitenkin vain arvio, joka ei perustu systemaattisiin aineistosta tehtyihin havaintoihin¹³.

UU-variantista poiketen *ii*-varianttien määrää ei nosta mikään tietty yksittäinen frekventti sana, vaan assimiloituneet edustukset ovat jakautuneet proadjektiiveja lukuun ottamatta semantiikaltaan ja frekvenssiltään hyvin erilaisiin sanoihin (esimerkit 40–47). 2011-aineistossa eniten *ii*-varianttia esiintyy monikon partitiivissa *kaikkia* (12 esiintymää) sekä proadjektiiveissa *sellaisia* (10 esiintymää) ja *semmoisia* (9 esiintymää) (esimerkit 43–47).

(40) Anniina (2011): *Mulla kestää nelkyviis minuuttii bussilla tulla.*

(41) Anette (2011): *Kain ne ihah hyädylisii on.*

(42) Annukka (2011): *tää on ninku vapaata meininkii just sillai*

(43) Annukka (2011): *Ja kaikkee tommosii pystyy laittaaj ja --.*

(44) Aliisa (2011): *Siis on ihan niĳkun kaikkii liikuntapainotteisii --.*

(45) Leevi (2011): *-- jossa on tosi paljon kaikkii ulkomaisii sanoja*

(46) Leevi (2011): *-- sellassii tosi huonoja opettajia.*

(47) Annukka (2011): *Sitten taas oon myös huomannun niit semmosii joita niĳku ei kiinnosta yhtääm mikää --*

Assimiloitunutta *ii*-varianttia esiintyy vanhassa aineistossa 5:llä eri informantilla, joilla kaikilla *ii*-variantti esiintyy enimmillään puheessa 2 kertaa. Uudessa aineistossa assimilaatiovariantteja esiintyy 17:llä eri informantilla, joista 8:lla eri informantilla esiintyy haastattelun aikana yli 5 esiintymää. Uudessa aineistossa on siis ainoastaan 7 informantia, joiden puheessa ei esiinny lainkaan *ii*-varianttia. Tätä havaintoa ei pidä mielestäni kuitenkaan ylitulkita siten, että *ii*-variantti olisi omaksuttu laajalti nuorten puhujien keskuudessa. Ennemmin voidaan ajatella, että kielen luonnollinen variaatio on helpom-

¹³ Aineistoa tarkastellessa esiintymiskonteksti ei antanut viitteitä assimilaatiotapausten ketjuuntumisesta. Tästä syystä en näe relevanttina kontekstin järjestelmällistä tarkastelua, mikä vaatisi myös erilaisten tutkimusmenetelmien hyödyntämistä.

min havaittavissa frekventissä *iA*-yhtymässä, kuin vaikkapa kokonaisfrekvenssiltään pienemmässä *UA*-yhtymässä.

Toisaalta koko *iA*-yhtymän kokonaiskuvassa 1991- ja 2011-aineistoja vertaillaessa tapahtunutta muutosta ei voi luokitella pelkäksi sattumaksi: on selvää, että muutama innovaattori on omaksunut *ii*-variantin puheeseensa *iA*:n rinnalle, vaikkakin yleiskielinen *iA*-variantti on silti huomattavasti yleisempi. Muutos ei kuitenkaan ole yhtä pitkällä, kuin *UA*-yhtymän kohdalla, jossa pienempi kokonaisfrekvenssi mahdollistaa yhden sanan assimiloitumistaipumuksen merkittävämmän vaikutuksen koko aineiston kokonaiskuvaan (vrt. *haluta*-verbi).

4.2.5 Muita äänne- ja muototason huomioita

Luvuissa 4.2.1–4.2.4 on esitetty vokaaliyhtymien eri varianttien esiintymien muotoryhmittäinen jakautuminen aineistossa. Selitystä eri varianttien esiintymissuhteille voi kuitenkin hakea myös muotoryhmien sisältä. Esimerkiksi taivutusmorfeemien ja johdinten erot on nähty pitkävokaalistumiskehityksen kannalta oleellisina seikkoina (Mielikäinen 1995: 331). Tässä mielessä esimerkiksi *eA*-yhtymä poikkeaa huomattavasti *UA*- ja *iA*-yhtymistä, sillä *eA*-nomineissa ja niistä johdetuissa adverbeissa esiintyy myös vaihtelua: alku- ja jälkikomponentin välillä ei tällöin ole morfeemirajaa, joten muutos pääsee niissä vallalle nopeammin (vrt. *kauhea* ja *kauhee*). Vaihtelua ei kuitenkaan esiinny *UA*- tai *iA*-nomineissa, poikkeuksena yksittäiset vaihtelun alaiset sanat *takia* ja *äkkiä*, joissa kuitenkin tässä aineistossa ei esiinny suurta variaatiota.

UA-yhtymissä morfeemirajan merkityksen voidaan katsoa näkyvän jossain määrin supistumaverbien ja toisaalta partitiivien toisistaan poikkeavassa assimiloitumisherkkyydessä. *iA*-yhtymiä tarkasteltaessa morfeemirajalla ei ole juurikaan merkitystä, sillä kaikki esiintymät ovat morfologiselta rakenteeltaan hyvin samanlaisia. Sen sijaan taivutusmorfeemien erillisuus ja tunnistettavuus selittää osaltaan *UA*- ja *iA*-yhtymien *eA*- ja *OA*-yhtymistä poikkeavaa assimiloitumistendenssiä.

eA-yhtymän kehityskulkuja tarkastellessaan Aila Mielikäinen (1995: 327) nostaa esille assimiloitumisen etenevän *eA*-nomineiden jälkeen sijamuotoon ja viimeisenä verbin nominaalimuotoon. Tämä seikka näkyy osaltaan myös 2011-aineiston *iA*-yhtymissä, joissa variaatiota esiintyy eniten yksikön ja monikon partitiiveissa. Näin ol-

len Mielikäisen (mp.) mainitseman *ee*-variantin muotoryhmittäisen leviämisyjärjestyksen voidaan ajatella näkyvän myös *iA*-yhtymissä.

Aiemmissa tutkimuksissa on esitetty, että painosuhteilla olisi suuri merkitys vokaaliyhtymien pitkävokaalistumiskehitykseen. Onkin esitetty, että ne sanamuodot, joissa vokaaliyhtymän jälkikomponentti on painottomassa asemassa, ovat kehittyneet herkimmin pitkävokaalisiksi. Tätä vastoin tapaukset, joissa jälkikomponentilla on sivupaino, ovat taipuvaisia säilyttämään yhtymän välisen tavurajan. (Paunonen 1995: 108; Kurki 2005: 179.) Tämä väittämä ei kuitenkaan päde *UA*- ja *iA*-yhtymissä, joissa vokaaliyhtymän jälkikomponentti on lähes poikkeuksetta aina painottomassa asemassa. Painotuksen merkitys jää näin ollen tässä tutkimuksessa melko vähäiseksi, sillä lähes poikkeuksetta *UA*- ja *iA*-yhtymän jälkikomponentilla alkava tavu on sanan viimeinen, eli tällöin tavu on myös painoton. Vertailu painottomien ja sivupainollisten jälkikomponenttien oikenemisen suhteen ei siis ole hedelmällistä näiden vokaaliyhtymien osalta.

Tarkastellessaan kaikkia jälkitavujen *A*-loppuisia vokaaliyhtymiä, on esimerkiksi Kurki (2005: 209–212) toisaalta saanut tuloksia, joiden mukaan jälkikomponentin painoton asema ei edesauttaisi assimiloitumista, vaan assimiloituneita variantteja esiintyisi enemmän sivupainollisissa tapauksissa. Tähän kokonaisnäkymään vaikuttavat Kurjen (mp.) mukaan nimenomaan *UA*- ja *iA*-yhtymät, joiden assimiloituneita muotoja on vähemmän, vaikka jälkikomponentin asema onkin painoton. Oienneiden varianttien suurta osuutta sivupainollisissa tapauksissa selittääkin assimiloituneiden *eA*- ja *OA*-yhtymien suuri ja toisaalta assimiloituneiden *UA*- ja *iA*-varianttien pieni määrä.

Kaiken kaikkiaan vaikuttaakin siltä, että painotuksesta esitetty perinteinen näkemys koskee lähinnä *eA*- ja *OA*-yhtymiä, joiden jälkikomponentin painosuhteissa on enemmän vaihtelua. Pelkkiä *UA*- ja *iA*-yhtymiä tarkasteltaessa painosuhteilla ei nähdäkseen ole juurikaan merkitystä.

4.2.6 Kokoavia huomioita muotoryhmän ja sanaston vaikutuksista *A*-loppuisten vokaaliyhtymien variaatioon

Kuten aiemmissakin tutkimuksissa on todettu, *A*-loppuisten vokaaliyhtymien assimiloitumisherkkyyden voidaan nähdä jatkumona $ee > oo > uu > ii$ (ks. esim. Paunonen 1995;

Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 65). Sama jatkumo näkyy osin myös tässä aineistossa¹⁴: Molempina tarkasteluaikoina *eA*-yhtymä esiintyy lähes yksinomaan assimiloituneena *ee*:nä, mikä ei ole lainkaan yllättävää, kun otetaan huomioon perihämäläinen murrealue. Samoin *OA*-yhtymä noudattaa hyvin pitkälti perihämäläistä assimiloitunutta linjaa sisältäen kuitenkin hieman enemmän vaihtelua kuin *eA*-yhtymä. *UA*-yhtymässä vaihtelu on hyvin vähäistä 1991-aineistossa, mutta 2011-aineistossa muutosta assimiloituneeseen suuntaan on havaittavissa, sillä 23 % kaikista *UA*-yhtymistä esiintyy – vastoin perihämäläistä kantaa – assimiloituneina. *iA*-yhtymän variaatio on 1991-aineistossa jopa marginaalisempaa kuin *UA*-yhtymässä, mutta 2011-aineistossa näkyy pientä muutosta assimiloituneen *ii*:n suuntaan, sillä sen osuus on 10 % kaikista *iA*-yhtymistä.

Vaikka edellä luvuissa 4.2.1–4.2.4 käsitellenkin sekä *eA*- että *OA*-yhtymien yleiskielisiä muotoja ja toisaalta *UA*- ja *iA*-yhtymien assimiloituneita varianteja samankaltaisen lähestymistavan kautta, on selvää, että kyseessä ovat eri ilmiöt, ja variaatiota tapahtuu ikään kuin eri suuntiin. Huomionarvoista on erityisesti se, ettei *eA*- ja *OA*-yhtymien assimiloitumista voi pitää varsinaisena muutoksena vanhaan murrekantaan vedoten. Mikäli kuitenkin näiden kaikkien vokaaliyhtymien kohdalla puhuttaisiin muutoksesta, S-käyrällä mallinnettuna *eA*- ja *OA*-yhtymät olisivat tulleet muutoksensa päähän edustuksen ollessa lähes poikkeuksetta assimiloitunut. *UA*-yhtymien voidaan nähdä olevan nopean muutoksen vaiheessa, jossa 1991-aineiston lähes yksinomaan yleiskieliset säilyneet variantit ovat saaneet rinnalleen assimiloituneet variantit. Variaatio onkin nopean muutoksen vaiheessa suurta, eivätkä kaikki informantit ole muutoksessa mukana. *iA*-yhtymissä tämä muutos on vasta aluillaan.

Erityisesti *eA*- ja *OA*-yhtymän kohdalla muotoryhmällä ja ennen kaikkea morfeemirajan sijainnilla on todettu olevan vaikutusta assimiloitumisherkkyteen. Tämä ei kuitenkaan varsinaisesti näy tässä aineistossa, sillä *eA*- ja *OA*-yhtymien assimiloituminen on muutenkin kaikki muotoryhmät huomioiden huomattavaa. Sen sijaan *UA*- ja *iA*-yhtymien kohdalla ei muotoryhmän merkitys ole nähdäkseni aivan yhtä oleellinen, sillä *UA*- ja *iA*-yhtymien muotoryhmien sisäiset morfologiset rakenteet poikkeavat *OA*- ja *eA*-yhtymistä: jälkimmäisissä voi havaita enemmän johtimia, joiden ero taivutusmorfeemeihin nähden on nähty pitkävokaalistumiskehityksen kannalta oleellisena seikkana (Mielikäinen 1995: 331). Esimerkiksi *iA*-yhtymissä huomattava osa esiintymistä on partitiiveja, joissa morfeemiraja kulkee usein vokaaliyhtymän alku- ja jälkikomponentin

¹⁴ Tampereen aluepuhekielestä puhuttaessa on huomioitava, että *eA*- ja *OA*-yhtymien lähtömuotona voidaan pitää vanhan murrekannan mukaista assimiloitunutta muotoa, eikä yleiskielistä muotoa.

välissä. Tällöin näiden vokaaliyhtymien kohdalla ei voida puhua niinkään morfeemirajan merkityksestä. Toisaalta *UA*-yhtymissä esimerkiksi partitiivien ja *haluta*-verbin taivutusmuotojen toisistaan poikkeava assimiloitumisherkkyys saattaa joiltain osin johtua myös morfeemirajasta. Morfeemirajan, samoin kuin painotuksenkin, vaikutus näkynee kuitenkin ennen muuta *eA*- ja *OA*-yhtymien *UA*- ja *iA*-yhtymistä poikkeavissa assimiloitumistendenssissä.

Frekventtien sanojen merkitys muutoksen edelläkävijöinä on nostettu esille aiemmissakin tutkimuksissa leksikaalisen diffuusion yhteydessä. Tähän liittyy myös Kari Nahkolan ja Marja Saanilahden (1990: 196–197) esille tuoma ajatus taajuusherkkyyden hypoteesista, jolla selitetään frekvenssin ja muutosalttiuden välistä korrelaatiota. Nahkola ja Saanilahti (1990: 197) tuovatkin esille muun muassa *eA*-yhtymien assimiloitumisen muutoksena, jonka voi havaita erityisen vahvana kunkin aineiston suuritaajuisimmassa lekseemissä. Taajuushypoteesia tukevia tuloksia on saanut myös Minna Zaman-Zadeh (1997: 127) tutkiessaan Kuusamon nykypuhekielen jälkitavujen *A*-loppuisia vokaaliyhtymiä. Sama ilmiö näkyy 2011-aineistossa hyvin selkeästi juuri *UA*-yhtymien ja *haluta*-verbin kohdalla: verbin frekvenssi on suuri, ja sitä kautta myös assimiloitumisherkkyys kasvaa.

Myös Kurjen (2005: 211) mukaan sanan yleisyys edesauttaa pitkävokaalistumiskehitystä. Tähän liittyen Mustanoja (2011: 251) on tuonut ilmi, että aineiston määrän kasvaessa harvinaisempiakin variantteja alkaa esiintyä enemmän, mikä johtuu kielen luonnollisesta variaatiosta. Sama ilmiö näkyy myös aivan päinvastaisesti *eA*- ja *OA*-yhtymissä, joissa assimiloituneen valtaedustuksen seasta löytyy muutamia yleiskielisiä vokaaliyhtymiä nimenomaan frekventeistä sanoista. Myös tällöin sanan esiintymistaajuus mahdollistaa suuremman variaation, vaikkei kyse olekaan nähdäkseen varsinaisesta muutoksesta yleiskieliseen suuntaan.

Vaikka *iA*-yhtymän mahdollinen pitkävokaalistumiskehitys on vasta alkuvaiheessa, on kuitenkin selvää, että jonkinlaista muutosta, tai ainakin lisääntynyttä variaatiota esiintyy myös *iA*-yhtymässä. Muutoksen kärjessä ovat ennen kaikkea proadjektiivit, jotka on aiemmissakin tutkimuksissa katsottu assimiloitumisherkkydeltään muista monikon partitiiveista poikkeaviksi (vrt. esim. Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 65).

Vaikka proadjektiivien ryhmä on tässä tutkimuksessa luokiteltu muista monikon partitiiveista erilliseksi muotoryhmäksi, ei jaolle ole varsinaisia fonologisia perusteita, vaan kyse on sanan merkityksestä ja pronominkantaisuudesta. Myöskään proadjektiivien muita monikon partitiiveja suurempi assimiloitumisherkkyys ei mielestäni

liity niinkään muotoryhmään, vaan ennemminkin sanasemantiikkaan. Toisin kuin *UA*-yhtymien kohdalla, tutkimuksessa ei paljastunut *iA*-yhtymän esiintymiä tarkasteltaessa yksittäistä frekventtiä sanaa, joka veisi muutosta eteenpäin. Kuitenkin proadjektiivien ryhmä on selvästi muutoksen kärjessä. Vaikka kyse ei olekaan yksittäisestä frekventistä sanasta, ovat proadjektiivien ryhmän frekvenssi, käyttökontekstien moninaisuus ja laveasti kuvaileva merkitys mielestäni suuremmassa roolissa assimiloitumisherkkyuden kasvamisessa kuin niiden muoto monikon partitiiveina.

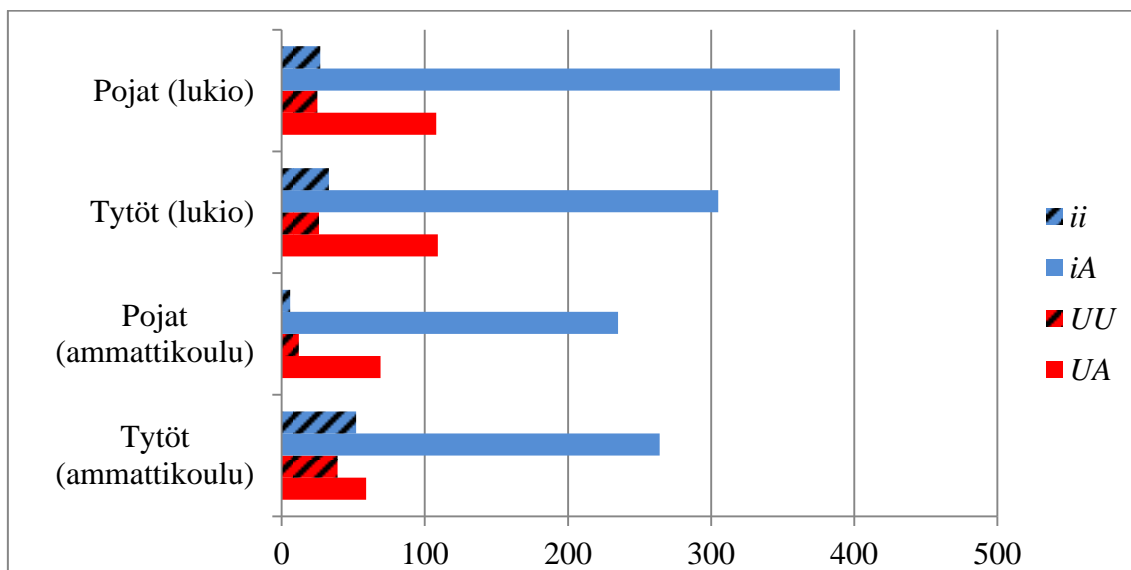
Sekä proadjektiivien että *haluta*-verbin assimiloitumisherkkyuden kohdalla voidaan puhua leksikaalisesta diffuusiosta. Tämän aineiston *UA*- ja *iA*-yhtymien pitkävokaalistumiskehityksestä tehdyt havainnot tukevat nähdäkseni jopa enemmän leksikaalisen kuin morfologisen diffuusion ajatusta, sillä assimilaatiotapauksia yhdistävät ennemminkin sanastoon liittyvät kuin muotoryhmittäiset tekijät. Toisaalta voidaan ajatella, että muotoryhmittäiset ja leksikaaliset selitysmallit ikään kuin täydentävät toisiaan: *haluta*-verbinkin assimiloitumisherkkyys voi liittyä myös yleisemmin supistuma-verbien assimiloitumisherkkyteen, ja sama tilanne on myös proadjektiivien ja muiden monikon partitiivien kohdalla.

4.3 Kielenulkoiset tekijät ja yksilöt variaation taustalla

4.3.1 Sukupuolen ja koulutuksen vaikutus *UA*- ja *iA*-yhtymien variaatioon

Monissa aiemmissä tutkimuksissa kielenulkoisilla tekijöillä on katsottu olevan vaikutusta jälkitavujen *A*-loppuisten vokaaliyhtymien pitkävokaalistumiskehitykseen (ks. esim. Kurki 2005: 216–217; Paunonen 1995: 136). Tässä tutkimuksessa taustoiltaan heterogeenisistä informanteista koostuva aineisto mahdollistaa myös kielenulkoisten muuttujien huomioimisen. Tutkimuksen keskeisin kielenulkoinen taustamuuttuja on 20 vuoden aikaväli, joka on ollut tarkastelun lähtökohtana koko edellisessä analyysissä. Seuraavassa tarkastelen sitä, onko informantin opiskelupaikalla ja sukupuolella vaikutusta *UA*- ja *iA*-yhtymien assimiloitumisherkkyteen. Tutkimuksen painopisteen ollessa nimenomaan *UA*- ja *iA*-yhtymissä, on tarpeen kohdistaa tarkastelu ainoastaan 2011-aineiston informantteihin, sillä 1991-aineistossa ei esiinny juuri lainkaan vaihtelua kyseisissä vokaaliyhtymissä.

Koko 2011-aineistoa tarkasteltaessa *UU*:n edustus on noin 23 % aineiston *UA*-yhtymistä, ja *ii*:n edustus noin 10 % kaikista *iA*-yhtymistä. Kuviosta 2 näkyy *UA*- ja *iA*-yhtymien eri varianttien jakautuminen eri informantiryhmien kesken. Kokonaisesiintymämäärät kertovat myös eri taustaryhmien puheliaisuudesta toisiinsa nähden. Esimerkiksi lukioijat ovat tuottaneet puhetta ja sitä kautta myös *UA*- ja *iA*-yhtymiä huomattavasti vaikkapa ammattikoulupoikia enemmän.

Kuvio 2. *UA*- ja *iA*-yhtymien eri varianttien jakautuminen taustaryhmien kesken 2011-aineistossa.

Yhteensä 102:sta *UU*-variantista 39 esiintyy ammattikoulutyttöjen puheessa. Kyseisiä varianteja esiintyy neljän eri ammattikoulutyttöjen puheessa. Kaikkiin ammattikoulutyttöjen *UA*-yhtymiin suhteutettuna *UU*-variantin osuus on 40 %, eli huomattavasti yli keskiarvon. 118:sta *ii*-variantista 52 esiintyy ammattikoulutyttöjen puheessa. Esiintymät jakautuvat neljän eri informantin puheeseen, ja niiden prosentuaalinen osuus kaikista ammattikoulutyttöjen *iA*-yhtymistä on 16 %, eli hieman yli koko ryhmän keskiarvon.

Lukiotyttöjen puheessa *UU*-varianttia esiintyy 26 kertaa. Esiintymät jakautuvat viiden eri lukiotyttöjen puheeseen. Mikäli *UU*-variantin esiintymät suhteuttaa kaikkiin lukiotyttöjen *UA*-yhtymän esiintymiin, on niiden osuus 19 %, mikä on melko lähellä koko 2011-aineiston keskiarvoa. Lukiotyttöillä esiintyy yhteensä 33 *ii*-varianttia, jotka jakautuvat neljän eri informantin puheeseen. *ii*:n osuus kaikkiin lukiotyttöjen *iA*-yhtymiin suhteutettuna on 10 %, eli samaa luokkaa kuin koko ryhmän keskiarvo.

Lukiopojilla esiintyy 25 *UU*-varianttia, jotka jakautuvat neljän eri informantin puheeseen. Kaikkiin lukiopojien *UA*-yhtymiin suhteutettuna *UU*-variantin osuus on 19 %, eli samaa tasoa kuin lukiotyöillä. Lukiopojien puheessa esiintyy 27 *ii*-varianttia, jotka jakautuvat viiden eri informantin puheeseen. *ii*-variantin osuus kaikista lukiopojien puheessa esiintyneistä *iA*-yhtymistä on 6 %, eli alle koko ryhmän keskiarvon.

Ammattikoulupojilla *UU*-variantteja esiintyy 12 kertaa, ja ne jakautuvat kolmen eri informantin kesken. Ammattikoulupojien *UA*-yhtymien kokonaismäärään suhteutettuna *UU*:n osuus on 15 %, eli alle koko ryhmän keskiarvon. Ammattikoulupojien puheessa esiintyy ainoastaan 6 *ii*-varianttia, jotka jakautuvat kolmen eri informantin puheeseen. Näiden varianttien suhde kaikkiin ammattikoulupojien *iA*-yhtymiin on 2 %, eli huomattavasti alle kaikkien informantiryhmien keskiarvon.

Kaiken kaikkiaan assimiloituneita *UU*- ja *ii*-variantteja esiintyy reaalilukuna sekä myös kokonaismääriin suhteutettuna eniten ammattikoulutyttöjen puheessa. Toiseksi eniten assimilaatiovariantteja esiintyy lukiotyöillä. Ammattikoulu- ja lukiotyttöjen jälkeen seuraavaksi eniten assimilaatiovariantteja esiintyy lukiopojilla, joiden *UU*-varianttien prosentuaalinen osuus on lähellä koko ryhmän keskiarvoa, mutta *ii*-variantteja heillä esiintyy keskiarvoa vähemmän. Vähiten assimilaatiovariantteja esiintyy ammattikoulupojilla, ja erityisesti *ii*-variantin osuus on heidän puheessaan hyvin pieni.

Tämän tarkastelun valossa ammattikoulupojat näyttävätkin kaikista vahvimmin vanhan murrekannan edustajina. Poikia onkin usein pidetty murteellisempina, mutta puhekielessä yleistyvien varianttien omaksumisessa tytöt ovat poikia edellä (Mantila 2008: 68). Myös 2011-aineistosta tehdyt havainnot tukevat tätä käsitystä. Muutoinkin *UU*- ja *ii*-variantit on mielletty feminiinisiksi, enemmän naisten puheeseen kuuluviksi piirteiksi (ks. esim. Mantila 2004: 333–334). 2011-aineiston sukupuolieroja tarkasteltaessa on huomionarvoista, että erityisesti *ii*-varianttia esiintyy tytöillä poikia enemmän, mikä saattaa antaa viitteitä *ii*-variantin *UU*:ta voimakkaammasta feminiinisestä leimasta.

Myös *eA*- ja *OA*-yhtymistä mainittakoon se, että kaiken kaikkiaan 30:stä assimiloitumattomasta variantista 11 esiintyy lukiotyöillä, 9 lukiopojilla, 8 ammattikoulutyttöillä, 2 ammattikoulupojilla. Ammattikoulupojat voidaan tässäkin suhteessa nähdä vahvimmin vanhan murrekannan edustajiksi, kun taas lukiotyöillä esiintyy eniten variaatiota yleiskielen suuntaan.

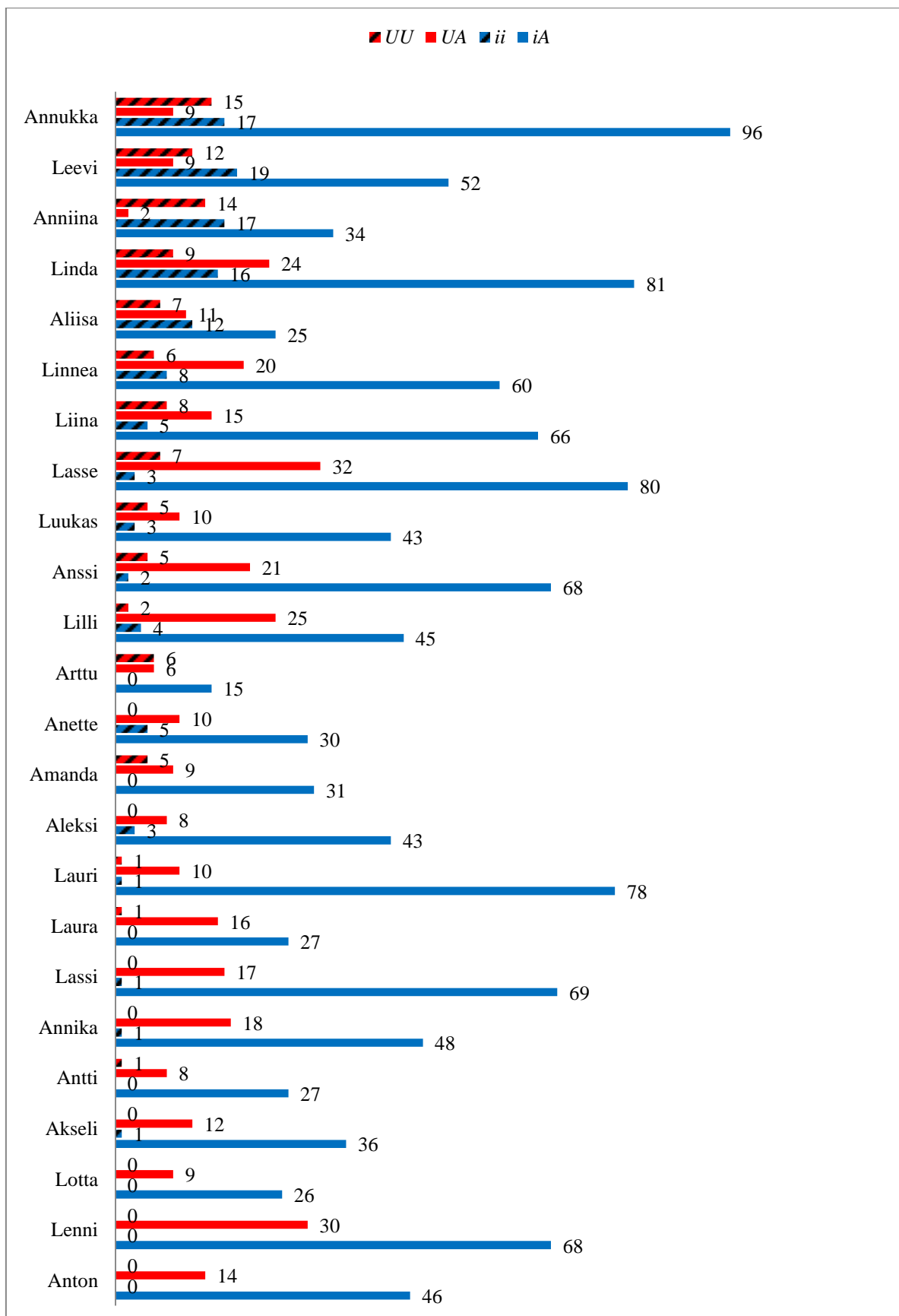
Tämän aineiston perusteella sukupuoli voidaan nähdä jonkinlaisena eroavaisuuksia selittävänä taustamuuttujana. Useissa tutkimuksissa (ks. esim. Lappalainen 2001: 84 ja siinä mainitut lähteet) onkin noussut esille, että pojat suosivat enemmän paikallisia puhekielen piirteitä, kun taas tytöt enemmän laajalevikkisiä ja leimattomia puhekielen piirteitä. Toki kaikissa piirteissä sukupuolierot eivät ole yhtä huomattavia. Muutoinkin tyttöjen on nähty olevan innovaation kärjessä uusien piirteiden levitessä alkuperäisten esiintymisalueiden ulkopuolella.

Myös koulutuksella näyttää olevan hieman vaikutusta assimiloitumistendensseihin, mutta vaihtelua on myös paljon. Onkin mielenkiintoista, että sekä muutoksen kärjessä että eniten vanhalla murrekannalla ovat ammattikoululaiset – yhtäällä tytöt, toisaalla pojat. Tässä mielessä lukiolaiset ovat yhtenäisempi ryhmä kuin ammattikoululaiset. Informantin koulutuksella voidaan siis nähdä olevan jonkinlaista vaikutusta *UA*- ja *iA*-yhtymien assimiloitumistendensseihin. Tässä yhteydessä on kuitenkin muistettava, ettei koulutuspaikka ole kovin merkittävä sosio-ekonominen taustamuuttuja nykypäivän Suomessa. Informantteina toimivien nuorten kohdalla on kuitenkin kyse vasta opiskelupaikasta, eikä varsinaisesti heidän asettumisestaan tiettyyn sosio-ekonomiseen luokkaan (vrt. esim. Chambers 2003: 42–44, käsitteet *blue collar* ja *white collar*).

Tyttöjen asemaa innovaation kärjessä on selitetty muun muassa sillä, että tytöillä on usein poikia enemmän kosketuksia useisiin erityyppisiin sosiaalisiin verkostoihin, ja tytöt toimivat usein välittäjinä eri kulttuurien välillä (ks. esim. Lappalainen 2001: 87). Vaikka eri taustaryhmiä vertailtaessa on mahdollista löytää tiettyjä tendenssejä, eivät ryhmät kuitenkaan ole yhtenäisiä. Sukupuoli- ja koulutusryhmät jättävät taakseen toisistaan poikkeavia yksilöitä, joista kokonaiskuva muodostuu.

4.3.2 *UA*- ja *iA*-yhtymien variaatio idiolekteittain

Tässä luvussa esittelen 2011-aineiston informantteja yksitellen. Jätän 1991-aineiston informantit tässä yhteydessä huomiotta, sillä idiolektikohtainen tarkastelu kohdistuu vain *UA*- ja *iA*-yhtymiin, joissa ei esiinny juurikaan variaatiota 1991-aineistossa. Vaikka esiintymämäärät ovatkin melko pieniä, esitän huomiota yksittäisistä informanteista suhteessa koko ryhmän esiintymäjakaumaan.

Kuvio 3. UA- ja iA-yhtymien eri varianttien esiintymät idiolekteittain 2011-aineistossa.

Kaiken kaikkiaan 2011-aineistossa esiintyi 345 *UA*-varianttia ja 102 *UU*-varianttia, eli vajaa neljännes *UA*-yhtymän esiintymistä oli assimiloituneita variantteja. *iA*-variantti esiintyi aineistossa 1194 kertaa ja *ii* 118 kertaa, eli noin kymmenys *iA*-yhtymistä oli assimiloituneita variantteja. Erot eri informanttien välillä ovat kuitenkin suuria (ks. kuvio 3). Myöskään *UA*- ja *iA*-yhtymien kokonaisesiintymämäärät eivät luonnollisesti jakaudu tasaisesti informanttien kesken, vaan informantin puheliaisuuteen tai harvasanaisuuteen liittyvät seikat näkyvät erityisesti idiolektikohtaisessa tarkastelussa.

2011-aineiston informanttien voidaan katsoa jakautuvan kolmeen ryhmään *UA*- ja *iA*-yhtymien assimiloitumistendenssien perusteella. Seuraava ryhmäjako on kuitenkin karkeistettu näkemys eri informanttien sijoittumisesta pitkävokaalistumiskehityksen eri vaiheisiin.

Informanteista Annukka, Leevi, Anniina, Linda ja Aliisa ovat aineiston selkeimpiä innovaattoreita pitkävokaalistumiskehityksen kannalta. Heillä kaikilla esiintyy puheessaan assimiloituneita *UU*- ja *ii*-variantteja yhteensä vähintään 19 kertaa, joten he ovat kyseisten, vanhalle aluemurteelle vieraiden varianttien aktiivisimpia käyttäjiä. Näistä innovaattoreista suurin osa kuuluu ammattikoulutytöjen ryhmään, mikä onkin odotuksenmukaista luvun 4.3.1 havaintojen perusteella.

Annukan puheessa esiintyy pitkävokaalisia *UU*-variantteja keskimääräistä enemmän, sillä reilusti yli puolet *UA*-yhtymistä edustuu pitkävokaalisina. Annukka on tuottanut selkeästi muita informanteja enemmän puhetta haastattelutilanteessa, minkä huomaa erityisesti *iA*-variantin kokonaisedustuksesta. Vaikka Annukalla esiintyy yhtä monta *ii*-varianttia kuin Anniinalla, Annukalla niiden suhteellinen osuus kaikista *iA*-yhtymistä on kuitenkin Anniinaa pienempi.

Yli puolet Leevin *UA*-yhtymistä edustuu pitkinä *UU*-variantteina, eli myös hän toimii selvästi innovaattorina assimiloituneen *UU*:n suhteen. Myös *ii*-variantteja Leevillä esiintyy kaikista informanteista määrällisesti eniten, mutta *iA*-yhtymän kokonaismäärään suhteutettuna *ii*-variantin osuus on vajaa kolmannes. Leevi poikkeaa tässä suhteessa huomattavasti muista poikainformanteista, sillä kaiken kaikkiaan pojilla *ii*-variantin osuus on selvästi tyttöjä pienempi.

Informanteista Anniina toimii selvästi innovaattorina pitkävokaalisen *UU*-variantin suhteen, sillä *UA*-yhtymä esiintyy hänen puheessaan lähes yksinomaan assimiloituneena *UU*:na. Lisäksi Anniina poikkeaa koko ryhmän esiintymäjakaumasta myös

iA-yhtymän suhteen: kolmannes esiintymistä edustuu pitkävokaalisina *ii*-variantteina, eli hänen puheessaan esiintyy *ii*-variantteja huomattavasti keskimääräistä enemmän.

Vajaa kolmannes Lindan *UA*-yhtymistä edustuu pitkänä *UU*-variantteina. Lindan puheessa esiintyy myös *ii*-variantteja enemmän kuin keskimäärin aineistossa. *ii*:n edustus jää kuitenkin prosentuaalisesti Lindalla pienemmäksi kuin esimerkiksi Anniinalla, sillä Linda on tuottanut huomattavasti enemmän puhetta ja sitä kautta myös *iA*-yhtymiä.

Aliisalla reilu kolmannes *UA*-yhtymistä edustuu assimiloituneina *UU*-variantteina. Myös assimiloituneiden *ii*-varianttien osuus on Aliisalla keskimääräistä suurempi suhteutettuna kaikkiin hänen puheessaan esiintyneisiin *iA*-yhtymiin, sillä noin kolmannes *iA*-yhtymistä edustuu pitkävokaalisina *ii*-variantteina.

Kaikista edellä mainituista viidestä innovaattorista kolme on ammattikoulutyttöjä, mikä onkin odotuksenmukaista, sillä ammattikoulutyöillä esiintyy muutenkin eniten assimiloituneita *UU*- ja *ii*-variantteja. Innovaattoreista Leevi on lukiopoika ja Linda lukiotyttö. Innovaattoreiden ryhmässä ei ole lainkaan ammattikoulupoikia, joiden osuus assimilaatiotapauksista on muutenkin kaikista taustaryhmistä pienin.

UA- ja *iA*-yhtymien assimiloitumistendenssien perusteella toisen ryhmän muodostavat Linnea, Liina, Lasse, Luukas, Anssi, Lilli, Arttu, Anette ja Amanda, joiden *UA*- ja *iA*-yhtymissä esiintyy myös variaatiota, mutta se ei ole yhtä huomattavaa kuin innovaattoreiden ryhmällä. Heidän puheessaan esiintyy haastattelun aikana 5–14 assimiloitunutta *UU*- ja *ii*-varianttia. Tämä ryhmä sisältää informanteja kaikista taustaryhmistä.

Linnealla, Liinalla, Lassella, Luukkaalla, Anssilla ja Lillillä kaikilla esiintyy puheessa jonkinlaista variaatiota sekä *UA*- että *iA*-yhtymissä. Lähes kaikkia näitä informanteja yhdistää *UA*-yhtymän suurempi variaatio *iA*-yhtymään nähden. Tätä voidaankin pitää luonnollisena, sillä usein *UA*-yhtymän on todettu assimiloituvan *iA*-yhtymää herkemmin.

Yksi mielenkiintoinen tämän ryhmän informantti on melko harvasanainen ammattikoulupoika Arttu, jolla puolet *UA*-yhtymistä edustuu assimiloituneina *UU*-variantteina, mutta hänen puheessaan ei esiinny lainkaan *ii*-variantteja. Myös Amandan puheessa yli kolmannes *UA*-yhtymistä edustuu pitkänä *UU*-variantteina. Amandallakaan ei esiinny yhtäkään pitkävokaalista *ii*-varianttia, mikä johtunee osin myös hyvin pienistä esiintymien kokonaismääristä. Variaation voimakkuudesta ja yksilöiden eroista kertoo taas se, että esimerkiksi Aneten puheessa ei esiinny yhtäkään assimiloitunutta *UU*-

varianttia, mutta *ii*-variantteja esiintyy muutama. Tämä on mielenkiintoinen seikka, sillä se on vastoin yleistä käsitystä, jonka mukaan *UA*-yhtymä assimiloituu yleensä herkemmin kuin *iA*-yhtymä. Tässä yhteydessä näkyy siis selvästi se, että kokonaishavainnot jättävät taakseen aina yksilöitä, joiden esiintymät saattavat olla yleisen kehityslinjan vastaisia. Toki tässä yhteydessä on kyse myös hyvin pienistä frekvensseistä, jolloin vähäisetkin esiintymämäärät saattavat muuttaa kokonaiskuvan luonnetta.

Kolmannen ryhmän *UA*- ja *iA*-yhtymien assimiloitumistaipumusten osalta muodostavat vanhalla perihämäläisellä kannalla olevat informantit Aleks, Lauri, Laura, Lassi, Annika, Antti, Akseli, Lotta, Lenni ja Anton. Näistä informanteista kolmella viimeksi mainitulla ei esiinny puheessa ainuttakaan assimiloitunutta *UU*- tai *ii*-varianttia. Muiden puheessa esiintyy joitakin yksittäisiä assimilaatiovariantteja, mutta kaiken kaikkiaan tämän ryhmän voidaan nähdä olevan *UA*- ja *iA*-yhtymien pitkävokaalistumiskehityksen ulkopuolella. Tässä ryhmässä esiintyy informantteja kaikista taustaryhmistä, mutta suurin osa ryhmän edustajista on kuitenkin poikia. Suurin osa ammattikoulupojista kuuluu tähän ryhmään.

Vaikka edellä jaottelenkin informantteja ryhmiin, on selvää, ettei ryhmäjako ole yksiselitteinen, vaan kyse on ennen kaikkea jatkumosta: 2011-aineiston informantit sijoittuvat *UA*- ja *iA*-yhtymien osalta jatkumolle, jonka toisessa päässä ovat uusien piirteiden ja mahdollisesti myös Helsingin aluepuhekielen omaksujat ja toisessa päässä ”konservatiivisemmat” Tampereen aluepuhekielen puhujat.

Yksilöiden välisistä eroista huolimatta idiolektikohtaisessa tarkastelussa paljastuu sama seikka kuin eri taustaryhmiä vertailtaessa: innovaattoreina toimivat tytöt, joista ennen kaikkea ammattikoulutyöt ovat muutoksen kärjessä. Vähiten vaihtelua esiintyy vanhalla murrekannalla olevilla ammattikoulupojilla.

Idiolektikohtainen tarkastelu osoittautuu kuitenkin ensiarvoisen tärkeäksi ilmiön kokonaiskuvan hahmottamisen kannalta, sillä eri informanttien välillä on huomattaviakin eroja. Yksi tekijä, joka kuitenkin yhdistää suurinta osaa 2011-aineiston informantteja, on variaatio *UA*- ja *iA*-yhtymissä. 2011-aineiston *UA*- ja *iA*-yhtymien kokonaiskuva ei siis muodostu vain yksittäisen innovaattorin ansioista, vaan noin kahden kolmanneksen idiolekteissa nämä yhtymät ovat jonkinlaisen variaation alaisina. Tilanne eroaa siis huomattavasti 1991-aineistosta, jossa variaatiota ei esiinny juuri lainkaan näi-

den piirteiden osalta. Laajalti eri informanttien vokaaliyhtymissä ilmenevä vaihtelu antaa myös lisäviitteitä pitkävokaalistumiskehityksen kokonaisvaltaisuudesta.

5. MIELIKUVAT MUUTOKSEN SUUNNANNÄYTTÄJINÄ

Tässä luvussa käsittelen lomakekyselynä toteutetun kansanlingvistisen kieliäsenne- ja tietoisuustutkimuksen tuloksia. Luvussa 5.1 arvioin kyselytutkimusta kansanlingvistisenä tutkimusmenetelmänä. Luvuissa 5.2 ja 5.3 puran kyselyni tuloksia ja peilaan niitä puheaineistosta tehtyihin havaintoihin.

5.1 Kyselytutkimus kansanlingvistisenä tutkimusmenetelmänä

Puhujien kielitietoisuudella ja eri kielenpiirteisiin liitetyillä asenteilla on oma vaikutuksensa kielenmuutoksen etenemiseen. Mikäli jokin piirre nähdään erityisen leimallisena ja negatiivissävytteisenä, on oletettavaa, että piirrettä pyritään välttelemään. Toiset piirteet taas nähdään neutraaleina ja tavoiteltuina. Evaluoivalla komponentilla viitataan juuri käsityksiin murteellisuuksien esteettisyydestä ja mieluisuudesta, kun taas konatiivinen komponentti liittyy asenteiden vaikutukseen kielenkäytössä, kuten välttelyyn ja suosimiseen (ks. Nupponen 2011: 64 ja siinä mainitut lähteet). Piirteeseen liitetyt asenteet vaikuttavat siis konkreettiseen kielenkäyttöön: ne ohjaavat joko suosimaan tai karttamaan tiettyjä murteellisuuksia. Tavallinen kielenpuhuja voi näin ollen tarjota kielenmuutoksen tutkimiseen oleellista, tutkijan näkökulmasta poikkeavaa asiantuntijuutta (Vaattovaara 2005: 473).

Tyypillisiä kansanlingvistisiä menetelmiä ovat olleet murteentunnistus- ja kuuntelutestit sekä spontaanit murteenkuvailut (esim. Nupponen 2011). Nykyään tämä tutkimussuuntaus on kuitenkin keskittynyt yhä enemmän yksittäisiä kielenpiirteitä koskevaan kielitietoisuustutkimukseen (Palander 2011: 13–19). Myös tässä tutkimuksessa selvitetään kansanlingvistisen kieliäsenne- ja tietoisuustutkimuksen keinoin 2011-aineiston informanttien omia käsityksiä *UU*- ja *ii*-varianteista ja niihin liittyvistä mielikuvista.

Monivalintatehtävistä koostuva kyselytutkimus menetelmänä soveltuu kansanlingvistiseen tutkimukseen, sillä se mahdollistaa tulosten tarkan kvantitatiivisen tarkastelun. Myös avointen kysymysten vastaukset ovat melko selkeästi raportoitavissa, mikä mahdollistaa selkeämmän kokonaiskuvan hahmottamisen kuin esimerkiksi vapaampi yksilöhaastattelu mahdollistaisi.

Muiden aineistonkeruumenetelmien ohella lomakemuotoisia kyselyjä ovat kansanlingvistikissa tutkimuksissaan hyödyntäneet muun muassa Vaattovaara (2009) ja Nupponen (2011). Vaattovaaran (2009: 235) mukaan niin sanottu itseraportointitesti on paras työkalu asenteen ja variaation väliseen tarkasteluun. Testin ansiona on se, että kyselyn tuloksia voidaan suoraan verrata puheaineistosta tehtyihin havaintoihin. Tässäkin tutkimuksessa sovelletaan kyseistä tehtävätyyppiä, sillä tavoitteena on saada tietoa juurikin asenteiden ja variaation välisistä suhteista. Tämän tutkimuksen itseraportointitesti (liite 1, tehtävä 1) on kuitenkin Vaattovaaran testeihin verrattuna pelkistetympi: prosentuaalisten arviointien teko ei ole hedelmällistä, sillä mahdollisia variantteja ei ole yhtä montaa kuin Vaattovaaralla (ks. Vaattovaara 2009: 211, 293).

Kyselytutkimuksissa on myös heikkoutensa, ja yksi oleellinen heikkous on nähdäkseni se, että tehtävänannot saattavat jättää tilaa tulkinnanvaraisuuksille. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa monivalintatehtävän vastausten painokkuudessa saattaa olla eroja, sillä eri varianttien käyttöä arvioidaan vain kolmiportaisesti: informantti ilmoittaa käyttävänsä varianttia *useammin*, *ainakin joskus* tai *ei koskaan*. Tehtävänanto ”*alleviivaa muodoista ne, joita käytät puheessasi ainakin joskus*” on siis saattanut tulla tulkituksi hyvin eri tavoin informantista riippuen. Tässä mielessä tulkinnanvaraisuuksia olisi voinut vähentää kysymyksenasettelu, jossa vastausvaihtoehtoja olisi ollut useampia, kuten esimerkiksi seuraavat viisi: ”*käytän muotoa useimmin, melko usein, joskus, harvoin tai en koskaan*”. Kysymyksenasettelulla, tehtävänannolla ja vastausvaihtoehtojalla on siis kyselyn onnistumisen ja informatiivisuuden kannalta suuri merkitys.

Kyselyihin saatetaan vastata myös hyvin eri tyyleillä informantista riippuen, ja toiset miettivät vastauksiaan tarkkaan, kun taas toiset vastaavat nopeasti ja tarkemmin ajattelematta¹⁵. Myös kyselyntäyttötilanteen muodollisuus vaikuttaa vastauksiin. Moni saattaa lisäksi ajatella vastaustensa hyväksyttävyyttä tai virheellisyyttä, ja siten vastaukset eivät kuvasta informantin todellisia ajatuksia. Osa informanteista saattoi tämänkin kyselyn kohdalla kokea kysymykset yleiskielen ja puhekielen vastakkainasetteluksi, ja tahtoi näin vastauksillaan kertoa, kokeeko itse kuuluvansa yleiskielen vai puhekielen puhujiin.

Lisäksi lomakemuotoisten kyselytestien heikkoudeksi on esimerkiksi Nupponen (2011: 250) maininnut kirjoitettuihin murteellisuuksiin liittyvät ongelmat. Tässä

¹⁵ Kolme vastaajaa on lisäksi vastannut tehtävään 1 tehtävänannon vastaisesti: kaksi vastaajaa on ymyröinyt useissa kohdissa molemmat variantit. Kolmas informantti taas on jättänyt merkittämättä monien sanojen kohdalta kummankin variantin. En huomioi näitä epäselviä kohtia seuraavassa analyysissäni.

mielessä kuuntelutesti saattaisi olla hedelmällisempi menetelmä tehtävän 1 monivalintojen kohdalla. Tosin Nupposen (mp.) tutkimuksessa informanttien pyydettiin itse tuottamaan murteellisuuksia kirjallisesti, kun taas tämän tutkimuksen kyselylomake ei sisällä varsinaisia murteentuottotehtäviä.

Kaiken kaikkiaan toteutettu kyselytutkimus tarjoaa paljon hyödyllistä tietoa informanttien *UU*- ja *ii*-variantteihin liittämistä asenteista. Monivalintainen itseraportointitehtävä tarjoaa helposti käsiteltävissä olevaa kvantitatiivista tietoa, mutta se saattaa myös hieman yksinkertaistaa vastauksia, ja jättää taakseen muun muassa vastausten painokkuuteen liittyviä eroja.

Avoimet kysymykset taas osoittautuvat tässä mielessä vähemmän tulkinanvaraa jättäviksi, sillä valmiit vastausvaihtoehdot eivät näissä tapauksissa ohjaile vastauksia (ks. liite 1, tehtävät 2 ja 3). Näin ollen avoimet kysymykset tarjoavat nähdäkseni kokonaisuudessaankin hedelmällisempää ja luotettavampaa tietoa tutkittavasta ilmiöstä, vaikka monivalintatehtävissäkin on omat etunsa.

5.2 Puhujien omat käsitykset eri varianttien käyttösuhteista

Kyselylomakkeen ensimmäisessä tehtävässä (ks. liite 1, tehtävä 1) informantin tuli merkitä omaan puheeseensa kuuluviksi kokemiaan variantteja annetuista sanaesimerkeistä. Kyseessä on niin sanottu itseraportointitehtävä. Useammin käytetty vaihtoehto pyydettiin ympyröimään ja joskus käytetty alleviivaamaan. Kokonaan merkitsemättä pyydettiin jättämään ne muodot, joita informantti ei itse koe käyttävänsä lainkaan. Taulukko 6 kertoo vastausten jakautumisesta eri sanojen kohdalla.

Taulukko 6. Informanttien omat raportoinnit *UA*- ja *iA*-yhtymien eri varianttien käytösuhteista eri sanayhteyksissä.

	<i>ii/UU</i> joskus	<i>ii/UU</i> useammin	<i>iA/UA</i> joskus	<i>iA/UA</i> useammin		<i>ii/UU</i> ei koskaan	<i>iA/UA</i> ei koskaan
<i>urheilua</i>	3	7	3	16		13	4
<i>siideriä</i>	8	7	2	14		8	7
<i>haluan</i>	3	17	9	5		2	8
<i>tuntia</i>	5	7	3	16		11	4
<i>takia</i>	6	7	5	13		9	4
<i>koulua</i>	3	9	5	12		9	4
<i>tällaisia</i>	2	10	4	10		8	6
<i>kaveria</i>	7	4	2	17		11	3
Yhteensä	37	68	33	103		71	40

Eniten assimiloitunutta varianttia informantit kokivat käyttävänsä *haluta*-verbin yhteydessä. Tämä havainto korreloi myös puheaineistojen tulosten kanssa, sillä *haluta*-verbi oli yksi selvästi herkimmin assimiloituneista yksittäisistä *UA*- tai *iA*-yhtymän sisältämistä sanoista. Ainoastaan viisi informanttia (Lasse, Luukas, Annika, Akseli, Aleks) mainitsi käyttävänsä useammin yleiskielistä *haluan*-muotoa. Lisäksi *haluta*-verbin yleiskielinen vokaaliyhtymävariantti (*haluan*) sai kaikista säilyneistä yhtymistä eniten *en käytä koskaan* -mainintoja, mikä korreloi puheaineiston assimiloitumistendenssien kanssa.

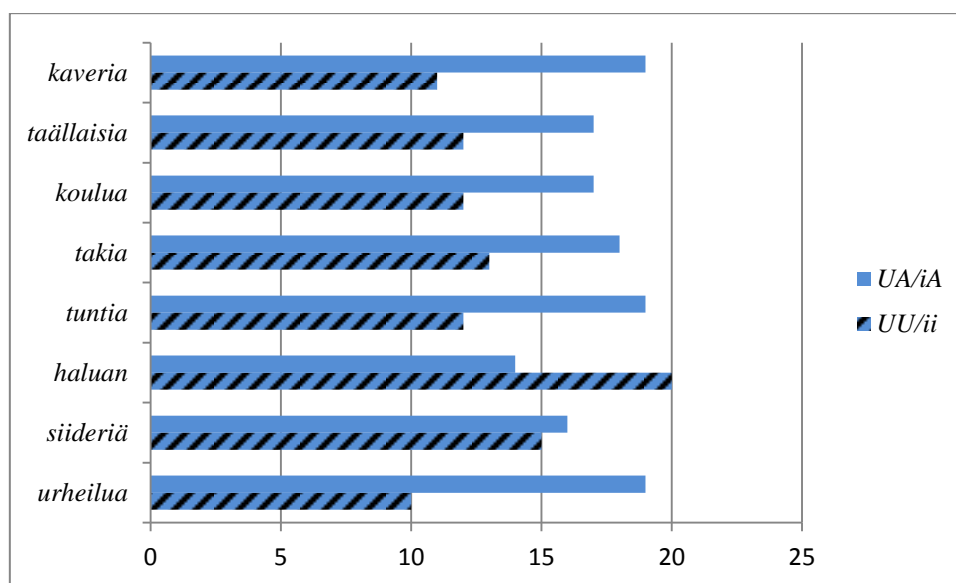
Toiseksi eniten *käytän useimmin assimiloituneena* -mainintoja saanut sana on monikon partitiivi *tällaisia*. Tämänkin seikan voidaan nähdä edustavan samankaltaista linjaa kuin puheaineiston tulosten, sillä proadjektiivien assimiloitumisherkkyys näkyy myös puheaineistossa.

15 informanttia mainitsi käyttävänsä partitiivin *siideriä* assimiloitunutta muotoa useammin tai ainakin joskus. Tämä onkin mielenkiintoista, sillä *iA*-yhtymän sisältämät yksikön partitiivimuodot eivät puheaineiston perusteella ole huomattavan herkkiä assimiloitumaan. Jopa 13 informanttia mainitsi käyttävänsä ainakin joskus sanan *takia* assimiloitunutta muotoa. Tämä havainto poikkeaa melko huomattavasti puheaineistosta tehdyistä havainnoista, sillä variaatiota ei juurikaan esiinny puheaineistossa *takia* tai *äkkiä* -sanojen kohdalla.

12 informantin mielestä yksikön partitiivit *tuntia* ja *koulua* esiintyvät assimiloituneina heidän puheessaan useammin tai ainakin joskus. Kyselylomakkeen sanoista yksikön partitiivit *urheilua* ja *kaveria* mainittiin vähiten assimiloituneina.

Partitiivien *urheilua*, *kaveria* ja *tuntia* assimiloituneet variantit jätettiin useimmin mainitsematta, joten informantit kokivat käyttävänsä näitä vähiten. *Urheilua*- ja *kaveria* -partitiivien kohdalla syyksi voisi ajatella sanan kolmitavuisuutta, mutta toisaalta *tuntia*-partitiiviin tämä tendenssi ei päde.

Mikäli aineisto olisi kattavampi ja ero *tuntia* ja *koulua* -tyyppisten ja toisaalta *urheilua* ja *kaveria* -tyyppisten yksikön partitiivien välillä suurempi, voisi sanan pituudella ja tavarakenteella ajatella olevan merkitystä asiaan. Kaksitavuisten yksikön partitiivien voisi tässä tapauksessa ajatella assimiloituvan informanttien mielestä herkemmin kuin kolmetavuisten. Tästä poikkeavaksi miellettiin kuitenkin raportointien perusteella yksikön partitiivi *siideriä*.

Kuvio 4. Assimiloituneiden ja säilyneiden varianttien kaikki maininnat yhteenlaskettuna eri sanaesimerkeissä.

Kun tehtävän 1 tuloksia verrataan kokonaisuudessaan puheaineistosta tehtyihin havaintoihin, on tilanne mielenkiintoinen. Informantit ilmoittivat käyttävänsä assimiloitunutta muotoa kaikkien sanojen kohdalla ainakin kolmanneksessa esiintymistä (ks. kuvio 4). Kuitenkin puheaineistossa vain 23 % kaikista *UA*-yhtymistä ja 10 % kaikista *iA*-yhtymistä esiintyy assimiloituneina. Informantit siis kokevat käyttävänsä assi-

miloituneita muotoja huomattavasti enemmän, kuin he niitä todellisuudessa puheaineiston perusteella käyttävät.

Sama ristiriita näkyy myös yksittäisten informanttien tasolla: kyselyssä eniten pitkävokaalisia variantteja mainitsi käyttävänsä ammattikoulupoika Antti, jonka puheessa esiintyi haastattelun aikana ainoastaan yksi *UU*-variantti, eikä lainkaan *ii*-variantteja. Antti raportoi kyselyssä käyttävänsä kaikkien sanaesimerkkien kohdalla enemmän assimiloitunutta kuin yleiskielistä muotoa. Todellisuudessa hän kuuluu perihämäläisiä variantteja suosivien informanttien ryhmään, mutta kyselyn perusteella hän itse kokee käyttävänsä assimilaatiovariantteja kaikista informanteista eniten.

Toiseksi eniten pitkävokaalisia variantteja raportoi käyttävänsä lukiotyttö Lilli. Hän mainitsi yhtä lukuun ottamatta kaikkien sanaesimerkkien kohdalla käyttävänsä enemmän assimiloitunutta kuin säilynyttä varianttia. Kuitenkin haastatteluaineistossa hänen puheessaan esiintyy yhteensä vain kuusi assimiloitunutta *UU*- ja *ii*-varianttia.

Puheaineistoa ja kyselyn tuloksia vertailtaessa paljastuu myös toisenlaisia tendenssejä: informanteista Liina ja Lasse mainitsivat molemmat *haluta*-verbiä lukuun ottamatta, etteivät käytä koskaan assimiloituneita *UU*- ja *ii*-variantteja. Kuitenkin heidän molempien puheaineistoista löytyy useita *UU*- sekä *ii*-variantteja.

Informanteista myös Annika raportoi, ettei *haluta*-verbiä lukuun ottamatta käytä lainkaan assimilaatiovariantteja. Annika on tässä mielessä informanteista kielitietoisimpia, sillä myös puheaineistossa hänellä esiintyy ainoastaan yksi assimiloitunut *ii*-variantti. Annikan oma arvio assimiloituneen *UU*:n käytöstä *haluta*-verbin yhteydessä ei kuitenkaan vastaa puheaineistosta tehtyjä havaintoja.

Kaiken kaikkiaan tehtävä 1 antaa viitteitä siitä, että informanttien omat raportoinnit assimilaatiovarianttien käytöstä saattavat poiketa hyvinkin huomattavasti puheaineiston havainnoista. Poikkeamia tapahtuu molempiin suuntiin, mutta kokonaiskuvan perusteella informantit kokevat kuitenkin käyttävänsä assimilaatiovariantteja enemmän kuin puheaineistosta ilmenee. Vastauksista löytyy kuitenkin joitakin sanatason yhtäläisyyksiä puheaineiston kanssa: esimerkiksi *haluta*-verbin taivutusmuotojen assimiloitumistaipumus näkyy sekä kyselyn vastauksissa että puheaineistossa.

Tästä poikkeavia tuloksia on saanut muun muassa Vaattovaara (2009: 249–253), jonka tutkimuksissa jälkitavujen *h*:n variaatio puheaineistossa sekä siihen kohdistuvat raportoinnit ja asenteet ovat samansuuntaisia. On kuitenkin huomioitava, että tutkittavat ilmiöt poikkeavat toisistaan huomattavasti: Vaattovaara käsittelee vanhaa alu-

eellista murteellisuutta, kun taas tässä tutkimuksessa kyseessä on aluepuhekielelle vanhastaan vieraampi nykypuhekielen piirre.

Lisäksi on mahdollista, että informantit tulkitsivat assimiloituneet *UU*- ja *ii*-variantit hyväksyttävimmiksi myös analogian kautta: assimiloituneet *ee*- ja *oo*-variantit ovat selvä valtaedustus Tampereen puhekielessä, joten informantit saattoivat tulkita kyselylomakkeen *UU*- ja *ii*-variantit samaan tuttuun ilmiöön kuuluviksi, ja sitä kautta myös omaan puheeseensa kuuluviksi piirteiksi. Toisaalta vastauksissa saattanee näkyä myös yleiskielen ja puhekielen vastakkainasettelu yleisemmällä kuin yksittäisen piirteen tasolla: osa vastaajista on saattanut ymmärtää kahden varianttivaihtoehdon tarjoamisen enemmänkin yleiskielen ja puhekielen näkökulmasta, eikä varsinaisesti ole kyennyt yksilöimään sitä piirteen tasolle.

5.3 Pitkävokaalisten varianttien leimallisuus puhujien näkökulmasta

Mikäli informantti tehtävän 1 perusteella raportoi käyttävänsä *UU*- ja *ii*-variantteja, pyydettiin häntä kertomaan, millaisissa tilanteissa hän kyseisiä variantteja käyttää (ks. liite 1, tehtävä 2a). Kahta yksilöä (Liina ja Annika) lukuun ottamatta kaikki kyselyyn vastanneet 2011-aineiston informantit kokivat itse käyttävänsä yhdessä tai useammassa tapauksessa *UU*- tai *ii*-variantteja. 13 näistä informanteista mainitsi käyttävänsä kyseisiä muotoja epämuodollisissa tilanteissa, kuten kavereiden kanssa puhuessaan (ks. esimerkit 48–51).

(48) Lassi (2011): Tuttavallisissa tilanteissa ja kavereiden kesken. (Tehtävä 2a.)

(49) Lenni (2011): Kavereiden kanssa vapaasti jutellessa. (Tehtävä 2a.)

(50) Laura (2011): Ihan yleisissä tilanteissa jos puhuu vaikka jollekin kaverille. (Tehtävä 2a.)

(51) Linda (2011): Kavereiden kanssa, tekstareissa, koneella jne. (Tehtävä 2a.)

Kaksi informanttia mainitsi käyttävänsä *UU*- ja *ii*-variantteja niiden helppouden vuoksi. Kolme informanttia ei osannut lainkaan eritellä tilanteita, joissa kyseisiä variantteja käyttää. Yksi informantti mainitsi käyttävänsä kyseisiä variantteja vahingossa.

Se, että suuri osa vastanneista koki käyttävänsä *UU*- ja *ii*-variantteja kavereiden kanssa arkisissa tilanteissa, antaa viitteitä siitä, että kyseiset variantit nähdään

melko arkisina ja jopa neutraaleina piirteinä. Tämä onkin mielenkiintoinen havainto, sillä yleensä kansanlingvistikissa tutkimuksissa assimiloituneet *UU*- ja *ii*-variantit on nähty hyvinkin leimallisina, ja ne on liitetty erityisesti nuoreen, feminiiniseen ja kaupunkilaiseen identiteettiin (ks. esim. Mantila 2004: 333–334).

Lomakkeessa kysyttiin myös, keiden muiden ajattelee itsensä lisäksi käyttävän *UU*- ja *ii*-variantteja (ks. liite 1, tehtävä 2b). 18 informanttia vastasi muiden nuorten tai omien kavereidensa käyttävän itsensä lisäksi kyseisiä variantteja (ks. esimerkit 52–54). Ainoastaan neljä informanttia liitti *UU*- ja *ii*-assimilaatiovariantit jollain tavalla naissukupuoleen ja vain kaksi informanttia liitti ne eteläsuomalaisuuteen (ks. esimerkit 53–54). Kaksi informanttia ei osannut eritellä, ketkä muut assimilaatiovariantteja käyttävät. Yksi informantti mainitsi myös tässä yhteydessä assimilaatiovarianttien käytön helppouden (ks. esimerkki 55).

(52) Antti (2011): Kaverini käyttävät samanlaisia sanoja kuin minäkin. (Tehtävä 2b.)

(53) Lilli (2011): Vieraisissa tilanteissa ei käytetä niin paljon, mutta lähipiiri ja kaveritytöt käyttävät samantyyllisiä sanoja. (Tehtävä 2b.)

(54) Laura (2011): Nuoret käyttävät varmaan enemmän edellä mainittuja muotoja. Etelä-Suomessa asuvat käyttävät myös enemmän tällaisia sanoja. (Tehtävä 2b.)

(55) Akseli (2011): Aika lailla kaikkialla, koska ne sanoo silloin helpommin. (Tehtävä 2b.)

Kaksi luvussa 5.2 mainittua informanttia, Liina ja Lasse eivät itse kokeneet käyttävänsä *UU*- ja *ii*-variantteja lainkaan yhtä tapausta lukuun ottamatta, vaikka heidän puheessaan esiintyykin joitakin assimilaatiovariantteja puheaineiston perusteella. Myös kysymysten 2 ja 3 perusteella he kokevat kyseiset variantit melko negatiivisesti leimautuneiksi, mikä tarjoaa lisäselitystä sille, miksi nämä informantit eivät tunnistanee *UU*- ja *ii*-variantteja omaan puheeseensa kuuluviksi (esimerkit 56–57). Tässä mielessä kyseisten informanttien kyselylomakkeen vastaukset ovat linjassa keskenään, mutta kuitenkin pienessä ristiriidassa puheaineistosta tehtyjen havaintojen kanssa.

(56) Lasse (2011): Pissisten, nuorten poikien ja tyttöjen (ala-aste-taso) naisten. (Tehtävä 2b.)

(57) Liina (2011): Varmaankin nuorempien keskuudessa kuulee enemmän, lisäksi pääkaupunkiseudun murteessa kuulee enemmän ja tyttöjen keskuudessa. (Tehtävä 2b.)

Kyselyn tulokset antavat kuitenkin kokonaisuudessaan viitteitä siitä, että tämän tutkimuksen informantit eivät koe assimiloituneita variantteja yhtä negatiivisesti leimautuneiksi piirteiksi, kuin usein tutkimuksissa on tuotu esiin. Tehtävässä 1 havaittiin, että informantit raportoivat itse käyttävänsä assimilaatiovariantteja huomattavasti enemmän kuin he puheaineiston perusteella niitä käyttivät. Se, että informantit ovat mieltäneet *UU*- ja *ii*-variantit myös omaan puheeseensa kuuluviksi, kertoo mielestäni myös piirteiden hyväksyttävyydestä ja leimautumattomuudesta. Lisätukea tälle ajatukselle voi hakea myös vastakkaisesta näkökulmasta: Liina ja Lasse eivät kokeneet assimilaatiovarianttien kuuluvan omaan puheeseensa, ja he myös kokivat kyseiset variantit melko vahvasti leimallisiksi. Toisaalta tehtävän 1 vastaukset puheaineistoon verrattuna antavat viitteitä myös siitä, etteivät kielenpiirteeseen liitetyt asenteet ja raportoinnit ole suorassa korrelaatiosuhteessa todelliseen puhekielen variaatioon.

Myös esimerkiksi Palander (2005: 299) on yksilön murretietoisuutta selvittäessään havainnut, että yksilö olettaa käyttävänsä nykypuhekielen assimilaatiovariantteja enemmän, kuin hän niitä todellisuudessa käyttääkään. Tämä johtunee osin siitä, että piirteet mielletään nykypuhekieleen kuuluviksi, ja myös informantti itse kokee puhuvansa nykypuhekieltä, mikä heijastuu myös yksittäisten piirteiden tasolle. Myös omaan puheeseen kuulumaton, mutta kuitenkin nykypuhekieleen kuuluvaksi mielletty piirre saattaa olla helpommin hyväksyttävä ja neutraalimpi kuin jokin nykypuhekielelle vieras murteellisuus: esimerkiksi savolaismurteiden puhujat ovat mieltäneet pohjalaismurteisiin kuuluvat *eA*-yhtymien *iA*-variantit ja *OA*-yhtymien *UA*-variantit todella vahvoiksi murteellisuuksiksi ja sitä kautta negatiivisesti leimautuneiksi (Nupponen 2011: 170).

Lisäksi puheaineiston ja kyselyn toisistaan jokseenkin poikkeavien tulosten voidaan katsoa vahvistavan myös käsitystä, jonka mukaan puhuja pystyy paremmin kontrolloimaan sanan alkua kuin jälkitavuja (Palander 2005a: 314). Kontrollointiin liittyä läheisesti myös piirteiden tiedostaminen.

Tehtävä 2 antaa viitteitä siitä, että *UU*- ja *ii*-variantteja ei informantteina olleiden tamperelaisnuorten keskuudessa liitetä väistämättä helsinkiläisyyteen ja naisukupuoleen, kuten tutkimuksissa on usein todettu. Toki useissa vastauksissa piirteet liitettiin nuoriin puhujiin, joihin informantti koki usein itsekin kuuluvansa. Kaiken kaikkiaan useat tämän tutkimuksen informantit liittivät kyseiset variantit ennemminkin kaverien seurassa käytettäväksi, omaan arjen puhekieleen kuuluviksi piirteiksi, mikä antaa viitteitä siitä, että piirteet nähdään melko neutraaleina.

Voidaankin olettaa, että tietyn piirteen leviämiseen vaikuttavat osin myös tietoiset valinnat, ja se, kuinka positiivisesti tai negatiivisesti piirre on leimautunut. Aineiston tamperelaisnuorten keskuudessa vallitseva mielikuva *UU*- ja *ii*-varianteista melko neutraaleina puhekielen piirteinä voi nähdäkseni olla yksi seikka, joka edesauttaa *UA*- ja *iA*-yhtymien pitkävokaalistumiskehityksen etenemistä Tampereen puhekielessä myös tulevaisuudessa.

6. YHTEENVETO

6.1 Kokonaiskuva jälkitavujen *A*-loppuisista vokaaliyhtymistä tamperelaisnuorten puhekielessä

1991- ja 2011-aineistoja vertailtaessa *eA*- ja *OA*-yhtymien eri varianttien käyttösuhteissa ei ole tapahtunut merkittävää muutosta tamperelaisnuorten kieliyhteisössä. Molempien aineistojen informantit ovat selvästi vanhojen perihämäläisten ja yleispuhekielessäkin vahvasti edustettujen assimiloituneiden varianttien suosijoita. Tässä tapauksessa ei voida puhua niinkään muutoksesta tai pitkävokaalistumiskehityksestä, sillä assimiloitunut muoto voidaan vanhaan murrekantaan vedoten nähdä alkuperäiseksi muodoksi. Kaikkia vokaaliyhtymiä tarkasteltaessa tästä aineistosta tehdyt havainnot tukevat entisestäänkin vahvaa väitettä, jonka mukaan toisaalta *eA*- ja *OA*-yhtymien ja vastaavasti *UA*- ja *iA*-yhtymien kehityskulut nykypuhekielessä ovat samankaltaiset (ks. esim. Mustanoja 2011: 242).

Eriaikaisia aineistoja vertailtaessa on kuitenkin selvää, että tamperelaisnuorten jälkitavujen *UA*- ja *iA*-yhtymät ovat kuohuntavaiheessa. 1991-aineistossa ei esiinny kummankaan piirteen osalta juuri minkäänlaista variaatiota, ja kanta on lähes yksinomaan perihämäläinen ja yleiskielinen. 2011-aineistossa taas variaatiota esiintyy osin huomattavastikin. Erityisesti *UA*-yhtymässä on tapahtunut selvää ajallista muutosta, ja tämän aineiston tamperelaisnuorilla pitkävokaalistumiskehitys on jo melko pitkällä. Tästä kertonee muun muassa se, että variaatiota esiintyy kaikissa muotoryhmissä eikä vain yksittäisessä taivutusmuodossa tai lekseemissä, vaikkakin tietyt muotoryhmät ja lekseemit näyttävät varioivan toisia enemmän.

Tamperelaisnuorten *UA*-yhtymissä pitkävokaalistumiskehitys on siis huomattavaa, mutta myös *iA*-yhtymien kohdalla pitkävokaalistumiskehitys on alkanut. Diffusion *S*-käyrällä mallinnettuna muutos onkin hidasta alkuvaiheessa ja nopeutuu yleensä 20 % kohdalla. Näin ollen olisi nähdäkseen mahdollista, että *UA*-yhtymä olisi saavuttanut 23 %:n variaatiollaan nopean yleistymisen vaiheen ja innovaatio leviäisi nyt entistä nopeammin tamperelaisnuorten kieleen. Tämän seikan todentaminen vaatii kuitenkin laajempia tutkimuksia.

Kielen ja yhteiskunnan suhde on nähty merkittävänä sosiolingvistiksessä tutkimuksessa, ja variaatiota on selitetty nimenomaan kielenulkoisista taustamuuttujista käsin (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 13). Tässäkin tutkimuksessa kielenulkoisilla taust-

tamuuttujilla näyttää olevan oma vaikutuksensa pitkävokaalistumiskehitykseen. Ammattikoululaistyöillä *UA*- ja *iA*-yhtymien pitkävokaalistumiskehitys näyttää olevan pisimmällä, kun taas ammattikoululaispojilla pitkävokaalistumiskehitys on hyvin vähäistä varsinkin *iA*-yhtymän osalta. Lukiolaistytöt ja -pojat sijoittuvat välimaastoon. Lukiotyttöjen ja -poikien keskinäiset erot ovat melko pieniä verrattuna ammattikoulutytöihin ja -poikiin, jotka ovat vertailussa täysin ääripäissä: ammattikoulutytöt ovat tämän tutkimuksen perusteella innovaattoreita assimiloituneiden *UU*- ja *ii*-varianttien suhteen, kun taas ammattikoulupojat ovat vahvasti vanhan aluemurteen varianttien kannalla. Poikien on usein aiemmissakin tutkimuksissa todettu suosivan paikallisia murteellisuuksia, kun taas tyttöjen on katsottu suosivan yleistyviä puhekielisyyksiä (esim. Mantila 2008: 68). Tämä tutkimus osoittaa sukupuolittaisten erojen olevan suuremmassa roolissa kuin koulutustaustan eroavaisuuksien. Toki koulutustausta ei ole muutenkaan vielä opiskeluvaiheessa kovin merkittävä sosio-ekonominen erontekijä.

Sekä sukupuoleen että koulutustaustaan perustuvat ryhmittelyt ovat kuitenkin aina karkeistuksia ja jättävät taaksensa toisistaan hyvinkin paljon poikkeavia yksilöitä. Vaikka yksilöissä on eroja, tämän tutkimuksen idiolektikohtainen tarkastelu tarjoaa osaltaan myös lisätukea *UA*- ja *iA*-yhtymien pitkävokaalistumiskehitykselle tamperealaisnuorten puhekielessä: kahta kolmasosaa informanteista nimittäin yhdistää näissä vokaaliyhtymissä esiintyvä variaatio. Aineiston kokonaisnäkyminen ei siis muodostu vain yksittäisen innovaattorin tuotoksista, vaan tamperealaisnuorten *UA*- ja *iA*-yhtymien nykytila on useissa eri idiolekteissa esiintyvän variaation summa. Kuitenkin yksilökohtainen tarkastelukin antaa viitteitä siitä, että innovaattoreina toimivat ennen kaikkea ammattikoulutytöt, mutta innovaattoreiden ryhmään on luokiteltu tässä tutkimuksessa myös yksi lukiotyttö ja lukiopoika.

2011-aineiston informanteille toteutettu kyselytutkimus osoittaa enemmistön pitävän assimiloituneita *UU*- ja *ii*-variantteja melko neutraaleina, omaan puheeseen kuuluvina nuorten puhekielen piirteinä. Kaiken kaikkiaan informantit kokivat käyttävänsä assimiloituneita variantteja huomattavasti enemmän, kuin he todellisuudessa puheaineiston perusteella käyttävätkään. Tämä kertoo nähdäkseni muun muassa siitä, että piirre nähdään nuorten keskuudessa ennemminkin tavoiteltuna kuin negatiivisesti leimautuneena. Havaintoni antavat kuitenkin viitteitä myös siitä, etteivät kielenpiirteeseen liitetyt asenteet ole suorassa korrelaatio-suhteessa todelliseen kielen variaatioon, sillä informanttien omat raportoinnit eri varianttien käytöstä poikkesivat osin suurestikin puheaineistosta tehdyistä havainnoista.

Nuorten puheeseen on muutoinkin usein katsottu kuuluvan yleistyviä ja laaja-alaisia puhekielisyksiä, ja heidän on katsottu karttavan kaikista leimallisimpia murteellisuuksia (Lappalainen 2004: 35). Helsingin puhekieli on usein mainittu melko negatiivisesti leimautuneeksi, ja tarkasteltavina olevat assimilaatiovariantit kuuluvat läheisesti Helsingin puhekieleen (vrt. esim. Vaattovaara 2009: 149; Mantila 2008: 75–76). Tämä negatiivinen leimallisuus ei kuitenkaan tämän kyselytutkimuksen valossa ulotu assimiloituneisiin *UU*- ja *ii*-variantteihin asti, sillä näihin variantteihin ei suuressa osassa kyselyn vastauksista liitetä negatiivisia mielikuvia.

Pitkävokaalistumiskehitys on tämän aineiston osalta melko kokonaisvaltainen ilmiö, sillä se kattaa sekä *UA*- että *iA*-yhtymien osalta kaikki muotoryhmät, ja lisäksi sitä vievät eteenpäin yksittäiset sanat. Myös aiemmissa tutkimuksissa on viitattu siihen, että pitkävokaalistumiskehitys olisi kokonaisvaltainen morfologinen prosessi¹⁶. Tämän tutkimuksen perusteella pitkävokaalistumiskehitystä voidaan kuitenkin kuvailla ennemminkin kokonaisvaltaiseksi morfologiseksi ja leksikaaliseksi prosessiksi, sillä muotoryhmien lisäksi muutamat yksittäiset sanat ja sanaryhmät ovat muutoksen kärjessä. Leksikaalisen diffuusion näkökulmasta tämän tutkimuksen havainnot tukevat lisäksi myös Nahkolan ja Saanilahden (1990) lanseeraamaa taajuushypoteesin ajatusta, jossa sanan frekvenssi korreloi muutosherkkyyden kanssa.

Kaiken kaikkiaan tämä tutkimus osoittaa kiistattomasti 20 vuoden aikana tapahtuneen muutoksen, jossa täysin vaihteluton *UA*- ja *iA*-varianttien suosiminen on muuttunut variaatioksi säilyneiden ja assimiloituneiden varianttien kesken. On siis selvää, että tamperelaisnuorten *UA*- ja *iA*-yhtymien eri varianttien käyttötendensseissä on tapahtunut ajallista muutosta.

6.2 Pitkävokaalistumiskehitys variaationa ja muutoksena

Vaikka olen edellä tarkastellut kaikkia jälkitavujen *A*-loppuisia vokaaliyhtymiä samankaltaisen lähestymistavan kautta, on lopuksi syytä vielä selvittää yhtäältä *eA*- ja *OA*-yhtymien assimiloitumistaipumuksen ja toisaalta *UA*- ja *iA*-yhtymien assimiloitumistai-

¹⁶ Esimerkiksi Paunosen (1995: 126–132) mukaan 2-tavuisten partitiivien kehitys *ovea* ~ *ovee* on heijastunut kokonaisuudessaan morfologiseen säännöstyöhön, minkä seurauksena partitiivin tuntomerkit on muotoutunut vartalovokaalin pidentymä. Sama morfologinen muutos on Paunosen (mp.) mukaan pyrkinyt ulottumaan myös *U*- ja *i*-vartaloisiin partitiiveihin.

pumuksen lisääntymisen eroja. Kaikkien näiden vokaaliyhtymien kohdalla puhutaan tutkimuksissa yleisesti tutkimuksissa pitkävokaalistumiskehityksestä (esim. Mustanoja 2011). Kuten olen aiemminkin todennut, vanhaan murrekantaan ja aineistosta tehtyihin havaintoihin pohjaten *eA*- ja *OA*-yhtymien kohdalla ei kuitenkaan tässä tutkimuksessa ole tarkoituksenmukaista puhua varsinaisesta pitkävokaalistumiskehityksestä: kyseessä on vanhan murrekannan mukainen edustus, joka on säilyttänyt vankan asemansa myös tamperelaisnuorten nykypuhekielessä. Tämäkin tutkimus osoittaa, että *ee*- ja *OO*-varianttien kohdalla kyse on siis ennen muuta pitkävokaalistumistaipumuksen säilymisestä Tampereen puhekielessä.

Pitkävokaalistumiskehityksestä voidaan ennemminkin puhua silloin, kun *ee*- ja *OO*-variantit lisääntyvät nykypuhekielessä alkuperäisten esiintymisalueidensa ulkopuolella. Sen sijaan tamperelaisnuorten puhekielen näkökulmasta on mielekästä puhua pitkävokaalistumiskehityksestä nimenomaan *UU*- ja *ii*-varianttien kohdalla, jolloin vanhalle aluemurteelle tuntemattomat variantit ovat lisääntyneet aluepuhekielessä.

Sekä *UA*- että *iA*-yhtymän pitkävokaalistumiskehitys tamperelaisnuorten puhekielessä on tämän aineiston perusteella kiistatonta: assimiloituneet *UU*:t ja *ii*:t muodostavat ainoastaan 0,6 % koko 1991-aineiston *UA*- ja *iA*-yhtymien esiintymistä, kun taas 2011-aineistossa niiden yhteisosuus on 13 % esiintymistä. *UA*- ja *iA*-yhtymät ovat 2011-aineistosta tehtyjen havaintojen perusteella kuitenkin muutoksen eri vaiheissa: Pitkävokaalistumiskehitys on *UA*-yhtymässä pidemmällä, sillä 23 % kaikista 2011-aineiston *UA*-yhtymän esiintymistä edustuu assimiloituneina *UU*-variantteina. Mielenkiintoista on, että aiemmissa tutkimuksissa *UU*-variantti on todettu vanhaan murrekantaan vedoten Tampereen puhekieleen kuulumattomaksi. Kuitenkin tämän aineiston perusteella *UU*-variantin voisi sijoittaa kielenmuutoksen kentällä jopa uudeksi ja elinvoimaiseksi piirteeksi (vrt. Labov 1994: 79–82). 20 vuoden aikana tapahtunut muutos on siis huomattava. *iA*-yhtymän kohdalla muutosta ei voida pitää yhtä merkittävänä, sillä *ii*-varianttien osuus kaikista 2011-aineiston *iA*-yhtymistä on 10 %. Tässä yhteydessä lienee kyse ennemmin orastavasta muutoksesta (vrt. Labov mp.).

Muun muassa Hanna Lappalaisen (2004: 35) mukaan nuoret toimivat usein innovaattoreina uusien kielenpiirteiden omaksumisessa ja kielenmuutoksen eteenpäin viemisessä, minkä vuoksi myös tämä tutkimus on keskittynyt nimenomaan nuorten kieleen. Iän on muutoinkin havaittu olevan keskeisimpiä kielenulkoisia muuttujia jälkitaavujen *A*-loppuisten vokaaliyhtymien muutosprosessin kannalta (Zaman-Zadeh 1997: 132). Toisaalta on myös esitetty, että *ii*-varinatien esiintyminen nuorten puheessa ei olisi

merkki kielenmuutoksesta, vaan pelkkä nuorisokielen piirre, joka on omaksuttu erityisesti Helsingin puhekielen vaikutuksesta (Nahkola 1982: 32). Kattavan kokonaiskuvan saamiseksi olisikin mielekästä tutkia myös sitä, miten pitkävokaalistumiskehitys näytetään eri ikäryhmien puheessa. Näin saataisiin selville kaikkien sosiolingvistiikan keskeisten taustamuuttujien – iän, sukupuolen ja koulutuksen – vaikutus ilmiöön.

Sosiolingvistisessä tutkimuksessa puhutaan sekä variaatiosta että kielenmuutoksesta, vaikkakaan variaatio ei aina johda varsinaiseen muutokseen (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 133). Näiden käsitteiden tarkka eronteko on kuitenkin vaikeaa, sillä kielenmuutosta edeltää aina jonkinasteinen variaatio ja variaatiossa piilee aina muutoksen mahdollisuus (ks. esim. Mustanoja 2011: 68). Tässä tutkimuksessa pitkävokaalistumiskehitys näytetään ennen kaikkea *UA-* ja *iA-*yhtymissä yhä enemmän esiintyvänä variaationa, mikä tarkoittaa myös muutosta eri varianttien esiintymissuhteissa. On kuitenkin mahdotonta ja ehkä jopa tarpeetonta sanoa, johtaako kehitys lopulliseen muutokseen, jossa assimiloituneet variantit nousisivat valtaedustukseksi *ee:n* ja *oo:n* tavoin. Kielenmuutoksessa ei useimmiten olekaan kyse lopullisesta muutoksesta, vaan ennemminkin kielellisen resurssin laajentumisesta ja muutoksista käyttötendensseissä (ks. myös esim. Mustanoja 2009: 79–80).

7. LOPUKSI

Tässä pro gradu -tutkimuksessa olen käsitellyt *A*-loppuisten vokaaliyhtymien variaatiota 1991 ja 2011 kerätyissä puheaineistoissa, minkä lisäksi olen selvittänyt informanttien *UU*- ja *ii*-variantteihin liittämiä mielikuvia kansanlingvistisin keinoin. Olen analyysissäni nostanut esille muun muassa muotoryhmittäisten ja leksikaalisten seikkojen vaikutusta *eA*-, *OA*-, *UA*- ja *iA*-yhtymien variaatioon. Erityisesti tarkastelu on kohdistunut kahteen jälkimmäiseen vokaaliyhtymään, joiden assimilaatiovarianttien leviäminen alkuperäisten esiintymisalueiden ulkopuolelle on tutkimuksen oleellisin tutkimuskysymys. Tässä tapauksessa tarkastelussa vain on Tampereen puhekieli, mutta piirteiden leviäminen Tampereen puhekieleen voi nähdäkseni antaa viitteitä piirteiden leviämisestä laajemmaltikin puhekieleen.

Sosiolingvistiksi reaalitieteen tutkimukselle ominaisesti keskeisenä kielenulkoisena muuttujana on koko tutkimuksen ajan näyttäytynyt 20 vuoden aikaväli. Lisäksi olen tarkastellut 2011-aineiston informantteja kielenulkoisten taustamuuttujien ja yksittäisten idiolektien näkökulmasta, ja sitä kautta tuonut esille sekä kieliyhteisön sisäistä heterogeenisyyttä että muutoksen kokonaisvaltaisuutta. Lisäksi 2011-aineiston informanteille toteutettu kyselytutkimus on mahdollistanut myös kansanlingvistisen näkökulman huomioimisen variaation taustatekijänä.

Eri aikapisteitä vertailtaessa oleellisimpina tuloksina tutkimuksestani nousivat esille yhtäältä *eA*- ja *OA*-yhtymien stabiilius ja toisaalta *UA*- ja *iA*-yhtymien eri varianttien käyttötendensseissä tapahtunut muutos. Kansanlingvistiksi näkökulmasta mielenkiintoinen huomio tutkimuksessani oli se, että assimiloituneita *UU*- ja *ii*-variantteja ei 2011-aineiston informanttien keskuudessa pidetä kovinkaan negatiivisesti leimautuneina piirteinä, ja informantit myös kokivat itse käyttävänsä kyseisiä variantteja huomattavasti enemmän kuin he puheaineiston perusteella niitä todellisuudessa käyttivät. On kuitenkin huomioitava, että tämän tutkimuksen osalta kansanlingvistinen kyselytutkimus toimi ennen kaikkea lisämausteena puheaineistosta tehdyille havainnoille. Mikäli kieliasennetutkimuksen tapaan kyselyä olisi käytetty pääasiallisena tutkimusmenetelmänä, olisi huomattavasti tarkempi analyysi ollut mahdollinen. Jatkotutkimusten kannalta olisikin mielekästä selvittää laajemmin ja kattavamman kyselytutkimuksen avulla esimerkiksi eri ikäryhmien eroja piirteeseen liitettyissä asenteissa.

On selvää, että *UA*- ja *iA*-yhtymien pitkävokaalistumiskehitys on lähtenyt liikkeelle pääkaupunkiseudun puhekielen vaikutuksesta. Tämä tutkimus ei kuitenkaan

anna vastausta siihen, kuinka suuri vaikutus eri aluepuhekielten puhujien keskinäisillä kontakteilla on pitkävokaalistumiskehityksen kannalta. On esimerkiksi mahdollista, että muutoksen kärjessä olevat innovaattorit ovat enemmän kontaktissa muiden murrealueiden ja erityisesti pääkaupunkiseutulaisten kanssa. Tämänkaltaisten yhteyksien selvittäminen olisikin jatkotutkimuksissa mielenkiintoista, mutta se vaatisi informanttien sosiaalisten verkostojen tarkempaa selvittämistä ja muutoinkin lingvistiikan ulkopuolelle menevää tutkimusotetta.

Tämän tutkimuksen perusteella *UA*- ja *iA*-yhtymien eri varianttien käytösuhteissa on tapahtunut ajallista muutosta, ja pitkävokaaliset variantit ovat levinneet tamperelaisnuorten puhekieleen. Tähän muutokseen ovat vaikuttaneet monet kielen sisäiset ja -ulkoiset muuttajat. Tutkimus on kuitenkin kohdistettu vain tiettyyn ikäryhmään ja tietylle alueelle, joten muutoksen kokonaisvaltaisuudesta yleispuhesuomen ilmiönä ei tämän aineiston perusteella voida puhua. Taustamuuttujiltaan laajempien, eri murrealueilta kerättyjen aineistojen avulla olisi mahdollista muodostaa laajempi kokonaiskuva pitkävokaalistumiskehityksestä sekä sosiolingvistisenä tutkimuskohteena että koko yleispuhesuomeen mahdollisesti leviävänä ilmiönä.

LÄHTEET

- ANTILA, ULLA 1982: Jälkitavujen a,ä -loppuiset vokaaliyhtymät. *Tampereen puhekieli tutkimuskohteena. Folia Fennistica & Linguistica*. – Kaija Jonninen-Niilekselä, (toim.). Tampereen yliopiston Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6.
- BAILEY, CHARLES-JAMES N. 1973: *Variation and linguistic theory*. Arlington: Center for applied linguistics.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KETTUNEN, LAURI 1940: *Suomen murteet III. Murrekartasto A*. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KUNNAS, NIINA 2007: *Miten muuttuu runokyllien kieli. Reaaliaikatu tutkimus jälkitavujen A-loppuisten vokaalijonojen variaatiosta vienalaismurteissa*. Oulu: Oulun yliopisto.
- KURKI, TOMMI 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LABOV, WILLIAM 1994: *Principles of linguistic change. Volume 1: Internal Factors*. Oxford: Blackwell.
- LAPPALAINEN, HANNA 2001: Sosiolingvistinen katsaus suomalaisnuorten nykypuhekielen ja sen tutkimukseen – *Virittäjä* 105, s. 74–101.
- LAPPALAINEN, HANNA 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MANTILA, HARRI 1997: Johdanto. – Seija Makkonen ja Harri Mantila (toim.), *Pohjois-suomalaisen puhekielen sosiolingvistinen variaatio*. Oulun yliopisto: Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja.
- MANTILA, HARRI 2004: Murre ja identiteetti. – *Virittäjä* 108 s. 322–346.
- MANTILA, HARRI 2008: Variaatiosta identiteettiin. – Sara Routarinne & Tuula Uusi-Hallila (toim.), *Nuoret kielikuvassa. Kouluikäisten kieli 2000-luvulla*. s. 63–80. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- MIELIKÄINEN, AILA 1991: *Murteiden murros. Levikkikarttoja nykypuhekielen piirteistä*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen julkaisuja 36.
- MIELIKÄINEN, AILA 1995: Morfologinen diffuusio. – *Virittäjä* 99, s. 321–336.
- MUSTANOJA, LIISA 2009: Tampereen puhekielen variaatio ja muutos 1970-luvulta vuosituuhannen taitteeseen. *Tampere kieliyhteisönä*. Harry Lönnroth (toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MUSTANOJA, LIISA 2011: *Idiolekti ja sen muuttuminen. Reaaliaikatutkimus Tampereen puhekielestä*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- NAHKOLA, KARI 1982: Havaintoja perihämäläisen murteen muuttumisesta. – *Sananjalka* 24 s. 25–41.
- NAHKOLA, KARI; SAANILAHTI, MARJA 1990: Lekseemin esiintymistäajuuden vaikutus kielenmuutoksen leksikaaliseen diffuusioon. – *Virittäjä* 94 s. 196–217.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO; SORJONEN, MARJA-LEENA 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankeeseen pohjalta*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- NUPPONEN, ANNE-MARIA 2011: “*Savon murre*” savolaiskorvin. *Kansa murteen havainnoijana*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology No 11. Joensuu: University of Eastern Finland 2011.
- PALANDER, MARJATTA 2005a: *Lapsuudesta keski-ikään. Seuruututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PALANDER, MARJATTA 2005b: Johdanto. – Marjatta Palander ja Anne-Maria Nupponen (toim.), *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. s. 9 – 14. *Studia Carelica Humanistica* 20. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta.
- PALANDER, MARJATTA 2011: *Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitykset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PAUNONEN, HEIKKI 1993: *Vähemmistökielestä varioivaksi valtakieleksi. Helsingiläis-suomen historiasta ja nykymuuntelusta*. Helsingin kaupungin kouluviraston julkaisusarja A1:1993. Helsinki 1993.
- PAUNONEN, HEIKKI 1995: *Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin puhekielen*

historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

PRESTON, DENNIS. R. 1989: *Perceptual dialectology. Nonlinguists' views of areal linguistics.* Dordrecht: Foris.

RAPOLA, MARTTI 1969: *Johdatus Suomen murteisiin.* 3. painos. Tietolipas 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

RAUTANEN, MARIANNE 1999: *Tampereen puhekielen jälkitavujen A-loppuiset vokaalilyhtymät, yleiskielen ts-yhtymän vastineet ja t:n heikon asteen vastineet 1977 ja 1997.* Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.

VAATTOVAARA, JOHANNA 2005: Lisää lingvistiikkaa kansan käsityksistä. Arvosteltu teos: Long, Daniel & Preston, Dennis. R (2002), *Handbook of perceptual dialectology*, vol II. Amsterdam/Philadelphia: Benjamin's. – *Virittäjä* 109 s. 466–475.

VAATTOVAARA, JOHANNA 2009: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

WIIK, KALEVI 2006: *Suomen murteiden kartasto.* Turku.

ZAMAN-ZADEH, MINNA 1997: Muutoksen etenemismekanismit Kuusamon nykypuhekielen jälkitavujen A-loppuisissa vokaalilyhtymissä. Leksikaalisen diffuusio-teorian ja taajuushypoteesin testaus. – Seija Makkonen ja Harri Mantila (toim.), *Pohjoissuomalaisen puhekielen sosiolingvistinen variaatio.* Oulun yliopisto: Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja.

LIITE 1: KYSELYLOMAKE

Vastaajan nimi: _____

(vastaukset käsitellään nimettöminä)

Vastaa seuraaviin kysymyksiin oman näkemyksesi pohjalta. Kohdat 2 ja 3 ovat vaihtoehtoisia, eli vastaa vain toiseen niistä kohdan 1 vastauksiesi perusteella.

1.) Ympyröi seuraavista sanoista joka riviltä se muoto, jota itse käytät puheessasi enemmän. Lisäksi alleviivaa muodoista ne, joita käytät puheessasi ainakin joskus.
Jätä alleviivaamatta ne muodot, joita et lainkaan käytä.

kaverii *kaveria*

tällaisia *tällaisii*

koulua *kouluu*

takia *takii*

tuntii *tuntia*

haluan *haluun*

siiderii *siideriä*

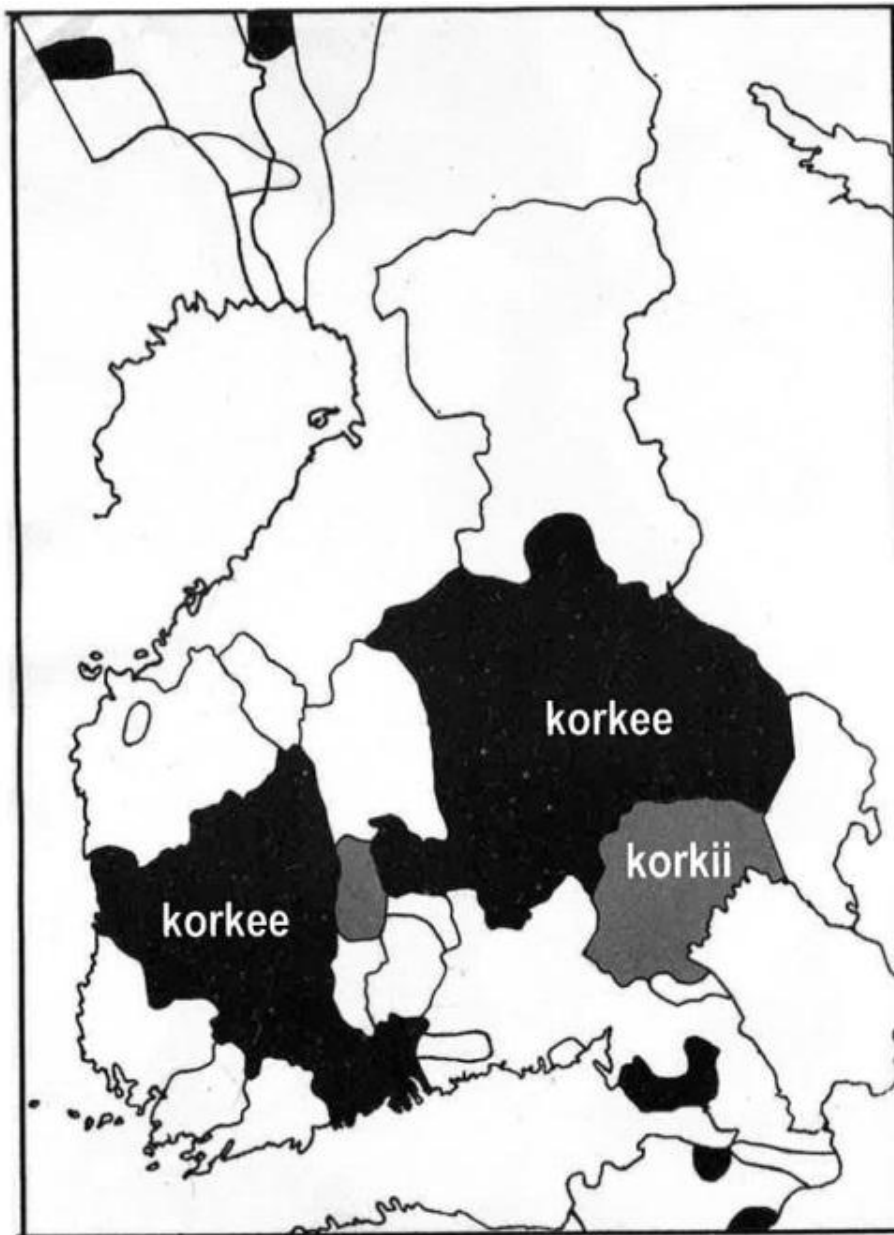
urheilua *urheiluu*

2. a.) Jos käytät edes joskus senkaltaisia muotoja kuin *tällaisii, kaverii, kouluu, takii, siiderii*, niin millaisissa tilanteissa käytät kyseisiä muotoja?

b.) Keiden muiden ajattelet käyttävän edellä mainitun kaltaisia muotoja? (Esim. asuinpaikka, ikä, sukupuoli tai muu vapaa luonnehdinta.)

3.) Jos et itse lainkaan käytä senkaltaisia muotoja kuin *tällaisii, kaverii, kouluu, takii, siiderii*, keiden ajattelet käyttävän tällaisia muotoja? (Esim. asuinpaikka, ikä, sukupuoli tai muu vapaa luonnehdinta.)

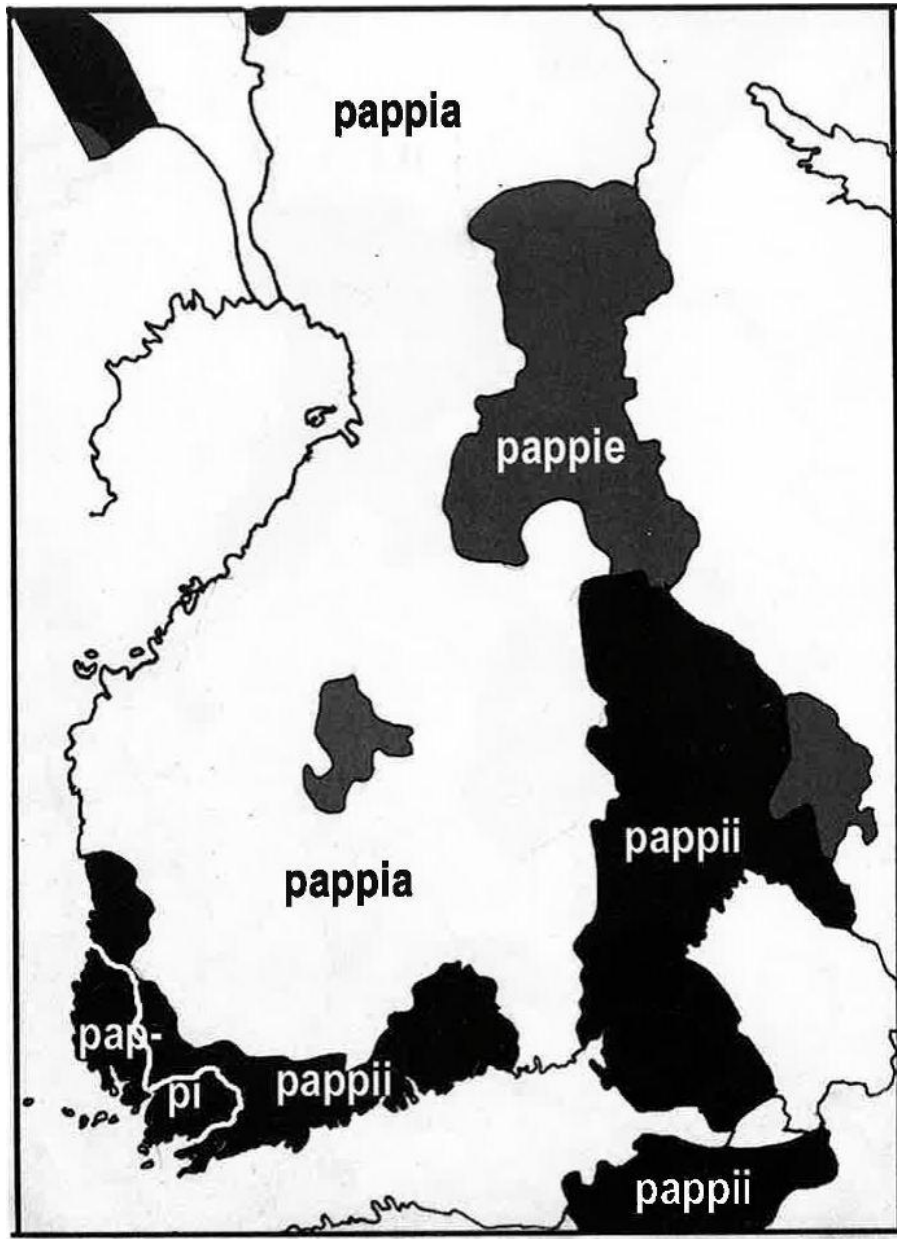
Kiitos vastauksistasi!

Kartta 1. Kalevi Wiikin (2006: kartta 123) laatima kartta *eA*-yhtymän eri varianttien edustuksesta suomen aluemurteissa. Kartta on laadittu Lauri Kettusen (1940) murrekartaston pohjalta.

Kartta 2. Kalevi Wiikin (2006: kartta 127) laatima kartta *OA*-yhtymän eri varianttien edustuksesta suomen aluemurteissa. Kartta on laadittu Lauri Kettusen (1940) murrekartaston pohjalta.

Kartta 3. Kalevi Wiikin (2006: kartta 129) laatima kartta *UA- ja iA-*yhtymien eri varianttien edustuksesta suomen aluemurteissa. Kartta on laadittu Lauri Kettusen (1940) murrekartaston pohjalta.